

Δημήτρη Μπάτση

**Η ΒΑΡΕΙΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή στή Β' Έκδοση	Σελ. 11
Δύο λόγια	» 15
Πρόλογος Ν. Κιτσίκη	» 17

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α' Η αναγκαιότητα για τή δημιουργία βαρειάς μεταλλουργικής και χημικής βιομηχανίας	» 27
Β' Οί τεχνικοί και οικονομικοί όροι για τή δημιουργία μεταλλουργικής και χημικής βιομηχανίας. Οί ανάγκες τής εσωτερικής αγοράς για τά προϊόντα τους	» 30
1. Οί τεχνικοί όροι σ. 30. – 2. Οί οικονομικοί όροι σ. 35. – Οί ανάγκες τής εσωτερικής κατανάλωσης σ. 38	

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΠΛΟΥΤΟΠΑΡΑΓΩΓΙΚΩΝ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΒΑΣΗΣ ΚΑΙ ΒΑΡΕΙΑΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

Α' Τό ενεργειακό δυναμικό και ή ενεργειακή βάση	» 41
1. Λιγνίτες	
1. Άποθέματα. Έξόρυξη. Παραγωγή λιγνίτη	» 44
2. Χρησιμοποίηση και αξιοποίηση του λιγνίτη	» 47
3. Οί βάσεις για μιά σωστή αντιμετώπιση του λιγνιτικού	» 50
II. Ύδρευση ενεργειακή αξιοποίηση	
1. Πηγές ενεργείας. Γενικά χαρακτηριστικά μελέτης και εκμετάλλευσής τους ως τά σήμερα	» 53
2. Τό ενεργειακό διαθέσιμο των υδραυλικών μας δυνάμεων	» 61
3. Τεχνικά έργα για τήν υδρευση ενεργειακή αξιοποίηση	» 63
4. Τό κόστος των υδραυλικών έργων	» 70
5. Κόστος και τιμή τής ηλεκτρικής ενέργειας	» 73
6. Κατανομή τής ηλεκτρικής ενέργειας	
α) Τά τελευταία πρίν τον πόλεμο χρόνια	» 82
β) Προτάσεις για τήν κατανομή τής ηλεκτρικής ενέργειας	» 84
7. Νομικό καθεστώς εκμετάλλευσής των υδραυλικών δυνάμεων	» 88
8. Τά ξένα σχέδια για τό ενεργειακό	» 95
9. Η λύση του ενεργειακού στό πλαίσιο τής λαϊκής ανοικοδόμησης	» 101
Β' Η κατασκευή και λειτουργία βαρειάς μεταλλουργικής και χημικής βιομηχανίας	» 103
1. Μεταλλουργία	
1. Σιδηρομεταλλουργία και Χαλυβουργία	
α) Τεχνικές προϋποθέσεις και οικονομική σημασία του κλάδου.	» 106

β) Μέθοδος λειτουργίας. Ἀπαιτούμενη ἐνέργεια. Ἐγκαταστάσεις	» 109
2. Μεταλλουργία ἀλουμίνιου	
α) Οἰκονομική σημασία. Προϋποθέσεις λειτουργίας	» 117
β) Ἡ λειτουργία τῆς μεταλλουργίας τοῦ ἀλουμίνιου	» 120
γ) Ἐνέργεια	» 124
δ) Γεωγραφική τοποθέτηση. Ἐγκαταστάσεις	» 130
3. Μεταλλουργία μαγνήσιου	
α) Οἰκονομική σημασία. Τεχνικοί ὅροι	» 132
β) Ἡ λειτουργία τῆς μεταλλουργίας τοῦ μαγνήσιου	» 136
γ) Ἐγκαταστάσεις	» 139
4. Μεταλλουργία χρώμιου, μαγγάνιου, νικέλιου καὶ ἄλλων μετάλλων	» 140
α) Μεταλλουργία χρώμιου	» 141
β) Μεταλλουργία μαγγάνιου	» 143
γ) Μεταλλουργία νικέλιου	» 145
δ) Ἄλλες δυνατότητες μεταλλουργικῆς βιομηχανίας	» 146
II. Χημική βιομηχανία	
1. Βιομηχανία ἀζώτου καὶ λιπασμάτων	
α) Σημασία τοῦ κλάδου γιὰ τὴν ἐλληνική οἰκονομία	» 150
β) Λειτουργία τῆς βιομηχανίας ἀζώτου	» 159
γ) Ἐγκαταστάσεις τῆς βιομηχανίας ἀζώτου	» 161
2. Βιομηχανία καυστικῆς καὶ ἀνθρακικῆς σόδας, χλωριούχων προϊόντων, χαρτοπολτοῦ καὶ ἀνθρακασβέστιου	
α) Βιομηχανία καυστικῆς σόδας, ἀνθρακικῆς σόδας καὶ χλωριούχων προϊόντων. Βιομηχανία χαρτοπολτοῦ	» 165
β) Βιομηχανία ἀνθρακασβέστιου	» 168
3. Βιομηχανία τσιμέντου	
» 171	
III. Τό οἰκονομικό πλαίσιο καὶ ἡ μορφή ὀργάνωσης γιὰ τὴ λειτουργία τῶν κλάδων τῆς βαρεῖας βιομηχανίας	
1. Ἡ τοποθέτηση τοῦ ζητήματος	» 173
2. Ἡ δράση τοῦ ξένου κεφαλαίου	» 176
3. Τὰ σχέδια τῶν ξένων οἰκονομικῶν ὀργανισμῶν	» 187
4. Συμπεράσματα καὶ προτάσεις	» 190

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑ- ΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΒΑΡΕΙΑΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ	» 193
A' Γενικοί ὅροι καὶ εἰδικές προϋποθέσεις	
1. Οἱ κατευθύνσεις καὶ τὰ γενικά μέτρα γιὰ τὴν μετάπλαση τῆς οἰκονομίας	» 194
II. Τὰ εἰδικά οἰκονομικά μέτρα γιὰ τὴν ἀποκατάσταση καὶ ἀνασυγκρότηση	» 198
B' Σχεδιασμένη οἰκονομία καὶ ἐκβιομηχάνιση	
1. Τό σχέδιο στή σοσιαλιστική οἰκονομία	» 206
II. Ἡ σχεδιασμένη οἰκονομία καὶ ἡ ἐκβιομηχάνιση στήν ἄμεση μεταβατική περίοδο. Ἡ βαρεῖα βιομηχανία ἕνα ἀπὸ τὰ βασικά καθήκοντα	
1. Ἡ ἀνασυγκρότηση καὶ μετάπλαση τῆς οἰκονομίας	» 213
2. Ἡ ἐκβιομηχάνιση καὶ ἡ βαρεῖα βιομηχανία στήν περίοδο τῆς ἀνασυγκρότησης	» 223
3. Ἡ ἐκβιομηχάνιση σέ μεγάλη κλίμακα καὶ ἡ πιό πέρα ἀνάπτυξη τῆς βαρεῖας βιομηχανίας	» 227

Γ' Τό πρώτο σχέδιο για τή θεμελίωση τής βαρειᾶς βιομηχανίας καί ἡ προοπτική για τήν παραπέρα σχεδιασμένη ἀνάπτυξη τῶν κλάδων τῆς	» 234
I. Ἡ ἐνεργειακή δάση	
1. Ἐνεργειακό δυναμικό. Ἐνεργειακό διαθέσιμο καί ἐνεργειακές ἀνάγκες. Ἡ κατανομή τῆς κατανάλωσης πρὶν τόν πόλεμο. Προτάσεις για τή μελλοντική διαμόρφωση τῶν ἐνεργειακῶν καταναλώσεων	» 236
2. Συστηματική συγκρότηση καί ὀργάνωση για τήν παραγωγή, τή διανομή καί τήν κατανάλωση τῆς ἐνέργειας	» 256
α) Ἡ ἀντιορθολογική ἐνεργειακή παραγωγή καί κατανάλωση πρὶν τόν πόλεμο στήν Ἑλλάδα	» 257
β) Οἱ γενικές ἀρχές καί ἡ μέθοδος για τή συστηματική ὀργάνωση τῆς ἐνεργειακῆς οἰκονομίας	» 258
γ) Οἱ τεχνικές λύσεις πού προτείνονται για τήν ὀργάνωση τῆς ἐνεργειακῆς οἰκονομίας στήν Ἑλλάδα	» 269
δ) Κριτική στίς λύσεις πού προτείνονται	» 283
ε) Βασικές ἀρχές για τή συστηματική ὀργάνωση τῆς ἐλληνικῆς ἠλεκτρικῆς οἰκονομίας	» 293
στ) Τό ἐνιαῖο ἐθνικό δίκτυο. Ἡ γεωγραφική κατανομή τῶν πηγῶν. Τά χρονικά στάδια για τήν κατασκευή καί τήν ἀνάπτυξη τῶν συγκροτημάτων τῆς ἐνεργειακῆς δάσης	» 302
II. Ἡ θεμελίωση καί ἡ ἀνάπτυξη τῶν κλάδων τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας	
1. Ὁ γενικός προσανατολισμός	» 311
2. Ἡ χρονική καί ἡ γεωγραφική κλιμάκωση	
α) Τά στάδια τῆς ἀνάπτυξης	» 317
β) Βασικές ἀρχές για τή χρονική κλιμάκωση	» 321
γ) Ἡ γεωγραφική κατανομή τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων στή θεωρία. Ἡ ἐφαρμογή τῆς στή γεωγραφική κατανομή καί στό ἐνιαῖο τῆς συγκρότησης τῶν κλάδων τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας	» 326
III. Ἡ βαρεῖα βιομηχανία βασικός συντελεστής στήν ἐσωτερική ὀργανική ἀνάπτυξη τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας	
1. Ἡ οἰκονομική ἀποδοτικότητα τῶν κλάδων τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας καί ἡ αὔξηση τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος	
α) Συνολικό εἰσόδημα ἀπό τή βαρεῖα βιομηχανία	» 333
β) Ἡ διαμόρφωση τοῦ εἰσοδήματος τῶν ἄλλων κλάδων τῆς οἰκονομίας. Ὑπολογισμός για τήν πιθανή αὔξησή του. Συνολικό πρόσθετο εἰσόδημα	» 338
2. Παραγωγικότητα καί οἰκονομική ἀποδοτικότητα τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας. Πλατεῖα ἀναπαραγωγή καί συσσώρευση. Καθαρό εἰσόδημα.	
α) Μέθοδος για τόν ὑπολογισμό	» 343
β) Συμπεράσματα καί παρατηρήσεις ἀπό τόν ὑπολογισμό τοῦ κόστους, τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος καί τῆς παραγωγικότητας	» 352
3. Ἡ ἐπίδραση ἀπό τή δημιουργία βαρειᾶς βιομηχανίας στή διάρθρωση καί στήν ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας	
α) Ἡ βαρεῖα βιομηχανία στόν καπιταλισμό καί στό σοσιαλισμό	» 362
β) Ἡ διάρθρωση τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας καί ἡ βαρεῖα βιομηχανία	» 365

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ

Α' Ἐκβιομηχάνιση, ἐθνικό εἰσόδημα καί παραγωγική ἀνάπτυξη

1. <i>Ἡ τοποθέτηση καί τό ἱστορικό τοῦ ζητήματος</i>	
1. Γιά τή διωσιμότητα γενικά	» 374
2. Τό ἱστορικό τῆς συζήτησης καί οἱ θεωρίες πού ἀρنيοῦνται τή διωσιμότητα	» 377
II. <i>Ἡ ἐσωτερική ἀγορά</i>	
1. Ἡ γενική τοποθέτηση	» 387
2. Συμπεράσματα γιά τήν ἑλληνική οἰκονομία	» 393
III. <i>Ἡ ὀργανική ἀνάπτυξη τοῦ παραγωγικοῦ καί τοῦ οἰκονομικοῦ δυναμικοῦ. Παραγωγικότητα τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας. Κοινωνικό εἰσόδημα καί συσσώρευση.</i>	
1. Δυνατότητες ἀνεμπόδιστης παραγωγικῆς ἀνάπτυξης τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας. Τό πρόσθετο ὀλικό εἰσόδημα καί ἡ αὔξησή του	» 396
2. Ἡ παραγωγικότητα τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας. Τό καθαρό εἰσόδημα ἀπό τή βαρειά βιομηχανία καί ἡ αὔξηση τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Τό κριτήριο γιά τήν παραγωγικότητα. Λαθεμένες συγκρίσεις μέ τήν ἀγροτική πρόσοδο. Κριτική τους.	
α) Πῶς τοποθετοῦν τό ζήτημα	» 404
β) Ἀνάλυση καί σχηματισμός τῆς ἀξίας. Μέρη πού τήν ἀποτελοῦν	» 406
γ) Καθαρό εἰσόδημα καί μέθοδος ὑπολογισμοῦ γιά τήν παραγωγικότητα ..	» 414
δ) Οἱ συγκρίσεις βιομηχανικῆς καί ἀγροτικῆς προσόδου	» 424
ε) Ἡ ἀγροτική οἰκονομία μέσα στίς σημερινές συνθήκες. Βασικές διαπιστώσεις γιά τήν ὀργανική σύνθεση, τήν καθαρή πρόσοδο καί τήν παραγωγικότητα	» 427
στ) Συμπεράσματα γιά τήν παραγωγικότητα, τήν ὀργανική σύνθεση καί τό ποσοστό καθαροῦ εἰσοδήματος τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας στή χώρα μας, μέσα στίς σημερινές συνθήκες	» 436
ζ) Κριτική στίς «συγκρίσεις» τῆς παραγωγικότητας βιομηχανικῆς καί ἀγροτικῆς προσόδου. Κριτική στή θεωρία γιά τό «ἀναγκαῖον ὑπόδαθρον»	» 439
3. Τό «ἐπιχείρημα» γιά τή μεγάλη ἀπασχόληση. Ἀπασχόληση, ἀπαθλίωση καί παραγωγική ἀποτελμάτωση	» 444
4. Συμπεράσματα	» 449
B' Τό δυναμικό καί οἱ πόροι τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας γιά τήν ἐκβιομηχάνιση. Ἡ ἐξωτερική οἰκονομική πολιτική	» 452
I. <i>Ἡ ἐκτίμηση τοῦ δυναμικοῦ</i>	
1. Τά στοιχεῖα γιά τήν ἐκτίμηση τοῦ δυναμικοῦ	» 454
2. Ἡ μέθοδος πού ἀκολουθοῦν γιά τήν ἐκτίμηση τοῦ δυναμικοῦ καί ἡ κριτική τῆς	» 455
3. Τό δυναμικό τῆς οἰκονομίας καί οἱ τοποθετήσεις παραγωγικοῦ κεφαλαίου στό σχέδιο γιά τήν ἐκβιομηχάνιση	» 460
α) Τό οἰκονομικό δυναμικό καί ἡ χρηματοδότηση	» 461
β) Ἐνδείξεις γιά τήν ἐκτίμηση τοῦ δυναμικοῦ τῆς οἰκονομίας στίς συνθήκες τῆς προπολεμικῆς περιόδου	» 463
γ) Ἡ ἐκτίμηση τοῦ δυναμικοῦ μέσα στήν προοπτική τοῦ σχεδίου γιά τήν ἐκβιομηχάνιση	» 476
II. <i>Οἱ πόροι γιά τή χρηματοδότηση</i>	
1. Ἡ ἄμεση ἀνάγκη γιά διαθέσιμα κεφάλαια	» 481
2. Πῶς τοποθετοῦν τό ζήτημα τῆς χρηματοδότησης μέσα στό σχέδιο ἀνασυγκρότησης. Κριτική τῆς μεθόδου	

α) Ἡ «ἐπίσημη ἀποψη»	» 482
β) Ἡ κριτική της	» 486
γ) Οἱ κατευθύνσεις γιά τή λύση τοῦ ζητήματος τῆς χρηματοδότησης	» 496
III. Ἡ ἐξωτερική οἰκονομική πολιτική	
1. Τό ζήτημα γενικά	» 503
2. Ὁ μονόπλευρος προσανατολισμός, ἡ κυριαρχική δράση τοῦ ξένου κεφαλαίου καί ἡ οἰκονομική ὑποδούλωση	» 505
3. Ἡ ἑλληνική οἰκονομία καί ἡ νοτιοανατολική Εὐρώπη	» 514
4. Ἡ οὐδετερότητα καί ἡ διεθνῆς συνεργασία στό πλαίσιο τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας	» 517
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I. Προσθήκες καί παρατηρήσεις	» 521
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II. Πίνακες	» 565
Πίνακες ἐκτός κειμένου 1-50, μέ χωριστή ἀρίθμηση	
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ III. Βιβλιογραφία	» 567

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

Τριάντα χρόνια χωρίζουν τήν επανέκδοση του βιβλίου του Δημήτρη Μπάτση «Ἡ Βαρειά Βιομηχανία στήν Ἑλλάδα» ἀπό τήν πρώτη του ἔκδοση, τό 1947. Τριάντα χρόνια – μιά δλόκληρη γενιά – τό βιβλίο αὐτό ἔμεινε θαμμένο, ἀγνοημένο, ὅπως κι ὁ συγγραφέας του. Κοινή ἢ μοίρα τοῦ ἔργου καί τοῦ δημιουργοῦ, σημαδεύει μιά ἀπό τίς πιό κρίσιμες καμπές τῆς ἱστορίας τοῦ τόπου μας.

Ὅτι ὁ Δημήτρης Μπάτσης ἐκτελέστηκε πλάι στό Νίκο Μπελογιάννη δέν ἦταν τυχαῖο. Ὅτι μιά γενιά Ἑλλήνων ἀγνόησε τήν ὕπαρξη τοῦ βιβλίου καί τοῦ συγγραφέα του, κι αὐτό δέν ἦταν τυχαῖο: Τό «Κατεστημένο» (δέ μιλᾶω γιά ἀστική τάξη, καί θά ἐξηγήσω πιό κάτω τό γιατί) εἶχε πολλές καί μεγάλες ἐνοχές γιά νά μπορέσει νά σταθεῖ στό ἔργο τοῦ Μπάτση καί νά ἀντλήσει ἀπ' αὐτό ἔστω καί λίγα διδάγματα. Καί τό λαϊκό κίνημα – πού ὄριμος καρπός του στάθηκε αὐτή ἡ μελέτη γιά τή βαρειά βιομηχανία στήν Ἑλλάδα – περνοῦσε πολύ σκληρές ὥρες γιά νά μπορέσει νά σταθμίσει τό μεγάλο καί τό μικρό στή ζωή, στήν προσφορά καί στό θάνατο τοῦ Δημήτρη Μπάτση.

Ἔτσι ἀγνοήθηκε καί στήν Ἑλλάδα καί ἔξω αὐτή ἡ μελέτη πού, ὡστόσο, ἦτανε πρωτοποριακή γιά τόν καιρό της καί εἶναι πολύτιμη καί σήμερα: Ὁ ἀναγνώστης τοῦ 1977 δέ θά δυσκολευτεῖ νά ἀναγνωρίσει πώς σ' αὐτή τή μελέτη τοῦ 1947 ἔχουν τεθεῖ τά βασικά προβλήματα ἀνάπτυξης μιᾶς χώρας ἐξαρτημένης καί ὑπανάπτυκτης, χώρας «περιφερειακῆς», ὅπως θά λέγαμε σήμερα, καί προτείνονται λύσεις ἐπιστημονικά θεμελιωμένες καί, μαζί, συγκεκριμένες. Ὁ σημερινός ἀναγνώστης δέ θά δυσκολευτεῖ νά παραβάλλει τήν ἀνάλυση τοῦ Μπάτση γιά τήν ἐσωτερική συσσώρευση, τήν ἐσωτερική ἀγορά, τή χρηματοδότηση τῶν ἀναπτυξιακῶν προγραμμάτων, μέ τίς σύγχρονες ἀναλύσεις πού ἀφοροῦν προβλήματα τοῦ Τρίτου Κόσμου, καί νά ἐκτιμήσει τή σημασία της. Νομίζω πώς ἡ μεγάλη ἀξία τοῦ ἔργου τοῦ Μπάτση εἶναι ἡ θέση πού δίνει στήν ἐσωτερική συσσώρευση, εἶναι ἡ κατανόηση τοῦ ρόλου τῆς ἐσωτερικῆς συσσώρευσης στό γενικότερο πρόβλημα τῆς ἀνεξαρτησίας μιᾶς χώρας «περιφερειακῆς».

Σάν κατάληξη μιᾶς μακριᾶς πορείας τῆς μαρξιστικῆς σκέψης στήν Ἑλλάδα πρέπει νά δοῦμε αὐτή τή μελέτη τοῦ Μπάτση γιά τή βαρειά βιομηχανία. Μιᾶς πορείας πού ἀρχίζει ἀπό τή στιγμή πού τό Κομμουνιστικό Κόμμα, νεαρό ἀκόμη, ἀπέρριψε τό μῦθο τῆς «φτώχειας» τῆς Ἑλλάδας καί διακήρυξε τή σημασία πού εἶχε γιά τόν τόπο ἡ ἀξιοποίηση τῶν

πλουτοπαραγωγικῶν του πηγῶν. Στοιχειώδης ιστορική ἐντιμότητα θά ἀπαιτοῦσε τήν ἀναγνώριση τοῦ ρόλου πού ἔπαιξε τό Κομμουνιστικό Κόμμα στήν κατάρριψη αὐτοῦ τοῦ μύθου πού στήριζε τήν ὑποτέλεια τῆς Ἑλλάδας – μά αὐτή ἡ ἀναγνώριση δέν ἦρθε ἀκόμη.

Ἐπίσης, ὁ μέγας σταθμός σ' αὐτή τήν πορεία ἦρθε στά χρόνια τῆς Κατοχῆς, μέ τήν ἴδρυση, τή λειτουργία, τό ἔργο τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας μελέτης νεοελληνικῶν προβλημάτων «Ἐπιστήμη – Ἀνοικοδόμηση» (ΕΠ – ΑΝ). Στή δουλειά τῆς ΕΠ – ΑΝ πραγματοποιεῖται μέ τόν πιό εὐτυχισμένο τρόπο ἡ σύνδεση τοῦ λαϊκοῦ κινήματος μέ τήν ἐπιστημονική σκέψη, ἡ σύνδεση τοῦ λαϊκοῦ, ἀπελευθερωτικοῦ καί σοσιαλιστικοῦ κινήματος μέ τήν «ἀστική διανόηση» τοῦ τόπου. Ὁ Μπάτσης ἦταν «ἀστός διανοούμενος», ὅπως κι ὁ Γενικός Γραμματέας τῆς ΕΠ – ΑΝ, ὁ τότε πρόεδρος τοῦ Πολυτεχνείου Νίκος Κιτσίκης, πού ψυχώσανε τό ἔργο τῆς ἑταιρείας, κι ὅπως οἱ ἐπιστήμονες ὅλων τῶν εἰδικότητων πού τήν ἐπανδρώσανε.

«Ἀστοί διανοούμενοι», πού καταλάβανε τή μεγάλη ἀλήθεια τῆς ἐλληνικῆς πραγματικότητας: πώς ἐκείνο πού ἐμποδίστηκε πάντα στήν Ἑλλάδα ἦταν ἡ καπιταλιστική ἀνάπτυξη, πώς τά στοιχεῖα πού διώχτηκαν – καί πρὶν ἀκόμη ἐμφανιστεῖ ἡ σοσιαλιστική σκέψη στήν Ἑλλάδα – ἦταν τά γνήσια ἀστικά στοιχεῖα, καί πώς ὁ δρόμος πού ἀνοίγε πιά γιά τόν τόπο, γιά τήν ἐθνική ὑπαρξη καί ἀνάπτυξη ἦταν ὁ δρόμος πού ὀδηγοῦσε – μέσα ἀπό μιὰ πλατιά συμμαχία λαϊκῶν - δημοκρατικῶν δυνάμεων – στήν αὐτόνομη βιομηχανική ἀνάπτυξη, στή θεμελίωση τῶν ὑλικῶν προϋποθέσεων τῆς ἀνεξαρτησίας, καί στό σοσιαλισμό.

Ἐπίσης, ὁ Δημήτρης Μπάτσης, γιός τοῦ ναύαρχου Ἀντωνίου Μπάτση, ἀπό τή Σύρα, ἔφερε τίς διαψευσμένες προσδοκίες τῶν ἀστῶν αὐτοῦ τοῦ νησιοῦ, πού στάθηκε ἀπό τίς πρῶτες κοιτίδες τοῦ ἀστισμοῦ στή μετὰ τό 21 Ἑλλάδα. Μαζί, ὅμως, ἔφερε καί τήν οἰκονομική ἐπιστήμη πού εἶχε ἀρχίσει νά ἀναπτύσσεται μεθοδικότερα καί ἐπιστημονικότερα στόν τόπο μας. Ὁ Νίκος Κιτσίκης – πού προλογίζει τήν πρώτη ἔκδοση τῆς «Βαρειᾶς Βιομηχανίας» – μέ τή συγκρότησή του τοῦ μηχανικοῦ, ἔφερε τήν πρώτη μεγάλη συνεισφορά τοῦ Πολυτεχνείου στό λαϊκό κίνημα τοῦ τόπου. (Εἶναι ἴσως ἡ στιγμή νά θυμηθεῖ τό σημερινό Πολυτεχνεῖο πώς κάποτε θά πρεπε νά θγάλει ἀπό τή λήθη ἐκείνον τόν παλιό του πρόεδρο, πού τόσο τό τίμησε στά χρόνια τῆς Κατοχῆς καί μετὰ; Ἴσως θά πρέπει ἀκόμη νά θυμίσουμε πώς, ἂν τό Πολυτεχνεῖο λησμόνησε τόν Κιτσίκη, ἡ δικτατορία δέ τόν λησμόνησε: στά βαθιά του γεράματα ὁ Νίκος Κιτσίκης γνώρισε τά Γιούρα). Αὐτή ἡ σύνδεση τοῦ γενικοῦ μέ τό συγκεκριμένο, πού θά τή δεῖ ὁ ἀναγνώστης στό ἔργο τοῦ Μπάτση, δέν ἦταν δυνατό νά πραγματοποιηθεῖ χωρίς τή συμβολή τῶν «μηχανικῶν», τῶν ἐπιστημόνων τοῦ Πολυτεχνείου, πού ἐπανδρώσανε τήν ΕΠ – ΑΝ:

Μαρξιστική σκέψη καί ἐλληνική ἐπιστήμη πραγματοποιήσανε τήν ιδεωδέστερη ἔνωση τους στά χρόνια τῆς Κατοχῆς, μέσα στόν ἐθνικοαπε-

λευθερωτικό αγώνα, για να δώσουνε αυτό που θά λέγαμε «έλληνικό δρόμο» για τό σοσιαλισμό. Ἡ θεωρία γινόταν συγκεκριμένη, δεμένη μέ τήν έλληνική πραγματικότητα, καί μεταβαλλόταν σέ υλική δύναμη καθώς ἀγκάλιαζε τίς μάζες, τό μεγάλο λαϊκό κίνημα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Αὐτά ὅλα τά στοιχεῖα, ἐνσωματωμένα, θά τά βρεῖ ὁ σημερινός ἀναγνώστης στό βιβλίο τοῦ Δημήτρη Μπάτση.

Μιά ἐξήγηση εἶναι ἴσως ἀναγκαία, για να κατανοηθεῖ σήμερα τό βιβλίο τοῦ Μπάτση: Ἡ συχνή ἀναφορά τοῦ συγγραφέα στό Στάλιν μπορεῖ νά ξενίσει τόν ἀναγνώστη τῆς δεύτερης ἐκδοσης. Μά για τόν ἀναγνώστη τῆς πρώτης ἐκδοσης ἦταν κάτι φυσικό. Ὅχι τόσο γιατί τήν ὑπαγόρευε ἡ σταλινική προσωπολατρεία – ἔπαιζε βέβαια τό ρόλο της, μά ἀκόμη δέν εἶχε ἀλώσει τή μαρξιστική σκέψη στήν Ἑλλάδα – ὅσο για δύο κυρίως λόγους, πού ἦταν καί οἱ δύο θετικοί. Πρῶτα - πρῶτα, ἦταν ἡ αἴγλη τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης στή διάρκεια τοῦ ἀντιφασιστικοῦ πολέμου καί μετά, αἴγλη πού ἀντανακλοῦσε καί στόν ἠγέτη της. Δεύτερο, καί σημαντικότερο: Ἡ Σοβιετική Ἐνωση ἦταν ἡ ζωντανή ἀπόδειξη πώς μία καθυστερημένη χώρα μπορεῖ νά οἰκοδομήσει τό σοσιαλισμό, καί πώς ἡ βιομηχανική ἀνάπτυξη εἶναι ἡ υλική προϋπόθεση για τήν οἰκοδόμησή του. Ἡ Σοβιετική Ἐνωση ὄχι μόνο εἶχε ἀποδείξει τήν ὀρθότητα τῆς ἀντίληψης τοῦ Λένιν για τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ σέ μία χώρα, ἀλλά καί τή σημασία τῆς ἐσωτερικῆς συσσώρευσης: Ὅτι μόρρεσε μέσα σέ ἐλάχιστα χρόνια, καί μέ τίς συνθήκες τοῦ οικονομικοῦ ἀποκλεισμοῦ, νά γίνει ἡ χώρα πού σήκωσε τό μεγαλύτερο βάρος τοῦ πολέμου καί ὁ κύριος παράγοντας τῆς νίκης, ἦτανε μία πηγή ἔμπνευσης. Αὐτήν, οὐσιαστικά, τήν ἔννοια ἔχουν οἱ ἀναφορές τοῦ Μπάτση στό Στάλιν.

Για να δώσουμε πληρέστερα τόν τρόπο πού σκέπτονταν τότε οἱ Ἑλληνες κομμουνιστές, θά πρέπει νά προσθέσουμε κι ἄλλο ἓνα σημαντικό στοιχεῖο: Τήν ἐποχή τῆς ΕΠ – ΑΝ καί τῆς «Βαρειᾶς Βιομηχανίας» δέν ὑπῆρχε ἀκόμη οὔτε ἡ πραγματικότητα οὔτε ἡ ἔννοια τῶν «μπλόκ», ἐνῶ ἡ αὐτοδιάλυση τῆς Γ΄ Διεθνοῦς στή διάρκεια τοῦ πολέμου εἶχε δώσει στά Κομμουνιστικά Κόμματα αὐτοπεποίθηση, καθώς ἔπαιρναν τήν εὐθύνη για τήν πορεία τῆς χώρας τους πρός τό σοσιαλισμό. Τό πέρασμα τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ ἀπό τίς χώρες τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἦταν ἀπελευθερωτικό, λαϊκές δημοκρατίες ἦταν τά καθεστώτα πού ἐγκαθιδρύθηκαν σ' αὐτές, ὁ σοσιαλισμός δέν εἶχε διαμορφωθεῖ ἀκόμη σέ σύστημα. Ἄν ὁ σταλινισμός ἔδωσε στή διαμόρφωση τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος τά χαρακτηριστικά τῆς κατάλυσης τῶν παλιῶν παραγωγικῶν σχέσεων μέ τρόπο πού θά μπορούσαμε νά τόν χαρακτηρίσουμε «ναπολεόντειο», αὐτό ἔγινε ἀργότερα.

Μέ τή διευκρίνιση αὐτή δέν ἔχω τήν πρόθεση νά κάνω καμιά ἱστορική τοποθέτηση. Τή θεωρῶ μόνο ἀπαραίτητη για να κατανοηθεῖ σωστά

τό περιεχόμενο του βιβλίου του Δημήτρη Μπάτση, πού ήταν καρπός της σύζευξης της μαρξιστικής σκέψης και της ελληνικής επιστήμης, του εθνικού απελευθερωτικού και του σοσιαλιστικού κινήματος. Τίποτα τό «ξενοκίνητο» δέν υπήρχε, κι οὔτε μπορούσε νά υπάρξει, στή σκέψη και στή δράση τῶν Ἑλλήνων Κομμουνιστῶν. Ὁ σημερινός ἀναγνώστης θά βρεῖ μέσα σ' αὐτό τό ἔργο τή δημιουργικότερη σκέψη τοῦ ἑλληνικοῦ κινήματος πού χάραξε τήν πορεία του αὐτόνομα, χρησιμοποιώντας τόν ἐπιστημονικό σοσιαλισμό σάν μέθοδο, τήν ἐθνική ἀνεξαρτησία σάν γνώμονα τῆς πορείας του, τήν ἀνάπτυξη βαρειᾶς βιομηχανίας σάν βάση γιά τήν προκοπή τοῦ ἔθνους, τή μεγάλη συμμαχία τῆς Ἀντίστασης σάν κινητήρια δύναμη, καί τή λαϊκή δημοκρατία σάν πολιτικό πλαίσιο πού ἄνοιγε τό δρόμο στό εἰρηνικό πέρασμα πρὸς τό σοσιαλισμό.

★

Ἡ ἔκδοση τοῦ βιβλίου τοῦ Μπάτση, τό 1947, θάπρεπε κανονικά νά ἀποτελέσει γεγονός ἐθνικῆς σημασίας. Γιά πρώτη φορά ἡ Ἑλλάδα ἀποκτοῦσε σχέδιο γιά τήν ὑλική και τήν ἐθνική της ἀνάπτυξη, κι οἱ λαϊκές δυνάμεις ἀναλάβαιναν τήν πραγματοποίησή του. Ἀλλωστε, στίς γενικές του γραμμές, αὐτό τό σχέδιο εἶχε ἐνσωματωθεῖ στό Πρόγραμμα τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος. Μά ἄλλα γεγονότα ἔρχονταν νά κατακαλύψουν τήν ἔκδοσή του. Ἡ Ἑλλάδα εἶχε μπεῖ στήν κρίσιμη καμπή τῆς μεγάλης μάχης ἀνάμεσα στίς δυνάμεις τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας και τῆς αὐτόνομης ἐθνικῆς ἀνάπτυξης και στίς δυνάμεις τῆς ὑποτέλειας και τῆς νεοαποικιοκρατίας. Σέ λίγους μῆνες θά ἔμπαινε στήν τελική εὐθεία τοῦ ἐμφύλιου πολέμου.

Ἀκολούθησε ὅλη ἡ ἐθνική περιπέτεια πού κατέληξε στό στήσιμο τῆς ἀμερικανικῆς νεοαποικιοκρατίας στήν Ἑλλάδα. Οἱ ἐπιστήμονες τῆς ΕΠ-ΑΝ εἶχαν τό μερίδιό τους στό διωγμό τοῦ κινήματος. Κι ὁ Μπάτσης βρέθηκε ἀνάμεσα στούς ἀγωνιστές πού κατηγορήθηκαν σάν «κατάσκοποι» και πλήρωσε μέ τή ζωή του τήν ἐπιστημονική του προσφορά στό κίνημα τῆς ἀνεξαρτησίας και τοῦ σοσιαλισμοῦ – και τήν ἄρνησή του νά τεθεῖ στήν ὑπηρεσία τῆς ἀμερικανοκρατίας.

Ἡ ἐπανεκδοση τοῦ βιβλίου τοῦ Δημήτρη Μπάτση τριάντα χρόνια ὕστερα ἀπό τήν πρώτη του ἔκδοση δίνει στίς νεώτερες γενιές τήν εὐκαιρία νά γνωρίσουν και νά ἐκτιμήσουν τήν προσφορά τοῦ μαρξιστῆ ἐπιστήμονα και ὄλων τῶν ἐπιστημόνων τῆς ΕΠ-ΑΝ, ἀλλά και μιά εὐκαιρία νά γνωρίσουν μιά λαμπρή στιγμή τῆς μαρξιστικῆς σκέψης στήν Ἑλλάδα.

Μάιος 1977

Ἑλλη Παππᾶ

ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ

Ἡ ἐργασία μου αὐτή γράφτηκε μέ τή βέβαιη προοπτική πώς παρ' ὅλα τά ἐμπόδια καί παρ' ὅλες τίς πολύμορφες ἐπεμβάσεις, ὁ ἑλληνικός λαός πού ἀγωνίστηκε ἡρωϊκά καί ἔδιωξε τόν ξένο κατακτητή, θ' ἀνοίξει καί πάλι μέ τόν ἀγώνα του διάπλατα τό δρόμο γιά τή δημοκρατική ἀνοδική πορεία του καί θ' ἀρχίσει μέ τόν ἴδιο ἐνθουσιασμό, μέ τήν ἴδια ὁρμή καί αὐτοθυσία νά χτίζει τήν ἐρειπωμένη ἀπό τή φασιστική κατοχή καί τόν ἐμφύλιο πόλεμο πατρίδα μας.

Ἡ Ἑλλάδα θά γίνει καί ἔθνικά καί οἰκονομικά πραγματικά ἐλεύθερη. Μόνον τότε καί ἡ ἀνοικοδόμηση θά γίνει ἀπό τό Λαό καί γιά τό Λαό. Θά σπάσουν τά δεσμά καί θ' ἀλλάξει ριζικά ἡ διάρθρωση τῆς σημερινῆς οἰκονομίας μας, θ' ἀνοίξει ὁ δρόμος γιά νά λυτρωθοῦν οἱ παραγωγικές δυνάμεις τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας.

Καί ὁ δρόμος αὐτός μᾶς ὀδηγεῖ στήν ὀρθολογιστική ὁργάνωση καί στή σχεδιασμένη ἀνάπτυξη τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας, στή δημιουργία ἀνώτερης τεχνικῆς βάσης, στή γοργή συσσώρευση τῶν οἰκονομικῶν μέσων γιά ν' ἀνθήσει καί σ' ἐμᾶς γερή, προοδεμένη κοινωνική ζωή.

Μόνον τότε θά δημιουργηθοῦν καί θά ἐξασφαλιστοῦν ὅλες οἱ προϋποθέσεις γιά μιᾶ ἀκόμα πιό ψηλή κοινωνική ἐπιδίωξη: τή σοσιαλιστική κοινωνία.

Γιά τό χτίσιμο τῆς καινούριας Ἑλλάδας δουλεύουν σήμερα, μέσα σέ τραγικές συνθήκες καί ἀψηφώντας κάθε κίνδυνο, ὅλοι οἱ προοδευτικοί ἐπιστήμονες πλάι στόν ἀδάμαστο ἑλληνικό λαό, προσφέροντας ἀκόμη καί τή ζωή τους, στερεώνοντας ἔτσι τή νίκη του.

Σ' ὅλους αὐτούς τοὺς ἡρωϊκοὺς ἀγωνιστές προσφέρω κι ἐγώ τή μικρή μου τούτη συμβολή.

Θεωρῶ ἀκόμη ὑποχρέωσή μου νά εὐχαριστήσω θερμά: τόν καθηγητή Ν. Κιτσιῆ, γενικό γραμματέα τῆς «ΕΠ- ΑΝ», γιά τό διαφωτιστικό του πρόλογο, τόν παιδαγωγό Κ. Δ. Σωτηρίου, ἀντιπρόεδρο τῆς «ΕΠ - ΑΝ» στήν ἐπεξεργασία τῆς δημοτικῆς γλώσσας πού χρησιμοποίησα στό βιβλίο μου, τό μηχανικό Σ. Ν. Σταυρόπουλο, μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς «ΕΠ - ΑΝ» γιά τήν πρόθυμη συνεργασία του σέ ὀρισμένα τεχνικά σημεῖα καθώς καί τοὺς συναδέλφους μου τοῦ οἰκονομολογικοῦ τομέα τῆς «ΕΠ - ΑΝ».

Ἀθήνα, Ἰούνιος 1947

Δ. ΜΠΑΤΣΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Βαρεία βιομηχανία στην Ελλάδα, δηλαδή αξιοποίηση και μεταλλουργική μετουσίωση του έκλεκτου, ποικίλου και άφθονου μεταλλευτικού πλούτου της, μηχανική επεξεργασία των προϊόντων της μεταλλουργίας, κατασκευή μηχανών και γενικότερα των μέσων παραγωγής, ίδρυση ναυπηγείων, εγκατάσταση ηλεκτροχημικών εργοστασίων, χωρίς προνομιακές παραχωρήσεις στο ξένο κεφάλαιο, αποτελεί τή μόνη διέξοδο από την οικονομική αποτελμάτωση, τόν μόνον τρόπο για μιά σταθερή προοδευτική οικονομική έξυγίανση και ανόρθωση, τόν λυτρωμό τής ελληνικής οικονομίας και τής εθνικής εργασίας από τά δεσμά του ξένου κεφαλαίου, τήν **επιδίωξη** κάθε πολιτικής **πραγματικά** **έξυπηρετικής** των συμφερόντων του λαού.

Βαρεία βιομηχανία στην Ελλάδα, πάνω σέ όρισμένες οικονομικές και πολιτικές προϋποθέσεις, σημαίνει διάσπαση του κλοιού τής κακομοιριάς και τής μοιρολατρίας, αποτίναξη του ζυγού τής ξένης κηδεμονίας και έξοδο στην πλατεία λεωφόρο, πού οδηγεί τίς μεγάλες λαϊκές μάζες στην εϋημερία, στην πρόοδο και στον πολιτισμό.

Βαρεία βιομηχανία μέσα σέ πλαίσιο πραγματικής δημοκρατίας δημιουργεί λαό ικανό και του παρέχει τά μέσα για τήν αντιμετώπιση κάθε επιβουλής τής άκεραιότητάς του, κάθε προσβολής τής ανεξαρτησίας του.

Βαρεία βιομηχανία στην Ελλάδα είναι απόλυτα δυνατή και πραγματοποιήσιμη. Όλες οί προϋποθέσεις ύπάρχουν. Τό ενεργειακό μας δυναμικό, σέ ύδατοπτώσεις και σέ στερεά καύσιμα, ανεβαίνει σέ πολλά δισεκατομμύρια κιλοβατώρια τό χρόνο. Είναι ύπεραρκετό για νά φέρει τήν ενεργειακή κατανάλωση, κατά κάτοικο, γύρω στους μεγάλους αριθμούς, πού χαρακτηρίζουν τίς μεγάλες βιομηχανικές χώρες του κόσμου. Τά βεβαιωμένα αποθέματα μερικών μεταλλευμάτων είναι πολύ μεγάλα, άλλα όπωσδήποτε άρκετά, τά πιθανά όμως αποθέματα ξεπερνούν τίς ανάγκες και τίς δυνατότητες των πρώτων πολύχρονων σχεδίων, χωρίς ν' αποκλείουν τό ένδεχόμενο απόλυτης επάρκειας για τό άπώτερο μέλλον.

Οί λίγοι έπιστήμονες πού έδω και λίγα χρόνια μελετούν τίς δυνατότητες έκβιομηχάνισης τής χώρας είναι κυρίως τεχνικοί. Τούς όφείλεται ή αναγνώριση ότι, πριν ακόμα συστηθούν οί πολυδάπανες έπιτροπές ανασυγκρότησης και ύπηρεσίες άνοικοδόμησης, χωρίς επίσημη έντολή, χωρίς κρατική ύλική βοήθεια ή ήθική ένίσχυση, ανάλαβαν τό δύσκολο έργο νά βεβαιώσουν τίς προϋποθέσεις και νά κηρύξουν μέ μελέτες και δημοσιεύσεις, σάν άτομα ή έπιτροπές, τήν ανάγκη και τή δυνατότητα ανάπτυξης όρισμένων κλάδων τής βαρειάς βιομηχανίας ή άλλων βιομηχανιών, γενικά τής τόνωσης τής βιομηχανικής δραστηριότητας τής χώρας. Πολλοί άπ' αυτούς είχαν τήν άφέλεια νά πιστεύουν ότι τό ξένο κεφάλαιο και όρισμένοι

«μεγάλοι μας φίλοι», πού τό καθοδηγοῦν καί τοῦ ἀνοίγουν τό δρόμο, θά ὑποστήριζαν τή δημιουργία ἐθνικῆς βαρειᾶς βιομηχανίας στήν Ἑλλάδα, χωρίς νά σκέπτονται ὅτι ἐθνική βαρειά βιομηχανία σημαίνει οἰκονομική καί ἐπομένως πολιτική ἀνεξαρτησία τῆς χώρας. Οἱ περισσότεροι οἰκονομικοί ἐπιστήμονες ὅμως, καλύτερα τοποθετημένοι στά πλαίσια τῶν συμφερόντων τοῦ διεθνοῦς καπιταλισμοῦ, δέν ἔδειξαν, ἐκτός ἀπό σπάνιες ἐξαιρέσεις, κανένα ἐνδιαφέρον γιά τέτοιου εἴδους προτάσεις τῶν τεχνικῶν. Ἔμειναν στό πλαίσιο τῶν ἐπιταγῶν τοῦ δυτικοῦ κλίματος, πρόθυμοι στήν ἐξυπηρέτηση πολιτικῶν ἐπιδιώξεων τῆς στιγμῆς ἢ οἰκονομικῶν συμφερόντων ἀτόμων καί συγκροτημάτων.

Ἔτσι, τό τεράστιο ἐρωτηματικό γιά τή βιωσιμότητα τῆς Ἑλλάδας, συνδύαστηκε κατά τέτοιο τρόπο μέ τά ζητήματα τῶν οἰκονομικῶν ἐπανορθώσεων καί τῶν ἐδαφικῶν ἀξιώσεων, ὥστε νά προκύψει ἡ πολιτική τῆς ἐπαιτείας, τῆς οἰκονομικῆς ὑποδούλωσης καί τοῦ ζωτικοῦ χώρου. Οἰκονομικός πού πρὶν ἀπό λίγα χρόνια προπαγάνδιζε τόν ἐνεργειακό καί μεταλλευτικό πλοῦτο, τίς δυνατότητες βαρειᾶς βιομηχανίας, μπῆκε στή διάθεση τῶν ἀρνητῶν τῆς βιωσιμότητας. Ἡ τοποθέτηση αὐτή ἐπιστημολογικῶν καί δημοσιολόγων θεωρήθηκε σάν πατριωτική ἐκδήλωση, μέ ἀποτέλεσμα νά καταπνίξει τή μόνη σωστή προσπάθεια γιά τήν οἰκονομική ἀνασυγκρότηση τοῦ τόπου, δηλαδή ἀκριβῶς ἐκείνη πού θά ἐνίσχυε τίς ἀξιώσεις γιά οἰκονομικές ἐπανορθώσεις καί θά τοποθετοῦσε κάθε οἰκονομική βοήθεια πάνω στήν ὀρθή τῆς βάσης, τῆς ἀξιοποίησης τοῦ φυσικοῦ μας πλούτου. Οἱ αισιόδοξοι γιά τά ἀποθέματα τοῦ λιγνίτη καί τῶν μεταλλευμάτων, οἱ ὑποστηρικτές πολλῶν δισεκατομμυρίων κιλοβατῶν ἐνεργείας ἀπό τίς ὑδατοπτώσεις ἦταν προδότες. Τώρα τά πράγματα ἄλλαξαν.

Ὑστερα ἀπό πικρές διαψεύσεις σχετικά μέ τίς διαθέσεις τῶν ξένων δυνάμεων – ἐκείνων πού ρυθμίζουν σήμερα τήν «ἐπίσημη» ἐξωτερική μας πολιτική – στήν ὑποστήριξη μιᾶς ἀπροκάλυπτης πολιτικῆς ζωτικοῦ χώρου, οἱ οἰκονομολόγοι καί οἱ «εἰδικοί» ἀναγνώρισαν – προσωρινά τουλάχιστο – τήν ἀνάγκη στροφῆς στήν τηρηθεῖσα τακτική τους, τήν ἀνάγκη κατάρτισης ὅπως-ὅπως σχεδίου ἀνασυγκρότησης. Φημολογοῦνται ἀλλά καί διαψεύδονται τέτοια σχέδια, πού, ἂν ὑπάρχουν, δέν μπορεῖ παρά ν' ἀποτελοῦν πρόχειρες συρραφές ἀνεξέλεγκτων προτάσεων. Γιατί σχέδιο ἀνασυγκρότησης εἶναι ἀδύνατο νά καταρτισθεῖ μέσα στήν ἀχλύ τοῦ μυστηρίου, χωρίς νά σημειωθεῖ συναγερομός τῶν λαϊκῶν ὀργανώσεων καί ὅλων τῶν ἐπιστημόνων πού εἶναι ἐνδεδειγμένοι νά παραστοῦν καί νά συντελέσουν στή γένεσή του.

Τήν ἀνάγκη συστηματικῆς μελέτης τῆς σχεδιασμένης ἐκβιομηχάνισης κατάλαβαν πρῶτοι οἱ προοδευτικοί ἐπιστήμονες, πού, ἀπό τά χρόνια τῆς κατοχῆς, ὀραματίζονταν μιά καινούρια Ἑλλάδα καί κήρυτταν ὅτι «ἡ ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας πρέπει νά εἶναι σκοπός ὅλων ἐκείνων πού θά ρυθμίζουν στό μέλλον τίς τύχες τοῦ ἔθνους»¹. Οἱ ἐπιστήμονες αὐτοί συγ-

1. Ν. Κιτσιῆ, «Πρυτανικός λόγος 13 – 11 – 43», Ἀθῆναι 1943.

κρότησαν πριν από δύο χρόνια την «Επιστημονική εταιρεία μελέτης νεοελληνικών προβλημάτων» (ΕΠ-ΑΝ), με σκοπό τη μελέτη των προβλημάτων της ανοικοδόμησης, μέσα στα όποια παίρνει κεντρική θέση και ξεχωριστή σημασία η σχεδιασμένη εκβιομηχάνιση της Ελλάδας. Στο «Α΄ Πανελλήνιο Συνέδριο Έπιστημόνων», που με πρωτοβουλία της «ΕΠ-ΑΝ» συγκαλείται τους προσεχείς μήνες στην Αθήνα, θα εκτεθούν πλατειά οι αντιλήψεις των επιστημόνων μας πάνω στα προβλήματα της ανοικοδόμησης, τεχνικής, πνευματικής, κοινωνικής.

Ένας από τους κυριότερους παράγοντες αυτής της κίνησης, τόσο στην προπολεμική περίοδο όσο και στη ζωή της «ΕΠ-ΑΝ», υπήρξε ο νεαρός οικονομολόγος κ. Δημ. Μπάτσης. Η συμβολή του στην οργάνωση της εταιρείας, στην όρθη τοποθέτηση των προβλημάτων που την απασχολούσαν, στην οικονομική συμπλήρωση του έργου των τεχνικών ήταν αξιόλογη. Κατόρθωσε ν' αποκτήσει πολύ πλατειά κατανόηση των τεχνικών προβλημάτων, ακριβή γνώση των θεμελιωδών έννοιών της επιστήμης του μηχανικού και έποπτική ικανότητα των μεγάλων γραμμών της τεχνικής ανοικοδόμησης. Ο κ. Μπάτσης παρουσιάζει τό μοναδικό παράδειγμα Έλληνα οικονομολόγου, κινουμένου με απόλυτη άνεση μέσα στα μεγάλα ζητήματα της τεχνικής, σέ σημείο ώστε όχι μόνο νά τά φωτίζει σωστά από την οικονομική σκοπιά, άλλ' ακόμα νά μορφώνει όρθη κρίση για την τεχνική τους σημασία και αποτελεσματικότητα.

Χάρη στις ικανότητες αυτές του κ. Μπάτση, οι προοδευτικοί τεχνικοί απόκτησαν έναν πολύτιμο σύμβουλο και τό τεράστιο πρόβλημα της εκβιομηχάνισης της Ελλάδας τόν απαραίτητο οικονομικό συμπαραστάτη.

Τά αγωνιώδη έρωτήματα, που προκαλούσαν οι μελέτες των τεχνικών, βρίσκουν τώρα την απάντησή τους στό έργο: «Η βαρεία βιομηχανία στην Ελλάδα». Τό κενό συμπληρώνεται και τά μεγάλα προβλήματα, που άφορουν όχι μόνο την εϋημερία, παρά αυτήν την ύπαρξη του έλληνικού λαού, βρίσκουν στό βιβλίο αυτό τίς πιο φωτεινές, τίς πιο έξυπηρετικές λύσεις των λαϊκών συμφερόντων.

Στό έργο του κ. Μπάτση², μέ σαφήνεια και απλότητα που πραγματικά αιχμαλωτίζουν, αναπτύσσονται οι απόψεις των τεχνικών για τίς δυνατότητες βαρειάς μεταλλουργικής και χημικής βιομηχανίας. Δίνονται τά συμπεράσματα των τεχνικών μελετών, αναφορικά μέ την ύπαρξη των προϋποθέσεων, δηλαδή του όρυκτου και ενεργειακού πλούτου, διατυπώνονται κρίσεις για την αξία των άριθμών που χαρακτηρίζουν τόν όγκο των αποθεμάτων και τό ενεργειακό δυναμικό. Ίδιαίτερη θέση παίρνει τό ζήτημα των λιγνιτών και μέ πολλή προσοχή, σέ ικανή έκταση, έξετάζεται σέ διάφορες θέσεις του βιβλίου ή αξιοποίηση των ύδατοπτώσεων. Κόστος, τιμή και κατανομή της ήλεκτρικης ενέργειας γίνονται αντικείμενο λεπτολόγου

2. Η μελέτη αυτή του κ. Μπάτση κατατέθηκε και σαν εισήγηση στον οικονομολογικό τομέα της «ΕΠ-ΑΝ» για τό θέμα της βαρειάς βιομηχανίας και της σχεδιασμένης εκβιομηχάνισης.

διερεύνησης και τό ενεργειακό βρρίσκει τή λύση του στό πλαίσιο τής λαϊκής άνοικοδόμησης.

Δεσπόζουσα θέση στό έργο κατέχει ή μεταλλουργία του σιδήρου καθώς και ή μεταλλουργία τών άλλων μετάλλων άλουμίνιου, μαγνήσιου, χρώμιου, μαγγάνιου, νικέλιου. Δίνει όμως μεγάλη σημασία και στίς χημικές βιομηχανίες άζώτου, λιπασμάτων, σόδας, χαρτοπολτοϋ, άνθρακασβεστίου, τσιμέντου, γενικά στίς ήλεκτροβόρες χημικές βιομηχανίες. Η έπισημονική ανάπτυξη και κριτική τών τεχνικών αντιλήψεων γίνεται μέ ακρίβεια, ή τοποθέτηση τών ζητημάτων και ή άσκηση μιās άνεπηρέαστης ανάλυσης τών διαφόρων μελετών προδίδουν κατανόηση και αντικειμενικότητα.

Άλλά ή αξία του έργου του κ. Μπάτση, εκτός από τήν πολύτιμη συγκέντρωση και κριτική έπισκόπηση του έργου τών τεχνικών, είναι ή αναζήτηση του οικονομικού πλαισίου για τήν τοποθέτηση τών τεχνικών λύσεων, ή αναζήτηση τής μορφής τής οργάνωσης για τή λειτουργία τών κλάδων τής βαρειάς βιομηχανίας, ή αντιμετώπιση του ρόλου του ξένου κεφαλαίου και τών σχεδίων τών ξένων οικονομικών οργανισμών στήν περίπτωση τροπής τής οικονομίας μας.

Προκειμένου να διατυπωθεί το οικονομικό σχέδιο για τήν εκβιομηχάνιση, δίνονται πρώτα οί γενικοί όροι και οί ειδικές προϋποθέσεις για τήν κατάρτιση ενός τέτοιου σχεδίου. Στο σημαντικό αυτό μέρος του έργου αναλύονται οί κατευθύνσεις και εκθέτονται τά γενικά μέτρα για τήν μετάπλαση τής οικονομίας. Έξετάζεται σε συνέχεια τό βασικής σημασίας θέμα για τή σχέση τής σχεδιασμένης οικονομίας μέ τήν εκβιομηχάνιση. Έδω έξηγεϊται πώς τό παραγωγικό σχέδιο δέν «έγκείται στό άράδιασμα αριθμών και καθηκόντων» και αναπτύσσεται ή θέση πού διατύπωσε ό οργανωτής και έμψυχωτής τής πρώτης σοσιαλιστικής δημοκρατίας στήν ιστορία τών λαών, πώς «στήν πραγματικότητα τό παραγωγικό σχέδιο είναι ή ζωντανή και πρακτική δράση εκατομμυρίων ανθρώπων».

Άφου αναπτυχθεί τί είναι σχέδιο στή σοσιαλιστική οικονομία και ποιοί οί βασικοί νόμοι στή νομοτέλεια ανάπτυξης τής σοσιαλιστικής οικονομίας, έξετάζεται ή σχεδιασμένη οικονομία στήν άμεση μεταβατική περίοδο και τοποθετείται ή βαρεία βιομηχανία σαν ένα από τά βασικά της καθήκοντα. Δίνονται οί μεγάλες γραμμές για τήν κατάρτιση πρώτου σχεδίου βαρειάς εκβιομηχάνισης και αναπτύσσεται ή προοπτική για τήν παραπέρα σχεδιασμένη ανάπτυξη τών κλάδων της.

Τίς τοποθετήσεις του κ. Μπάτση συνοδεύει μιá συστηματική κριτική τής προπολεμικής κατάστασης, τών σημερινών αντιλήψεων και τών προτεινομένων λύσεων.

Άξιόλογη είναι ή εξέταση τής ενεργειακής βάσης ενός τέτοιου σχεδίου και άξιοπρόσεχτες οί γνώμες πού διατυπώνονται τόσο σχετικά μέ τίς μεθοδολογικές διαφορές ανάπτυξης τής ορθολογικής ενεργειακής οικονομίας σε καπιταλιστικές συνθήκες και μέσα στή λαϊκή οικονομία, όσο και σχετικά μέ τή συστηματική ανάπτυξη και οργάνωση τής ελληνικής ήλεκτρικής οικονομίας και για τό ένιαίο έθνικό δίχτυ.

Ἡ βαρειά βιομηχανία σάν βασικός συντελεστής στήν ἐσωτερική συγκρότηση καί ὀργανική ἀνάπτυξη τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας εἶναι ἡ κύρια οἰκονομική θέση τοῦ ἔργου. Ἐξετάζεται ἡ παραγωγικότητα, ἡ οἰκονομική ἀποδοτικότητα, ἡ αὔξηση τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος. Ἀντιμετωπίζεται τό μεγάλο ζήτημα τῆς βιωσιμότητας ἱστορικά καί κριτικά. Βγαίνουν συμπεράσματα πολύ ἐνθαρρυντικά γιά κάθε ἀντικειμενικό μελετητή, πού δέν κάνει πολιτική τῶν περιστάσεων.

Ἡ χρηματοδότηση τῶν ἔργων, γενικότερα τό δυναμικό καί οἱ πόροι τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας γιά τήν ἐκβιομηχάνιση, ἀποτελεῖ τεράστιο πρόβλημα πού βρῖσκει τή μόνη ὀρθή τοποθέτηση στό βιβλίο τοῦ κ. Μπάτση.

Πλούσιος φωτισμός τεχνικῶν καί οἰκονομικῶν ζητημάτων χαρακτηρίζει τήν κριτική ἱκανότητα τοῦ συγγραφέα. Ἀνατέμνονται μέ ὀλοκληρωτική κατανόηση οἱ διάφορες προτάσεις καί «σχέδια» πού παρουσιάσθηκαν τόν τελευταῖο καιρό καί διαγράφονται ἀνάγλυφες οἱ ἀντιθέσεις τοῦ καθενός. Ἡ κάποια ὀξύτητα πού συναντᾶται σέ μερικά σημεῖα τοῦ βιβλίου ἀποτελεῖ ἀναγκαιότητα, πού ἀξιολογεῖ συγκριτικά τίς διάφορες θέσεις γιά τή διαλεκτική ἀνάδειξη τῆς ἀλήθειας.

Ἄλλά μερικές «θέσεις» τοῦ κ. Μπάτση ἔχουν ἀνάγκη ἰδιαίτερης ἔξαρσης.

Εὐθύς ἀπό τήν εἰσαγωγή τοποθετεῖ τίς ἀφειηρίες του. Τόν πλοῦτο τοῦ ἐλληνικοῦ ἐδάφους καί ὑπεδάφους δέν τόν βλέπει μόνο σάν μιᾶ πηγὴ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, πού θά μπορούσε σέ ὀρισμένη στιγμή νά ἀντικατασταθεῖ μερικά ἢ ὀλικά ἀπό μιᾶ ἄλλη πηγὴ. Τόν βλέπει σάν βασικό στοιχεῖο τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας, πού θά ἐπιτρέψει «τήν ὀλοκληρώση τοῦ ἀστικοδημοκρατικοῦ μετασχηματισμοῦ τοῦ τόπου καί τή ριζική μετατροπή στή διάρθρωση τῆς οἰκονομίας τους». Τόν βλέπει γιά στοιχεῖο πού θά βοηθήσει «τήν πραγματοποίηση τῆς ἐσωτερικῆς συσσώρευσης σέ μεγάλη κλίμακα, συσσώρευσης πού ματαιώνεται μέ τήν ἐξάρτηση τῆς οἰκονομίας μας ἀπό τήν ἀγορά τοῦ ἐξωτερικοῦ» καί μέ τήν προσπάθεια τῆς «τοκογλυφικῆς δράσης τοῦ ντόπιου κεφαλαίου μέσα ἀπό μορφές τεχνητοῦ μονοπωλίου».

Δικαιολογεῖται ἔτσι ἡ μελλοντική προοπτική πού ἐκφράζει τό κήρυγμα: «Ἀξιοποιεῖστε τό φυσικό πλοῦτο κάθε τόπου στόν ἀνώτερο δυνατό βαθμό».

Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ τῆς κοινωνικῆς ἀνάπτυξης, χωρὶς βαθειές ἀνταγωνιστικές ἀντιθέσεις, ἀνάμεσα στόν κοινωνικό χαρακτήρα τῆς παραγωγῆς καί στήν ἀτομική ἰδιοκτησία στά μέσα τῆς παραγωγῆς, ἡ ἀρχὴ δηλαδή τῆς ἀδιάκοπης ἀνόδου τῆς παραγωγῆς, πού ἀποτελεῖ τόν οἰκονομικό νόμο στήν ἀνάπτυξη τοῦ σοσιαλισμοῦ – ὀλότελα ἀντίθετη πρός τόν τυφλό «νόμο» τῆς προσφορᾶς καί ζήτησης πού κυριαρχεῖ στήν «κλασική» οἰκονομία τῶν καπιταλιστικῶν χωρῶν – καί πού ὥστόσο, μέ τήν καταπληκτικὴ της ἀπλότητα, ἀποτελεῖ τό κλειδί τῆς ἀνθρώπινης εὐημερίας, εἶναι ὁ πυρήνας, πού γύρω του ἀναπτύσσεται ὀλο τό οἰκοδόμημα τῆς συστηματικῆς, συνειδητῆς καί ὀρθολογικῆς ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας, πού ὀνομάζεται σοσιαλιστικὴ οἰκονομία. Ἀνάπτυξη

της παραγωγικότητας για την αύξηση της εσωτερικής συσσώρευσης, ανάπτυξη της εσωτερικής συσσώρευσης για τη διεύρυνση της αναπαγωγής· αύξηση λοιπόν της παραγωγικότητας με ταχύτερους όλοένα κερδοσυστήματα, για την αύξηση της πραγματικής αγοραστικής δύναμης και της ικανότητας στην απόκτηση οικονομικών αγαθών· για την ανύψωση, ένα λόγο, του υλικού και εκπολιτιστικού επιπέδου των εργαζομένων.

“Οπως είπαμε και παραπάνω ή βαρεία βιομηχανία, με τις δυνατότητες που ήμερα με την ήμερα αποδείχονται από δικούς μας και ξένους όργανα και πιο μεγάλες, προβάλλεται για θεμέλιο της ανάπτυξης βιομηχανίας στην Ελλάδα. Βάση της βαρείας βιομηχανίας είναι ή ενεργειακή αξιοποίηση. Ο όρυκτός πλούτος σε καύσιμα και οί υδραυλικές δυνάμεις είναι οί βιομηχανικές πηγές ενεργείας.”

Είναι βέβαιο πώς οί υδραυλικές δυνάμεις έχουν μιά ιδιαίτερη αξία στον πίνακα των ενεργειακών πηγών. Είναι πρώτα-πρώτα πηγές «άνοξηξάντλητες». Ύστερα ή αξιοποίησή τους γίνεται κατά 60%-70% με έγχρησια έργα. Τεράστιο τμήμα της δαπάνης – τά τρία τέταρτα περίπου για τά έργοστάσια παραγωγής – αφορά έργα αιώνια, όπως τά φράγματα, όχετοί, οί θλιπτικοί θάλαμοι. Καί τελικά τά έργα δέσμευσης των υδραυλικών δυνάμεων έχουν άμεσες δευτερογενείς ενεργητικές συνέπειες στη έδαφική βελτίωση και τη γεωργία όχι μόνο των γύρων τους περιοχών αλλά σε πολύ ευρύτερη κλίμακα.

“Ο συνηθισμένος ύπολογισμός που μās δίνει τό κόστος της μονάδας και βαραίνει στους λογαριασμούς της στενής επιχειρηματικής οικονομίας είναι λαθεμένος, μέσα στα πλαίσια της καθολικής εθνικής οικονομίας. Δέ είναι αυτή καθαυτή ή αποδοτικότητα του κεφαλαίου μέσα σε ασφυκτικά στενόκαρδα οικονομικά πλαίσια παρά ή παραγωγικότητα των έργων, ποπρέπει να εξετάζεται πρωταρχικά.”

“Όσο ή ύπεροχή αυτή της υδραυλικής ενεργείας δέν μπορεί να αποτελέσει δόγμα καταδικαστικό για τίς άλλες πηγές. Συμμετρικά πρέπει να αναπτυχθούν και οί θερμικές πηγές της χώρας. Όσπου να γίνουν και να αποδώσουν τά υδραυτικά έργα στο σύνολό τους, παράλληλες θερμικές πηγές, που έχουν την ευχέρεια της άμεσης αξιοποίησης, πρέπει να αναπτυχθούν. Τά καύσιμα μιάς χώρας, με τη διπλή τους ιδιότητα των φορέων ενεργείας και της πρώτης ύλης για χημική επεξεργασία, πρέπει όρθολογικά να εντάσσονται σε ένα σχέδιο αξιοποίησης.

Καί ό κ. Μπάτσης – κρίνοντας πολύ όρθά – στέκει αντίπαλος όχι μόνον των «άμιγών» λύσεων μά και των άπ' αρχής μονόπλευρων.

“Η ενεργειακή αξιοποίηση συμβαδίζει με την ανάπτυξη βαρείας βιομηχανίας. Η έκμετάλλευση των κοιτασμάτων σε σίδηρο, σε άργίλιο, σε μαγνήσιο, που διαθέτει ό τόπος, ή παραγωγή σόδας και νιτρικών ενώσεων, είναι τά στερεά δάθρα που θά βαστάξουν επιβλητικό τό οικόδομημα της έλληνικής βιομηχανίας. Παράλληλα θά γίνει ή έκμετάλλευση των άλλων όρυκτων. Τό νικέλιο, τό χρώμιο, τό μολύδι, ό ψευδάργυρος, ό χαλκός, τό μαγγάνιο, τό αντιμόνιο, τό μολυβδαίνιο, τό θειάφι, τό βάριο, ό

χαλαζίας, ή σμύριδα ακόμα τό χρυσάφι και τό άσήμι, ύπάρχουν στον τόπο μας. Η όρθολογική διάρθρωση τής οικονομίας μας δέν μπορεί νά άμελήσει τον ακριδέστερο προσδιορισμό τους και τήν έκμετάλλευσή τους.

Η δημιουργία σοβαράς μεταλλουργικής βιομηχανίας όχι μόνο επι- τρέπει, μά επιβάλλει τήν ίδρυση σοβαράς μηχανουργικής, σέ συνέχεια ναυπηγικής και γενικότερα τήν ολοκλήρωση τής βαρειάς βιομηχανίας, πού έπεξεργάζεται τις πρώτες ύλες, κατασκευάζει τά μέσα παραγωγής και μεταφοράς, αποτελεί τή γενέτειρα κάθε προγράμματος.

Γιά τό λόγο αυτό ο κ. Μπάτσης αφιέρωσε μεγάλο μέρος από τήν προσπάθειά του στην έπεξήγηση του πρωταρχικού ρόλου τής βαρειάς βιομηχανίας και στην απόδειξη πώς ύπάρχουν στην Ελλάδα οι φυσικές και οικονομικές προϋποθέσεις για τή δημιουργία και τήν ανάπτυξη της.

Τό έρώτημα γιατί δέν έγινε ως τώρα καμιά άπαρχή βαρειάς βιομη- χανίας στην Ελλάδα, βρίσκει τήν άπάντησή του στο γεγονός ότι όλη ή πολιτεία των ξένων άπέναντί μας, ως τά σήμερα, δείχνει ότι όταν έπέμε- ναν νά μάς «προστατεύσουν» έβρισκαν πάντοτε τρόπο νά μάς κρατούν σέ ύπανάπτυξη.

Η μεγάλη ευθύνη τής άρχουσας τάξης στην Ελλάδα είναι ότι δέν έλυνε βασικά – και για τήν ανάπτυξη του ίδιου του κεφαλαίου της – κοι- νωνικά και οικονομικά ζητήματα και δέν κατόρθωσε ν' άντισταθεί σέ τέ- τοιου είδους «προστασία», δέ θέλησε δηλαδή παρακάμπτοντας τις άντι- ξοότητες ν' αναπτύξει τον αστικό μετασχηματισμό, ν' αναπτύξει μιá παραγωγικά γερή οικονομία μέ μιá πλατειά αγορά. Σέ μάς προτιμήθηκε ή «όδός τής ήσσονος άντιστάσεως», ο άνομος συμβιβασμός των έγχωρίων κερδοσκοπών προς τους ξένους χρηματοδότες και τους πολιτικούς του ιμπεριαλισμού σέ βάρος του έλληνικού λαού. Η εξέταση των έξωτερικών δανείων και οι συμβάσεις μέ ξένους τό βροντοφωνάζουν ³.

Τό ξένο κεφάλαιο αναπτύσσει μονάχα τους κλάδους πού δέν είναι έμπόδιο στους βασικούς σκοπούς για τήν τοποθέτηση και τήν ανάπτυξη του. «Νά εκβιομηχανίσει τή χώρα τό ξένο κεφάλαιο μέ τήν έννοια του μετασχηματισμού της από έξαρτημένη και καθυστερημένη σέ αναπτυ- γμένη έσωτερικά χώρα ήταν άπαράδεκτο, άντιφατικό και άσυμβίβαστο μέ τά γενικότερα ιμπεριαλιστικά του συμφέροντα και τις συγκεκριμένες επι- διώξεις του στον τόπο μας», γράφει ο κ. Μπάτσης. Για δέ τό ρόλο τής άρχουσας τάξης του τόπου μας λέγει: «Η κυρίαρχη εκμεταλλεύτρια τάξη ήταν ένας έμπορικός υπηρέτης του ξένου κεφαλαίου, ο ύποτακτικός του μεσολαβητής».

Σήμερα, χάρη στην εργασία και τις ένδείξεις πού παρουσίασε ή έρευνα μερικών τεχνικών, δέν άμφισβητούνται οι τεχνικές προϋποθέσεις για τήν ίδρυση βαρειάς βιομηχανίας. Ωστόσο παρά τή διαπίστωση αυτή δέν αποφασίζουν οι διάφοροι άρμόδιοι νά αναγνωρίσουν πώς ύπάρχουν και οι οικονομικές προϋποθέσεις. Έξακολουθεί τον άπαίσιο ρόλο της ή

3. Ν. Κιτσιόκη. «Τό ιδιωτικό ξένο κεφάλαιο και ή άνοιχοδόμηση», «Νέα Οικονομία». άριθ. 4 (Φεβρ.) 1974.

στείρα και άποστεωμένη αντίδραση, ο συμφεροντολόγος συντηρητισμός σε άπελπιστική ανάμιξη με τους ξένους «έμπειρογνώμονες» και «ειδικούς».

Ο κ. Μπάτσης από φιλοσοφική κατάρτιση και ειδίκευση στον διαλεκτικό ύλισμό, από προοδευτική τοποθέτηση στην οικονομική έπιστήμη, επιδιώκει ακολουθώντας τή λειτουργία των νόμων τής οικονομικής έπιστήμης, να φωτίσει τά φαινόμενα στην κίνησή τους, να καταστήσει φανερή τήν όρθή πορεία τους και να καταδείξει τήν τεράστια διαφορά μεταξύ του μονοπωλιακού κερδοσκοπικού ρόλου του κεφαλαίου και του έποικοδομητικού παραγωγικού έργου τής συγκεντρωμένης όργανικής και άνόργανης μάζας των οικονομικών αγαθών και των οικονομικών μέσων, όταν μέ τήν αύξουσα έσωτερική συσσώρευση, αυτή μπαίνει στην ύπηρεσία των σκοπών τής λαϊκής οικονομίας και του φορέα τής έθνικής εργασίας, του εργαζόμενου λαού.

Η έννοια τής παραγωγικότητας τής εργασίας, χρησιμοποιείται από τον συγγραφέα για τή σπουδή τής ελληνικής οικονομίας. Η άνάλυση και ο σχηματισμός τής άξίας, οι διαπιστώσεις για τον προορισμό τής έθνικής προσόδου και του καθαρού εισοδήματος, ή σπουδή τής άγροτικής μας οικονομίας όπως είναι σήμερα, ή φωτεινή άνάλυση τής ανασταλτικής επιρροής τής θεωρίας τής «πλήρους άπασχολήσεως» είναι, κατά τή γνώμη μου, από τά καλύτερα, έπιστημονικότερα και διαφωτιστικότερα κεφάλαια του βιβλίου. Βέβαια ή γνώμη ενός τεχνικού δέν είναι άρκετή για τήν έξαρση τής σημασίας των κεφαλαίων αυτών, όπωσδήποτε όμως άποτελεί τήν είλικρινή έκδήλωση ενός άπόλυτα ίκανοποιημένου αναγνώστη, αϊχμαλωτισμένου από τήν αισιοδοξία πού θγαίνει μόνη της, πηγαία, από τήν άγνή έπιστημονική άνάλυση, πώς τό οικονομικό μας πρόβλημα «μπορεί να λυθεί σε σωστή έπιστημονική βάση, μονάχα άμα ξεδιπλώσουμε άνεμπόδιστα τίς έσωτερικές, έσωελληνικές δυνάμεις τής χώρας».

Στήν καμπή πού βρίσκεται ή χώρα μας ύστερα από έναν έξαντλητικό πόλεμο, είναι μεγάλη ύπηρεσία προς τήν πατρίδα ή κυκλοφορία του έπιστημονικού αυτού έργου. Οι δυνάμεις του κακού τροφοδοτημένες από τό διεθνή ίμπεριαλισμό έχουν άποθηρώσει τήν έγχώρια κερδοσκοπία. Τίποτα δέν είναι άνήθικο, τίποτα δέν είναι άθλιο, τίποτα δέν είναι άπαγορευμένο προκειμένου να χρησιμοποιηθεί για τίς επιδιώξεις της. Σταθερή της γραμμή είναι ή διατήρηση του έκδιαστικού αυτού οικονομικού καθεστώτος πού τής έπιτρέπει τήν άσυδοσία και τής άποδίνει κέρδη.

Ο σιγουρότερος τρόπος γι' αυτή τή διατήρηση είναι τό χάρισμα του έθνικού μας πλούτου στους ξένους και ή οικονομική και πολιτική ήγεμονία των ξένων πάνω στον τόπο μας. Τά έπιχειρήματά τους είναι ή στενότητα ντόπιων κεφαλαίων και άναγκαία συμπεράσματα ή άνεξέλεγκτη άποδοχή των ξένων κεφαλαίων. Και είναι βέβαια πολύ διαφορετικό αυτό, από τήν οικονομική συμβολή του έξωτερικού παράγοντα για τήν προαγωγή του έργου τής άνοικοδόμησης, πού όταν δέν άποβλέπει σε πολιτική καθυπόταξη και άποικιακή έκμετάλλευση είναι οικονομικά άπαραίτητη και συνεπώς εύπρόσδεκτη.

Ὡστόσο, παλαίμαχοι τῆς κερδοσκοπίας καί νεογέννητοι οἰκονομολόγοι συναντιοῦνται σήμερα στό ἴδιο πεδίο γιά νά ὑποστηρίξουν θεωρητικά τό ἀνεπανόρθωτο σκλάβωμα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, πού ἡ ἱστορία τῆς ἐθνικῆς του ζωῆς εἶναι ἱστορία ἀδιάκοπου ἡρωικοῦ ἀγώνα γιά τήν ἐλευθερία.

Ὁ κ. Μπάτσης πνευματικός στρατιώτης τοῦ ἀγώνα αὐτοῦ, ἀγνά σκεπτόμενος Ἕλληνας, προσφέρει μέ τήν ἐργασία του ἓνα ἀξιόλογο ὄπλο γιά τήν καταπολέμηση κάθε προσπάθειας πού θά εἶχε σκοπό νά σφυρηλατηθοῦν καταθλιπτικά δεσμά γιά τόν ἐλληνικό λαό.

Ἔχω τήν πεποίθηση ὅτι, μέ τήν συνδρομή ὄλων τῶν ἐθνικά σκεπτομένων Ἑλλήνων ἐπιστημόνων, ὁ κίνδυνος θ' ἀποτραπεῖ. Ὁ δημοκρατικός ἐλληνικός λαός γνωρίζοντας τό φυσικό πλοῦτο τῆς Χώρας, τεχνικά καθοδηγούμενος ἀπό τούς ἐπιστήμονες πού εἶναι ἀφοσιωμένοι στήν ἐξυπηρέτησή του, γιά τόν τρόπο πού πρέπει ν' ἀκολουθήσει στήν ἀξιοποίηση τοῦ πλούτου, θ' ἀντισταθεῖ σέ κάθε ἀπόπειρα ἀρπαγῆς. Καί ξέρουμε τί σημαίνει δημοκρατική λαϊκή ἀντίσταση, ὅταν ἔχει μέ τό μέρος της τήν πεποίθηση τοῦ δικαίου, τή συναίσθηση τῆς ἐλευθερίας, τήν ἀγάπη γιά τήν πατρίδα.

Ἀθήνα, 30 Μαΐου 1947

Ν. ΚΙΤΣΙΚΗΣ

Γενικός Γραμματέας τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας μελέτης νεοελληνικῶν προβλημάτων, «Ἐπιστήμη - Ἀνοικοδόμηση» (ΕΠ - ΑΝ)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α'. Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΒΑΡΕΙΑΣ ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΗΜΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ.

Ἡ δημιουργία βαρειᾶς μεταλλουργικῆς καὶ χημικῆς βιομηχανίας στήν Ἑλλάδα μπορεῖ νά ὑποστηριχθεῖ ὄχι μονάχα ἐπειδὴ ὑπάρχουν σημαντικά εὐνοϊκές τεχνικές προϋποθέσεις στή χώρα μας ἢ γιατί εἶναι ἀνάγκη νά διαφυλαχθοῦν οἱ ἐσωτερικοί οἰκονομικοί της πόροι πού μέ τή μορφή συναλλάγματος θγαίνουν ἀθρόα στό ἐξωτερικό γιά νά ἀγοράζονται ἐκεῖ μισοκατεργασμένα ἢ τελειωμένα προϊόντα, ἀλλά μπορεῖ καί πρέπει πρωταρχικά νά ὑποστηριχθεῖ σάν μιά ἀπό τίς βασικές ἐπιδιώξεις τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας γιά τήν ὀλοκλήρωση τοῦ ἀστικοδημοκρατικοῦ μετασχηματισμοῦ τοῦ τόπου καί τή ριζική μετατροπή στή διάρθρωση τῆς οἰκονομίας του. Ἡ ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας μπορεῖ νά στηριχθεῖ καί νά πραγματοποιηθεῖ σέ γερό τεχνικοοικονομική βάση μονάχα ἂν δημιουργηθεῖ βαρειά βιομηχανία.

Ὅπως ὅμως ἡ ἐκβιομηχάνιση στό πλαίσιο τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας ἀποτελεῖ προϋπόθεση γιά τήν ἐλεύθερη ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, τήν πραγματοποίηση τῆς ἐσωτερικῆς συσσώρευσης σέ μεγάλη κλίμακα, τήν ἀποδέσμευση τῆς οἰκονομίας ἀπό τό ξένο κεφάλαιο καί τή δημιουργία τῶν ὄρων γιά μιά σοσιαλιστική οἰκονομία, ἔτσι καί ἡ βαρειά βιομηχανία ἀποτελεῖ γιά τήν πραγματοποίηση τῆς ἐκβιομηχάνισης τόν πρῶτο βασικό καί θεμελιώδη ὄρο.

Γιά νά ὀλοκληρωθεῖ, ὅμως, ἡ ἀνάπτυξη τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας¹ στή χώρα μας, χρειάζεται ἡ μεταλλουργική καί ἠλεκτροχημική βιομηχανία προοδευτικά νά συμπληρωθεῖ μέ συγχρονισμένη καί γερά θεμελιωμένη μηχανουργική βιομηχανία.

Ἀλλά ὅπως εἶπαμε καί μέχρι πού νά κατασκευάσουμε στόν τόπο ὀλοκληρωμένη βιομηχανία παραγωγῆς μέσων παραγωγῆς (μηχανῶν, μη-

1. Ἡ διάκριση τῆς βιομηχανίας σέ βαρειά καί ἐλαφρά εἶναι οὐσιαστική, ποιοτική διάκριση. Ἀπό οὐσιαστική ἀποψη πρέπει ἀκόμα νά γίνεται διάκριση ἀνάμεσα σέ ἐργοστασιακή χειροτεχνία καί ἀνάμεσα σέ μεγάλη βιομηχανία πού χρησιμοποιεῖ σάν χαρακτηριστικό παραγωγικό μέσο τή μηχανή. Ἡ διάκριση αὐτή ἔχει θεμελιώδη ἱστορική σημασία γιά τήν ἐξέλιξη τοῦ καπιταλιστικοῦ κοινωνικοῦ συστήματος. (Βλ. Μάρξ στόν I τόμο τοῦ «Κεφαλαίου»). Στήν τρέχουσα ἀστική ὅμως οἰκονομική θεωρία οἱ κλάδοι τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας συγχέονται μέ τούς κλάδους ἐκείνους τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας, πού ὑπάγονται ποσοτικά

χανικῶν ἐργαλείων κλπ.), ἡ δημιουργία σιδηροβιομηχανίας, μεταλλουργίας καὶ ἠλεκτροχημικῶν βιομηχανιῶν πρέπει νὰ ἀποκτᾶ γιὰ μᾶς ἰδιαι-
τηρη σημασία ἐπειδὴ ἀλλάζει ἀπὸ τὶς ρίζες τῆς τὴν οἰκονομικὴ διάρθρωση
τῆς χώρας μας.

Τὸ γεγονός αὐτὸ μεταφράζεται οἰκονομικὰ στὴν ἀφαίρεση κεφα-
λαίων ἀπὸ τοὺς παρασιτικούς καὶ δασμόβιους βιομηχανικούς κλάδους
καὶ στὴ συγκέντρωσή τους, σὲ καινούριους παραγωγικούς κλάδους, μὲ
ἀνακατάταξη τῆς πιστωτικῆς κατανομῆς τῆς ἀνόργανης μάζας τοῦ κεφα-
λαίου (πού θὰ κάνει δυνατὴ ἡ ἐθνικοποίηση τῆς πίστης) γιὰ τὴ γρήγορη
ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανικῆς βάσης τῆς χώρας. Ἀκόμα ἡ μεταβολὴ ἐκφρά-
ζεται ἔντονα στὴν ἐπίδραση, πού ἀσκεῖ ἡ ἀνάπτυξη ὀρισμένων κλάδων
βαρειᾶς βιομηχανίας στοὺς ἄλλους κλάδους τῆς βιομηχανίας καὶ στὴν
ἀγροτικὴ οἰκονομία πού ἡ τεχνικὴ τους τελειοποίηση ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ
δυνατότητα νὰ ἐφοδιάζονται σὲ μέσα ἀπὸ μιὰ γερὴ βαρειὰ ντόπια βιομη-
χανία. Εἰδικότερα στὴν ἄμεση φάση, πού θὰ διανύσουμε γιὰ τὴν ἀνασυγ-

στὴν κατηγορία τῆς μεγάλης βιομηχανίας. Ἡ τέτοια διάκριση μεγάλης καὶ μικρῆς βιομηχα-
νίας ὄχι μόνο δὲν ἀρκεῖ νὰ μᾶς δείξει τὴ βαθύτερη διάρθρωση μιᾶς οἰκονομίας ἀλλὰ συσκο-
τίζει ὀλοτέλα καὶ τὴν ποιοτικὴ διαφορά ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ ρόλου, πού παίζει ἡ καθεμιὰ
ἀπὸ τὶς δύο κατηγορίες (βαρειᾶς καὶ ἐλαφριᾶς βιομηχανίας) στὴν παραγωγή συγκεκριμένων
ἀξιῶν χρήσης μέσα στὴν πορεία τῆς ἀναπαραγωγῆς.

Ὅπως ὁμως ὁ διαχωρισμὸς τῶν δύο κατηγοριῶν στὴν καπιταλιστικὴ οἰκονομία μᾶς
χρειάζεται γιὰ τὴ σωστὴ διάγνωση τῶν βασικῶν χαρακτηριστικῶν τῆς οἰκονομίας μιᾶς χώ-
ρας, τοῦ βαθμοῦ καὶ τῆς μορφῆς τῆς ἀνάπτυξής της, ἔτσι καὶ στὴ σοσιαλιστικὴ ὀργάνωση τῆς
οἰκονομίας εἶναι ἀπαραίτητος, ἰδιαίτερα στὸ μεταβατικὸ στάδιο πρὸς τὴν ἐκβιομηχάνιση
ἀπάνω σὲ σοσιαλιστικὴ βάση.

Στὴν ΕΣΣΔ, τὴ μοναδικὴ χώρα πού σήμερα μποροῦμε νὰ πάρουμε γιὰ πρότυπο τῆς
σοσιαλιστικῆς ὀργάνωσης τῆς οἰκονομίας, ἡ διάκριση τῆς βιομηχανίας σὲ βαρεῖα καὶ ἐλα-
φρά ἔχει ἐξαιρετικὴ σημασία γιὰ τὴν πράξη τῆς ἀνοικοδόμησής τοῦ σοσιαλισμοῦ. Τὰ πρῶτα
χρόνια μετὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς οἰκονομίας ἡ ἀνάπτυξη τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας ἦταν ἡ
ἴδια ἡ προσπάθεια τῆς δημιουργίας καινούριας καὶ γερῆς βιομηχανικῆς βάσης γιὰ τὸν ἐκσο-
σιαλισμὸ τῆς οἰκονομίας.

Σύμφωνα μὲ τὴν ὀρολογία τῆς σοβιετικῆς στατιστικῆς τῆς σοβιετικῆς οἰκονομίας ἡ βιο-
μηχανία διαιρεῖται σὲ ὁμάδες τύπου «Α» καὶ σὲ ὁμάδες τύπου «Β». Στὴν ὁμάδα βιομηχα-
νιῶν τύπου «Α» περιλαμβάνεται κάθε βιομηχανία παραγωγῆς ἐργαλείων, μηχανῶν, ὑλῶν ἢ
μέσων παραγωγῆς στὴ γενικότερη ἔννοια. Οἱ κυριότερες τέτοιες βιομηχανίες εἶναι κατὰ τὴν
ἴδια στατιστικὴ: οἱ βιομηχανίες ἠλεκτρισμοῦ, καυσίμων (κάρβουνο, πετρέλαιο), σιδηρομε-
ταλλουργίας καὶ ἄλλης μεταλλουργίας, κατεργασίας μετάλλου καὶ μηχανουργίας, ὀρισμένες
ἐξορυκτικὲς καὶ χημικὲς βιομηχανίες «βασικῶν» χημικῶν προϊόντων. Στὴν ὁμάδα βιομηχα-
νιῶν τύπου «Β» ἀνήκουν οἱ βιομηχανίες παραγωγῆς εἰδῶν κατανάλωσης. Τέτοιου τύπου
εἶναι οἱ βιομηχανίες διατροφῆς, ἱματισμοῦ, ὅσες χημικὲς δὲν ὑπάγονται στὸν τύπο «Α» κ.ἄ.

Δὲν πρέπει νὰ γίνεται σύγχυση ἀνάμεσα στὴ διάκριση τῶν βιομηχανιῶν σὲ τύπους «Α»
καὶ «Β» μὲ τὴ διάκριση σὲ βιομηχανίες μεγάλης κλίμακας (παραγωγῆς) καὶ μικρῆς κλίμακας.
Ἡ διάκριση αὐτὴ ἔχει ἔντελως διαφορετικὸ σκοπὸ καὶ γίνεται μὲ κριτήριον τὸν ἀριθμὸ τῶν
ἐργαζομένων καὶ τὴν τεχνικὴ τοῦ ἐργοστασίου. Ἡ κατάταξη στὴν πρώτη κατηγορία (μεγάλῃ
βιομηχανία) γίνεται ἂν μιὰ βιομηχανία ἀπασχολεῖ πάνω ἀπὸ ὀρισμένο ἀριθμὸ ἐργάτες καὶ
χρησιμοποιεῖ μηχανικὴ κινητήρια δύναμη. Γιὰ ὀρισμένες ὁμως βιομηχανίες, πού παρουσιάζ-
ουν ἰδιομορφίες γίνεται κατάταξη μὲ ἄλλα κριτήρια (π.χ. βιομηχανίες παραγωγῆς ἐνέ-
ργειας, πλινθοποιίας, ὑαλοποιίας, δέρματος, τυπογραφίας, ἀλευρομύλων). Τὰ παραπάνω
στοιχεῖα, πού ἀφοροῦν τὴ σοβιετικὴ στατιστικὴ δίνονται σὲ ἀγγλικὴ γλῶσσα στὴν περιλη-
πτικὴ ἐκδοση τοῦ βιβλίου «Socialist Construction in the USSR». Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου εἶναι
«The USSR in Figures», Central Administration of Economic and Social Statistics of the
State Planning Commission of the USSR. Moscow, 1934.

κρότηση, ή αναστήλωση τῶν ἐρειπίων θά χρειαστεῖ διπλάσιες ἴσως πρῶτες ὕλες ἀπ' ὅ,τι ἀπορροφοῦσε ἢ κατανάλωση τῶν τελευταίων προπολεμικῶν ἐτῶν τῆς τεταρτοαυγουστιανῆς δικτατορίας, πρῶτες ὕλες πού εἶναι στό πιό μεγάλο τους μέρος, σίδερο, ἀτσάλι, ἀλουμίνιο, ἠλεκτρική ἐνέργεια γιά τήν κίνηση τῶν ἐργοστασίων, λιπάσματα γιά τήν ἐντατικοποίηση τῆς καλλιέργειας κ. ἄ., δηλαδή προϊόντα κλάδων, πού αὐτή τή στιγμή οὔτε ἓνα ἐλάχιστο ποσοστό τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς μας δέν ἀντιπροσωπεύουν.

Τελευταῖο, ἀλλά καί μέ ὄχι λιγότερη σημασία ἀπό τά ἄλλα, ἀναφέρουμε, τό ὅτι οἱ οἰκονομικές σχέσεις μέ τό ἐξωτερικό θά ἐπηρεαστοῦν ριζικά ἂν θά ἰδρυνθοῦν οἱ βιομηχανίες αὐτές στήν Ἑλλάδα: α) Γιατί τότε ἢ εἰσαγωγική μας πολιτική θ' ἀφορᾷ περισσότερο ἐμπορεύματα πού δέ θά μποροῦν ἀκόμα νά παραχθοῦν στόν τόπο (ὀρισμένες μηχανές ἐργοστασίων, μεταφορικά μέσα κλπ.) καί λιγότερο μισοκατεργασμένες πρῶτες ὕλες (χυτοσίδηρος, σιδηρόφυλλα κλπ.) ἢ σχεδόν ἀκατέργαστα βοηθητικά προϊόντα καί καύσιμα, πού σήμερα ἢ εἰσαγωγή τους ὄχι μόνο βαρραίνει καταθλιπτικά τό ἐμπορικό ἰσοζύγιο καί γενικότερα τό ἰσοζύγιο πληρωμῶν μά καί ἀποτελεῖ μιά ἀπό τίς βάσεις τῆς ἐξάρτησης τῆς οἰκονομίας² ἀπό τήν ἀγορά τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἡ τέτοια ἐξάρτηση ματαιώνει τή συσσώρευση στήν ἐσωτερική ἀγορά καί ἔτσι εὐνοεῖ τήν ἀντιπαραγωγική καί τοκογλυφική δράση τοῦ ντόπιου κεφαλαίου μέσα ἀπό μορφές τεχνητοῦ μονοπωλίου. β) Γιατί τά ξένα δημόσια κ.ἄ. δάνεια καί οἱ πιστώσεις μπαίνουν σέ μιά ὀλότελα διαφορετική βάση ἂν ἔχουμε βαρειά βιομηχανία στόν τόπο μας. Μποροῦμε νά τά διαπραγματευθοῦμε, στό βαθμό πού εἶναι ἀναγκαῖα, σάν χώρα ἀνεξάρτητη μέ ἰσότιμους ὄρους στίς συναλλαγές³ μέ τό ἐξωτερικό. Μέ τόν τρόπο αὐτό θ' ἀντιμετωπίσουμε ρεαλιστικά καί ἀποτελεσματικά σάν ἀνεξάρτητη χώρα τούς ὀργανισμούς τοῦ διεθνούς μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου πού θά εἶχαν τή διάθεση νά ἐξαντλήσουν σέ βάρος μας κάθε οἰκονομική καί πολιτική πίεση γιά νά μᾶς ὑποτάξουν στήν κυριαρχία τους.

2. Οἱ ἄλλες βάσεις τῆς ἐξάρτησης ἀπό τό ξένο κεφάλαιο εἶναι: ἡ δημοσιονομική ἐξάρτηση (δημόσιο χρέος, πιστώσεις δεσμευμένες, διεθνῆς οἰκονομικός ἔλεγχος), ἡ τοποθέτηση κεφαλαίων ξένων γιά ἐπιχειρηματική δράση στή χώρα μας (παραγωγικά ἔργα, προνομιακές ἐταιρεῖες ἐπιχειρήσεων κοινῆς ὠφέλειας, μεταλλεία, ἠλεκτρικό, νερό, μεταφορές, ὕδατοπτώσεις, σύμβαση Κοῦπερ κ. ἄ. ἐμπορικοί ὀργανισμοί, τράπεζες κλπ.).

3. Ὅπου θά εἶναι ἀπαραίτητο νά ἐπιδιωχθοῦν σέ ζῶνες τοῦ ἐξωτερικοῦ πού ἐλέγχουν τά τράστ, γιατί δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε πῶς μεγάλη σημασία, ἔκταση καί συχνότητα θά πᾶρουν ἐκτός ἀπό τήν περιοχὴ στερλίνας - δολλαρίου οἱ συναλλαγές μιᾶς λαϊκῆς δημοκρατίας τόσο μέ τή Σοβιετική Ἐνωση, ὅσο καί μέ τίς ἄλλες λαϊκές δημοκρατίες τοῦ εὐρωπαϊκοῦ χώρου, τῆς Μεσευρώπης καί τῆς Ν. Α. Εὐρώπης καί ἀκόμη μέ χώρες πού προπολεμικά εἶχαν ὀλότελα ἀποικιακή ἢ μισοαποικιακή ἐξάρτηση ἀπό κεφαλαιοκρατικές μητροπόλεις.

Β'. ΟΙ ΤΕΧΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΟΡΟΙ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΗΜΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ. ΟΙ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΗΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΓΙΑ ΤΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΤΟΥΣ.

Ἀφοῦ ἀπαριθμήσαμε τούς λόγους, πού ἡ ἴδρυση τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας ἀποτελεῖ βασικό αἶτημα γιά νά ὀλοκληρωθεῖ ὁ δημοκρατικός μετασχηματισμός κατά συνέπεια δέ ἕναν ἀπό τούς θεμελιακούς σκοπούς τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας, περνᾶμε στήν ἐξέταση τῶν τεχνικῶν καί οικονομικῶν ὄρων, πού χρειάζονται γιά νά πραγματοποιηθεῖ ὁ σκοπός αὐτός.

Πρέπει προκαταβολικά νά ποῦμε πῶς οἱ ὄροι αὐτοί εἶναι στό σύνολό τους εὐνοϊκοί⁴. Ὑπάρχουν ὡστόσο καί παράγοντες, πού ἡ ἀντιμετώπισή τους θά συναντήσει ὀρισμένες δυσκολίες.

1. Οἱ τεχνικοί ὄροι

α) Ἔχουμε κοιτάσματα ἀπ' ὅπου ἀντλοῦμε καί μπορεῖ νά ἀντλήσουμε μεταλλεύματα σέ ποσότητες, πού νά ἐξασφαλίζουν τόν ἐφοδιασμό τῆς βιομηχανίας τόσο γιά τό κοντινό ὅσο καί γιά τό πιό μακρινό μέλλον.

Τά ποσά τῆς ἐτήσιας ἐξόρυξης τῶν κυριότερων μεταλλευμάτων σύμφωνα μέ τά στοιχεῖα τῆς Στατιστικῆς Ἐπετηρίδας τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας δίνονται στόν πίνακα ἀριθ. 1.

Τά ποσά αὐτά ἐπαρκοῦν γιά τόν ἐφοδιασμό σέ πρώτη ὕλη τῶν κλάδων τῆς μεταλλουργίας καί τῆς χημικῆς βιομηχανίας, ὅπως θά δοῦμε ἀπό τήν ἐξέταση τῶν ἀναγκῶν τῆς κάθε βιομηχανίας χωριστά. Ἀκόμα γιά τήν ἠλεκτροενεργειακή κίνηση τῆς βιομηχανίας διαθέτουμε ὕδατοπτώσεις, πού καί μέρος ἀπό τήν ἐκμετάλλευση τῆς ἐνεργειακῆς τους δύναμης μᾶς ἐξασφαλίζει τήν κίνηση τῶν βιομηχανιῶν αὐτῶν.

Ἐκεῖνο, ὅμως, πού συζητεῖται ἀπό τούς τεχνικούς εἶναι, ἂν τά κοιτάσματα τῶν μεταλλευμάτων πού ὑπάρχουν στή χώρα μας μποροῦν νά μᾶς ἐξασφαλίσουν γιά μιά μακρόχρονη περίοδο τήν ἐξόρυξη μεταλλευμάτων πού νά ἀνταποκρίνονται στήν προοδευτική ἀνάπτυξη τῶν βιομηχανικῶν ἀναγκῶν. Ἀπάντηση στό ζήτημα αὐτό θά εἶχαμε ἂν ὑπῆρχε ἕνας ἄρτιος γεωλογικός χάρτης τῆς χώρας πού ὡς τά σήμερα ἡ ἀνοργάνωτη καί συμπτωματική ἀντιμετώπιση κάθε μεγάλου τεχνικοῦ προβλήματος τοῦ τόπου δέ μᾶς εἶδωσε.

Θά περιορισθοῦμε λοιπόν νά βγάλουμε συμπεράσματα ἀπό τίς γνώμες τῶν τεχνικῶν πού βασίζονται σέ μερικευμένες ἐρευνητικές ἐργασίες. Ὡς τόσο τά ἀποτελέσματα ἀπό τίς ἐρευνές τους ἀρκοῦν γιά νά μᾶς δει-

4. Πολλοί πού ξεκίνησαν ἀπό ἕνα στενό μεταρρυθμιστικό πνεῦμα θέλησαν νά ἐξαρτήσουν τό ὅλο ζήτημα τῆς βιομηχανοποίησης ἀποκλειστικά ἀπό τούς ὄρους αὐτούς, πού ὅπως θά δοῦμε εἶναι μονάχα προϋπόθεση γιά τήν ἐκφραση τῆς κοινωνικῆς, οικονομικῆς καί πολιτικῆς ἀναγκαιότητας τῆς ἐκβιομηχάνισης καί ὄχι αὐτή ἢ ἴδια ἡ ἀναγκαιότητα.

ξουν ότι τά κοιτάσματα, πού έχουν πιθανολογηθεί, μπορούν νά μᾶς προμηθεύσουν σημαντικά ποσά από τά κυριότερα μεταλλεύματα.

Ἀναφέρουμε ἐνδεικτικά γιά τό σίδηρο, στίς διάφορες ποικιλίες πού ἐμφανίζεται ὅτι «ἐκτιμήσεις ξένων μεταλλειολόγων», (Α. Δεληγιάννης: «Ἡ μεταλλουργία σιδήρου εἰς τήν Ἑλλάδα», «Οἰκονομικά χρονικά» ἀριθ. 9- 10/15-10-1945) «τά ἀναδιβάζουν εἰς τήν τάξιν μεγέθους τῶν 100 ἑκατομμυρίων τόννων». Ἐάν καί αὐτό τό ποσό θεωρήθηκε ὑπερβολικό (Δεληγιάννης, στό ἴδιο) ἀπό ἄλλους πιά συντηρητικούς μελετητές, πάντως εἶναι στοιχεῖο ἐνδεικτικό τοῦ μεγέθους τῶν ἀριθμῶν γύρω ἀπό τούς ὁποίους στρέφεται ἡ μελέτη τῶν εἰδικῶν. Ὑπάρχουν ὅμως ἐκτός ἀπό τά πέντε κυριότερα μεταλλεῖα (Δεληγιάννης, στό ἴδιο) καί ἄλλα μεταλλεῖα πού θεωρήθηκαν ἐξαντλημένα χωρίς νά εἶναι (Σίφνος, Σέριφος, Γραμματικό Ἀττικῆς, κ. ἄ.). Ἀπό τήν ὁρατή ἔκταση κοιτασμάτων Β. Εὐβοίας θεωρεῖται σίγουρο ὅτι κλείνουν ἀποθέματα ἀρκετῶν δεκάδων ἑκατομμυρίων τόννων (Δεληγιάννης, στό ἴδιο).

Ὁ γεωλόγος - γεωφυσικός Δ. Κισκύρας: (βλ. «Ὁ ὄρυκτός μας πλοῦτος καί οἱ δυνατότητες ἀνάπτυξης βαρεῖᾶς βιομηχανίας στήν Ἑλλάδα», «Ἄνταϊος», ἀριθ. 9, σελ. 210 - 212) ὑπολογίζει ἀπό τίς συνθῆκες μεταλλογένειας καί τήν ὡς τώρα παραγωγή πού προέρχεται ἀπό τήν ἐκμετάλλευση μέρους μόνο τῶν γνωστῶν κοιτασμάτων ὅτι τά ἀποθέματα σιδηρομεταλλευμάτων φτάνουν τούς 150.000.000 τόννους. Ἐκτός αὐτό στή σιδηρομεταλλουργία χρησιμοποιοῦνται καί ὑπολείμματα ἀπό τήν καύση τοῦ σιδηρορυτίτη (Δεληγιάννης, στό ἴδιο), πού πρέπει νά θεωροῦνται ἔτσι ἐφεδρική - βοηθητική ὕλη τῆς σιδηρομεταλλουργίας.

Σέ καμμιά εὐρωπαϊκή χώρα ἐκτός ἀπό τήν ΕΣΣΔ δέν ἐπαρκοῦν τά ντόπια σιδηρομεταλλεύματα γιά νά δώσουν ὅλες τίς ποιότητες προϊόντων πού ἀπαιτεῖ ἡ κατανάλωση. Γίνεται λοιπόν σέ κάποιο μέτρο ἀνταλλαγή μεταλλευμάτων μεταξύ τῶν διαφόρων χωρῶν. Τό ἴδιο θά γίνεται καί μέ τήν ἑλληνική σιδηρομεταλλουργία. Ἐκεῖνο πού δέν εὐσταθεῖ εἶναι νά κάνει μιά χώρα μεταλλουργία σιδήρου (παραγωγή χυτοσίδηρου), ὅταν στερεῖται ὀλότελα ἀπό μεταλλεύματα. Ἐάν ὡστόσο ἐνδεικτικά δεχθοῦμε πώς θά χρειαζόμαστε ἀπό τόν τόπο μας σίδηρο 500 χιλιάδων τόννων τό χρόνο ἀπέναντι τῶν 180.000 τόννων τῆς προπολεμικῆς μας εἰσαγωγῆς, τά δεβαιομένα ἀποθέματα τῶν 100 ἑκατομμυρίων τόννων μεταλλεύματος ἀρκοῦν γιά μιά ἑκατονταετία.

Γιά τό βωξίτη ἀπό ἔρευνες πού ἔγιναν στή Βοιωτία (Π. Κουβέλης: «Ἡ ἐνεργειακή οἰκονομία τῆς Ἑλλάδος», Ἀθήναι 1944, σελ. 172 - 173) διαπιστώθηκε πώς ὑπάρχει μετάλλευμα ὡς 5.000.000 τόννων. Ἀπό τήν ἐνδειξη αὐτή καί ὀρισμένες ἄλλες ὁ μηχανικός Χ. Δαυῖδ ὑπολογίζει ὅτι τά πιθανά ἀποθέματα βωξίτη σέ ὅλη τή χώρα ξεπερνοῦν τούς 50.000.000 τόννους. Ἡ χώρα μας θεωρεῖται σέ ἀποθέματα βωξίτη μιά ἀπό τίς πλουσιότερες τῆς γῆς (βλ. Π. Κουβέλη: «Βιομηχανικαί δυνατότητες καί ἐνεργειακή πολιτική ἐν Ἑλλάδι», Ἀθήναι 1945, σελ. 28 - 29).

Ὁ Δ. Κισκύρας (στό ἴδιο) πιθανολογεῖ ἀπό τίς κοιτασματολογικές συνθῆκες τῆς ἐμφάνισης τοῦ βωξίτη τά ἀποθέματά του σέ ἑκατοντάδες ἑκατομμύρια τόννους.

Όσο για τὰ ἄλλα μεταλλεύματα πού θεωροῦνται σάν βιομηχανική πρώτη ὕλη ἀπό τίς ὡς τὰ τώρα μελέτες βγαίνει ὅτι ἡ χώρα μας διαθέτει σέ σημαντικές ποσότητες *νικελιοῦχο μετάλλευμα, λευκόλιθο, χρωμίτη, μόλυβδο, μαγγάνιο, ψευδάργυρο, τιτάνιο, ἀντιμόνιο κ.ἄ.* Οἱ ποσότητες αὐτές χωρίς νά ἔχει ἐξακριβωθεῖ σέ τί μέγεθος ἀκριβῶς φτάνουν, ὑπολογίζονται ὡστόσο ἀπό τούς μελετητές γιά τό κάθε μετάλλευμα σημαντικές. Τό συμπέρασμά τους στηρίζεται σέ σοβαρά τεκμήρια πού μαρτυροῦν γιά τήν πιθανή ὑπαρξη καί ἔκταση τῶν πετρωμάτων. Τόσο οἱ παρατηρήσεις τῶν γεωλογικῶν συνθηκῶν τῆς Ἑλλάδας, ὅσο καί ἡ πείρα ἀπό τήν ὡς τὰ σήμερα ἐκμετάλλευση τοῦ ὀρυκτοῦ πλούτου ἐπιβεβαιώνουν τὰ συμπεράσματά.

Ὁ γεωλόγος Κισκύρας ἀναφέρει, μέ βάση τέτοιες παρατηρήσεις, ὅτι τὰ ἀποθέματά μας σέ χρωμίτη, λευκόλιθο καί χρωμιούχα σιδηροξειδία θ' ἀνέρχονται τό λιγότερο σέ δεκάδες ἑκατομμύρια τόννους. Καί σέ σημαντικές ποσότητες νικέλιο, τιτάνιο κλπ. (Βλ. καί ἄλλους εἰδικούς στή βιβλιογραφία).

β) *Τὰ μεταλλεύματα αὐτά εἶναι σέ καλή ποιότητα.* Ἡ ποιότητα τῶν ἑλληνικῶν μεταλλευμάτων εἶναι ὄχι μονάχα καλή ἀπό ἄποψη ἀνάλυσης τῶν φυσικῶν χαρακτηριστικῶν τους, ἀλλά ἀκόμα γιά τὰ περισσότερα εἶδη μεταλλευμάτων παρουσιάζεται σάν ἡ πιό κατάλληλη γιά εἰδικές βιομηχανικές χρήσεις. Γιά τὰ σπουδαιότερα μάλιστα μεταλλεύματά μας οἱ εἰδικοί γνωματεύουν ὅτι ἡ ποιότητά τους εἶναι *ἐκλεκτή.*

Ἐκτός ἀπ' αὐτές τίς γενικές παρατηρήσεις γιά τήν ποιότητα, πού βρίσκουν σύμφωνους τούς Ἕλληνες καί ξένους εἰδικούς, ἀναφέρουμε, γιά τὰ σιδηρομεταλλεύματα, ὅτι ἔχουν ποιότητα κατά μέσο ὄρο *καλή* μέ περιεκτικότητα σιδήρου 48 - 50%, ὅπως βγαίνει ἀπό τίς ἀναλύσεις σέ μεταλλεῖα πού ἐργάζονταν τελευταῖα. Ἐπίσης παρατηρεῖται μικρό ποσοστό ἐπιδραβῶν προσμίξεων (*Α. Δεληγιάννης, στό ἴδιο*).

Γιά τὰ χρωμιούχα σιδηρομεταλλεύματα, ὑποστηρίζει ὁ ἴδιος συγγραφέας ὅτι μπορεῖ νά καμινευθοῦν. (Προπολεμικά γινότανε ἐξαγωγή ἑκατοντάδων χιλιάδων τόννων τέτοιων μεταλλευμάτων ἰδίως στήν Ἀμερική). Ἀναφέρεται ἀκόμα ὅτι ὑπάρχει ἐκτεταμένη ξένη βιβλιογραφία γιά τὰ χρωμιούχα σιδηρομεταλλεύματα Ἑλλάδας καί Κούβας, πού παρουσιάζουν μεγάλες ὁμοιότητες, καί γιά τή δυνατότητα τῆς καμινείας τους. (*H. Scott: «Chromiferrous Iron Ores of Greece and their Utilisation», «Journal of the Iron and Steel Institute», 447 - 467, 1913, κ.ἄ. στόν Α. Δεληγιάννη, στό ἴδιο*). Εἶναι χαρακτηριστικό τό φαινόμενο τῆς ἐντατικῆς μελέτης τῶν ἑλληνικῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν ἀπό ξένους ἐπιστήμονες, ἰνστιτούτα, τράστ κλπ. τή στιγμή πού τό «ἐπίσημον κράτος» ἀδιαφοροῦσε καί γιά αὐτή ἀκόμα τήν ὑπαρξή τους, ἀφήνοντας νά ξεπουλιέται ὅλος αὐτός ὁ πλοῦτος ἀπό ξένους καί ντόπιους προνομιούχους ἐκμεταλλευτές ἐνῶ αὐτό τό ἴδιο δέν ἔπαυε νά κηρύσσει τή «φτώχεια» τοῦ τόπου «διά στόματος» τῶν ἐπισήμων ἐκπροσώπων του καί τῶν «πολιτικῶν» τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας, πού ἔπαιζαν τό ρόλο ἱεραποστόλων τῆς «Μεγάλης Ἰδέας»! Ἡ ποιότητα τῶν μεταλλευμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ βωξίτη εἶναι ἐξ-

αιρετική. Διαθέτουμε πλουσιώτατα κοιτάσματα έρυθρου βωξίτη πού είναι τό ένδεικνυόμενο είδος βωξίτη γιά τήν παραγωγή άλουμίνιου. Ωστόσο, ό όχι άνυπέροβλητος αυτός περιορισμός ισχύει γιά τήν παραγωγή άλουμίνας μέ τή μέθοδο Bayer. Η άναγωγή μέ άλλους τρόπους (θείο λογουχάρη) έπιτρέπει τήν έκμετάλλευση καί άλλων τύπων βωξιτών καί άργιλικών πετρωμάτων (λευκίτη, άλουνίτη, νεφελίνη) πολύ μεγαλύτερης περιεκτικότητας σέ πυριτικό όξύ (πρβ. 4 σοβιετικό πεντάχρονο, «Μόρφωση», άριθ. 10/10 - 10 - 46, σελ. 439).

Άλλά καί ή ποιότητα πού έχουν τά άλλα μεταλλεύματα στή χώρα μας τά κατατάσσει στήν έκλεκτή κατηγορία. Τό μαγγάνιο, τό άντιμόνιο, ό άρίστης ποιότητας έλληνικός χρωμίτης, τό νικέλιο, ό ψευδάργυρος, ό λευκόλιθος, ή βαρυτίνη είναι πρώτες μεταλλευτικές ύλες κατάλληλες γιά νά παραχθούν τά προϊόντα εκείνα τής μεταλλουργίας (κράματα, κατοπτρικός σίδηρος, χρωμοχάλυβας, πυρίμαχοι πλίνθοι, νικελιοχάλυβες, νεάργυρος, ντουραλουμίνιο, μαγνάλιο, μαγνήσιο, όρείχαλκος, δέλτα κ. ά.) πού ή χρησιμότητά τους μέ τήν πρόοδο τής τεχνικής καί τίς όλοένα πιά συνθετικές καί πλατειές έφαρμογές τής στή μηχανουργία είναι τεράστια. (Βλ. σχετική βιβλιογραφία στό τέλος).

Πρέπει νά σημειωθεί ότι τά περισσότερα μεταλλεία έχουν δοθει άπό τό 1860 σέ ιδιώτες καί ξένους έπιχειρηματίες, πού έκμεταλλεύθηκαν κατά τρόπο ληστρικό τά προνόμιά τους προτιμώντας νά έξαντλούν τίς καλύτερες ποιότητες μονάχα, χωρίς νά άξιοποιούν μέ έγκαταστάσεις τεχνικές καί έρευνες τά μεταλλεία καί μετά έγκαταλείποντάς τα (όπως είδαμε γιά τόσα μεγάλα μεταλλεία σιδήρου, Δεληγιάννης, στό ίδιο) «έξαντλημένα» γιά τήν άρπακτική τους διάθεση, αλλά στό βάθος άνεξερεύνητα καί άναξιοποίητα. Έτσι άποσπάστηκαν επί έξήντα τ' όλιγότερο χρόνια (1880 - 1940) (μέ βάση τά στοιχεία τής Στατιστικής Έπετηρίδας του Έπουργείου Έθνικής Οικονομίας) άπό τά σπλάχνα τής έλληνικής γής (βλ. πίνακα άριθ. 2α) τεράστιες ποσότητες μεταλλεύματα καί όρυκτά πού πήραν καί παίρνουν, στό μεγαλύτερό τους μέρος, τό δρόμο ξένων άγορών (βλ. πίνακες άριθ. 2,3,4,). Τά μεταλλεύματα αυτά χρησιμοποιήθηκαν γιά τή βιομηχανία χωρών πού άπ' αυτές έξαρτήθηκε καί άποστραγγίσθηκε ή έλληνική οίκονομία. Πόσο θά είχεν αλλάξει τό «τοπίο» τής «φτωχής» έλληνικής οίκονομίας άπό τό 1860 καί ύστερα άν είχε μελετηθεί ό όρυκτός της πλούτος καί στοιχειώδιστα έστω άξιοποιηθεί. Προβάλλει λοιπόν σάν άμεσο καθήκον τής λαϊκής δημοκρατικής έξουσίας νά μελετηθεί συστηματικά ό όρυκτός μας πλούτος καί νά καταρτισθεί ένας γεωφυσικός - γεωλογικός χάρτης τής χώρας, άφού έρευνηθεί τό έδαφος καί ύπέδαφος σύμφωνα μέ τίς τελειοποιημένες σημερινές μεθόδους τής τεχνικής.

γ) *Είναι έξασφαλισμένη ή ενεργειακή βάση.* Τόσο γιά τή θερμική κίνηση τής βιομηχανίας μέ τό λιγνίτη όσο καί τήν ύδρευνητική της κίνηση μέ τό λευκόν άνθρακα, πού τό ήλεκτρικό του δυναμικό ύπολογίζεται άπό 4 ως 6 δισεκατομμύρια ώροχιλιόβατα τό χρόνο. Τό ενεργειακό δίνεται σέ ιδιαίτερο κεφάλαιο.

δ) *Μπορεί νά έξασφαλισθεί ή ποσοτικά καί ποιοτικά άπαραίτητη έρ-*

γατική δύναμη. Έννοούμε βέβαια τόσο την ανειδίκευτη εργατική δύναμη όσο και τους ειδικευμένους εργάτες, τεχνικούς, μηχανικούς κ.ά. πού θά χρειαστούν για νά κατασκευασθούν τά ύδροηλεκτρικά έργα και για τίς νέες βιομηχανίες καθώς και για τήν κίνηση και λειτουργία τους. Αυτό είναι ζήτημα πρώτα κοινωνικής κατανομής (καταμερισμού) τής δουλειᾶς, και δεύτερο τεχνικής εκπαίδευσης. Είναι γεγονός πώς ό σημερινός καταμερισμός τής δουλειᾶς άντανακλά τόν καθυστερημένο και παρασιτικό χαρακτήρα τής οικονομίας μας, πού ό μετασχηματισμός της είναι αδύνατος χωρίς νά αλλάξει ό καταμερισμός τής δουλειᾶς, οί συνθήκες, οί όροι της. Ἡ αύξηση τής παραγωγικότητας τής δουλειᾶς στή γεωργία και ή έξασφάλιση τών όρων τής ζωής τοῦ βιομηχανικοῦ εργάτη, κλπ. θά δώσει τήν πεποίθηση στόν εργαζόμενο πώς δέ θά φυτοζωει μέσα στίς καινούριες συνθήκες. Ἄς σημειώσουμε πώς ό σχετικός πληθωρισμός εργατικῆς δύναμης στήν Ελλάδα εὐνοει τίς αναγκαῖες αὐτές μεταβολές.

Ἡ τεχνική παιδεία, πού σήμερα είναι άνεπαρκέστατη, ιδιαίτερα για τά εργατικά στελέχη, αποτελεί άναντίρρητα αίτημα τής ανοικοδόμησης, για τίς πλατύτερες μάζες τών εργαζομένων. Θά χρειαστεί χρόνος και πείρα για νά ἀποκτήσουμε τά κατάλληλα τεχνικά σχολεία, εκπαιδευτές, στελέχη κλπ. (Βλ. Ν. Κιτσίκη «Ἡ τεχνική παιδεία στό πλαίσιο τής ανοικοδόμησης», «Ἄνταῖος», ἀριθ. 1,2/1945, σελ. 5 - 12 και 39 - 46). Τίς ἐλλείψεις αὐτές μπορεῖ νά τίς ἀντιμετωπίσουμε α) μετεκπαιδύοντας ἔλληνες μηχανικούς κ.ά. τεχνικά στελέχη τής ανοικοδόμησης, σέ χώρες μέ πλούσια πείρα, β) μετακαλώντας ξένους εἰδικούς κλπ.

Τό ζήτημα τών τεχνικῶν στελεχῶν ἔχει βασική σημασία για τό θέμα τής ἐκβιομηχάνισης. Πρέπει ὅμως νά ἐξεταστέι τόσο στίς γενικές του γραμμές όσο και για τόν κάθε τεχνικό κλάδο ἀφοῦ μελετηθοῦν οί εἰδικότερες συνθήκες λειτουργίας του. Ἡ ἐργασία τοῦ προπρύτανη Ν. Κιτσίκη μᾶς δίνει τή γενική τοποθέτηση τοῦ ζητήματος, πού πάνω σ' αὐτή θά πρέπει νά στηριχθοῦν εἰδικότερες μελέτες. Στό σημείο αὐτό ὅμως μᾶς ἔλειπαν τά στοιχεῖα για νά παρουσιάσουμε σέ τούτη τήν ἐργασία συμπεράσματα παρόμοιων μελετῶν.

Δυσμενῆς τεχνικός ὅρος μπορεῖ νά θεωρηθεῖ, για τήν πρώτη περίοδο τής ἐκβιομηχάνισης τό ὅτι δέν ἔχουμε λιθάνθρακα. Μᾶς λείπουν οί συγχρονισμένες ἐγκαταστάσεις για τήν ἐξόρυξη μεταλλευμάτων, τό συγκοινωνιακό μας δίκτυο είναι ὑποτυπῶδες, τά μεταφορικά μέσα δέν ἐπαρκοῦν, λείπουν, είναι ἀνάγκη νά δημιουργηθοῦν ἐγκαταστάσεις για τήν ὑδρενεργειακή ἀξιοποίηση (ύδροηλεκτρικά ἐργοστάσια γραμμῆς μεταφορᾶς κλπ.) και ἐγκαταστάσεις για τήν καμινεία και σέ συνέχεια τήν ἐπεξεργασία τών μετάλλων (ύψικάμινα, ἠλεκτροκάμινα, μεταλλουργικά ἐργοστάσια κ.ά.).

Οί δυσμενεῖς ὅμως αὐτοί ὅροι είναι περιοδικοί. Φαίνονται σάν ἐμπόδια πού ὀφείλονται στή χαμηλή ἀνάπτυξη και παραγωγικότητα πού ἔχει ή βιομηχανία μας ὡς τά σήμερα στήν ἐξάρτησή της ἀπό τό ἐξωτερικό. Δέν είναι κατά συνέπεια μόνιμα αίτια, πού μποροῦν νά ματαιώσουν τελικά τήν ἐξασφάλιση τών ἐφοδίων κίνησης και ὑλῶν για τή μελλοντική ἀνά-

πτυξη τής βιομηχανικής βάσης. Στά κατοπινά κεφάλαια θά εκτεθοῦν οί δυνατότητες πού κλείνει ἡ οἰκονομία μας γιά τήν κατανίκησή τους.

2. Οἱ οἰκονομικοί ὄροι.

Οἱ οἰκονομικοί ὄροι πού καθιστοῦν ἐπιτακτική τήν ἀνάγκη τής βιομηχανικής ἐκμετάλλευσης, μέσα στόν τόπο μας, τῶν πρώτων ὑλῶν, πού τώρα ἐξάγονται πρὸς βιομηχανοποίηση στό ἐξωτερικό καί εἰδικότερα οἱ οἰκονομικοί ὄροι πού ἐπιτάσσουν τή βιομηχανοποίηση σέ κλάδους ὅπως ἡ σιδηρομεταλλουργία, ἡ χρωματική μεταλλουργία, οἱ χημικές ἠλεκτροδόρες βιομηχανίες πηγάζουν ἀπό τήν ἴδια τή μορφή, τή διάρθρωση καί τό περιεχόμενο τής οἰκονομίας ὅπως διαμορφώθηκε στίς ἱστορικές συνθήκες τής τελευταίας ἑκατονταετίας.

Πρὶν ἀπό τόν πόλεμο ἡ ἑλληνική οἰκονομία προσανατολισμένη στήν ἀνάπτυξη τῶν βιομηχανιῶν παραγωγῆς κυρίως εἰδῶν κατανάλωσης, πού στηρίζονταν στόν προστατευτισμό καί τή μονοπωλιακή ἐκμετάλλευση τής ἐσωτερικῆς ἀγορᾶς ἀπό ὀρισμένα μεγαλοβιομηχανικά συγκροτήματα, πραγματοποιοῦσε στίς εἰδικές αὐτές συνθήκες παραγωγῆς ὑπερκέρδη τέτοια πού ἐπέτρεπαν στή ντόπια βιομηχανία καί τίς τράπεζες νά συγκεντρώνουν γύρω ἀπ' αὐτούς τούς κλάδους τά κεφάλαιά τους μέ ψηλό ποσοστό κέρδους καί ψηλό ἐπιτόκιο. Ἡ αἰτία πού τό τραπεζοβιομηχανικό κεφάλαιο περιορίζε τή σφαῖρα τής συναγωνιστικῆς δράσης στούς δασμόβιους κλάδους καί στήν ἐλαφρά βιομηχανία, βρίσκεται στό ὅτι τίς γερές «θέσεις» στήν ἑλληνική οἰκονομία κρατοῦσε τό ξένο κεφάλαιο. (Βλ. Γ. Ζέβγου: «Δημοκρατικός καί ἔπειτα σοσιαλιστικός μετασχηματισμός», Π. Δελμῆ: «Ἡ οἰκονομική ἐπίθεση κατά τοῦ λαοῦ καί τό πρόγραμμα τής λαϊκῆς δημοκρατίας»)⁵. Οἱ μεταλλευτικές ἐπιχειρήσεις, οἱ ἐπιχειρήσεις κοινῆς ὠφέλειας (μεταφορές, φῶς, νερό, παραγωγικά ἔργα κ.ἄ.), ὁ ἔλεγχος τῶν δημόσιων οἰκονομικῶν, (δημόσια ἔσοδα ΔΟΕ, ἑταιρεία ὑπεγγύων προσόδων), ἡ ἀξιοποίηση τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν βρίσκονταν στήν ἐξουσία τοῦ ξένου κεφαλαίου. Ἡ Ἑθνική Τράπεζα, ὁ μεγαλύτερος οἰκονομικός ὀργανισμός τοῦ τραπεζοβιομηχανικοῦ - χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, τροφοδοτοῦσε τούς κλάδους, πού τό ξένο κεφάλαιο ἄφηνε στή δικαιοδοσία τής ἑλληνικῆς μονοπωλιακῆς κεφαλαιοκρατίας. Ἐτσι στή χώρα ἀναπτύσσονταν μιά βιομηχανία πού ἡ βάση της σέ μηχανήματα, ἀνταλλακτικά, καύσιμα, συχνά δέ καί πρώτες ὕλες (ἐριουργία κλπ.) βρίσκονταν στό ἐξωτερικό ἢ στά χέρια ξένου κεφαλαίου (ἐνέργεια). Ἡ ἑλληνική οἰκονομία παρουσίαζε ἔτσι τήν ἀντίφαση, πού παρουσιάζουν οἱ οἰκονομίες τῶν ἐξαρτημένων καί ἀποικιακῶν χωρῶν, ὅπου τό ξένο κεφάλαιο ἀναπτύσσει μονάχα τούς κλάδους, πού τοῦ χρειάζονται εἴτε γιά προμηθευτές πρώτων ὑλῶν, εἴτε γιά ἀγωγοί μετασχηματισμοῦ καί διάθεσης στήν ἀγορά τής ἐξαρτημένης χώρας τῶν προϊόντων τής δικῆς του βιομηχανίας.

5. Στήν «Κομμουνιστική Ἐπιθεώρηση», ἀριθ. 40, Αὐγουστος 1945.

Γι' αυτό και ο ρόλος της εξαρτημένης οικονομίας, είναι ρόλος έμπο- ρικός, μεσιτικός, στήν πιο πλατειά έννοια, δηλ. ακόμα και όταν μετασχη- ματίζει μισοτελειωμένα προϊόντα της ξένης βιομηχανίας. Γι' αυτό και στή χώρα μας αναπτύχθηκε α) ή εξορυκτική βιομηχανία (μεταλλεία, λατομεία κλπ.) πού αντί νά έχει έπακόλουθο τήν ανάπτυξη μεταλλουργικής κλπ. βιομηχανίας, χρησιμοποιήθηκε από τό ξένο κεφάλαιο μέ μοναδικό σκοπό νά προμηθεύει *προνομιακά και φτηνά* (έξευτελιστικό μεροκάματο έλληνα μεταλλωρύχου) τήν πρώτη ύλη στήν ξένη βιομηχανία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, συντριπτικό για όρισμένους «σοσιαλδημοκράτες» και «σο-σιαλιστές» πού ακολουθοῦν πιστά τούς άστους θεωρητικούς κοινωνιολό- γους στήν παραδοχή του δόγματος τής «decolonisation» (ότι τάχα τό ξένο κεφάλαιο «ξεαποικιοποιεῖ» τίς άποικιακές χώρες). β) Ἡ έλαφρά βιομη- χανία μετασχηματισμοῦ τών μισοκατεργασμένων προϊόντων τών ξένων βιομηχανιῶν και τής κατεργασίας όρισμένων γεωργικῶν προϊόντων, πού ή εξαγορά τους από τήν άγροτική τάξη μποροῦσε νά γίνεται μέ απόλυτα συμφέροντες όρους για τό ντόπιο κεφάλαιο μέ τούς γνωστούς οργανι- σμούς ΑΣΟ κλπ., πού αποτελοῦν για τή χώρα μας έμπορικά μονοπώλια. (Βλ. Κ. Σιδερεῆ: «ἌΣΟ, ΚΥΔΕΠ κλπ. οργανισμοί έξωπαραγωγικής εκ- μετάλλευσης», «Ἄνταῖος», άριθ. 6 και 7 σελ. 153-154 και 167-171).

Νά τώρα πώς εκφράζεται ή σχέση αυτή τής ελληνικής οικονομίας μέ τό ξένο κεφάλαιο στον τομέα τών εισαγωγῶν - εξαγωγῶν και στό ισοζύγιο έξωτερικῶν πληρωμῶν για τά είδη μεταλλουργίας κλπ., πού μᾶς ενδιαφέ- ρουν σέ τούτη τή μελέτη: προπολεμικά (έτος βάσης 1938) θγάζαμε έξω 829.650 τόννους μεταλλεύματα σέ φυσική κατάσταση⁶ και εισπράτταμε από τήν πώλησή τους 384.501.000 δρχ.⁷. Τό ποσό αυτό αντιπροσώπευε μονάχα τό 4% περίπου τής αξίας τών συνολικῶν εξαγωγῶν τής χώρας μας. (Βλ. Ἐμπορικό ισοζύγιο τής χώρας, στον πίνακα άριθ. 4α).

Τό ίδιο έτος 1938, πού παίρνουμε για έτος βάσης, κάναμε εισαγωγή μετάλλων και ειδῶν από μέταλλα: 164.863 τόννους, αξίας 2.650.570.000 δρχ. (τιμάριθμ. 1938). (Βλ. πίνακες άριθ. 5, 6, 7, και 8). Ἐκτός αυτό δέ και καύσιμα 1.320.133 τόννους αξίας 1.422.760.000 δραχμῶν πού για τό 1939 ήτανε 1.231.755 τόννοι αξίας 1.506.013.820 δραχμῶν, (Βλ. πίνακα άριθ. 9). Ἄπό τό ποσό αυτό τών μετάλλων κλπ. οἱ 121.976 τόννοι ήτανε σίδηρο και άτσάλι άκατέργαστο ή μισοκατεργασμένο σέ σιδερόφυλλα κλπ. πού κόστιζαν 930.112.000 δρχ., ενώ τά υπόλοιπα μέταλλα και έτοιμα βιομηχανικά προϊόντα από μέταλλα (άτμολέβητες, εργαλεία, σωλήνες κ.ά.) άντιστοιχοῦσαν στους υπόλοιπους 42.887 τόννους αξίας 1.720.458.000 δραχμῶν⁸.

Τά μηχανήματα και άλλα κατεργασμένα είδη μετάλλου ή ελληνική οικονομία τά χρησιμοποιοῦσε για άμεση παραγωγική κατανάλωση, ενώ

6. Βλ. πίνακες άριθ. 2,3,4.

7. Βλ. κατηγορίες μεταλλευμάτων και αντίστοιχα ποσά στους σχετικούς πίνακες.

8. Ὅπως φαίνεται από τον πίνακα άριθ. 6α, τά ποσά πού πληρώθηκαν και οἱ ποσότη- τες, πού αγοράστηκαν από τό έξωτερικό, είναι σύμφωνα μέ τή στατιστική κατάταξη τής Κ.τ.Ε. άρκετά μεγαλύτερα.

για άλλα είδη, όπως σίδηρο ακατέργαστο, γίνονταν παραπέρα επεξεργασία από τή ντόπια βιομηχανία, έλαφριά μεταλλουργική και μηχανολογική πού κατασκευάζει καρφιά, συρματόσχοινα, εργαλεία, κρεβάτια και παρόμοια τάξης βιομηχανικά προϊόντα. Οί εισαγωγές σε καύσιμα κλπ. αντιπροσώπευαν τό 1938 ποσοστό 10% τών συνολικῶν εισαγωγῶν τῆς χώρας, (Βλ. πίνακα ἀριθ. 4α) και οί εισαγωγές τών μετάλλων και ειδῶν ἀπό μέταλλο ποσοστό 18%. Στό ισοζύγιο έξωτερικῶν λογαριασμῶν οί εισαγωγές τών δύο αὐτῶν κατηγοριῶν ἀποτελοῦσαν τό 20% (Βλ. πίνακα ἀριθ. 4β) τῆς ὀλικῆς ἀξίας στό σκέλος τοῦ παθητικοῦ.

Βλέπουμε λοιπόν ειδικότερα πώς ἡ ἑλληνική οἰκονομία προπολεμικά ἐπιβαρύνεται ἀπό τή διαφορά πληρωμῆς για είδη μεταλλουργίας και εισπράξεων ἀπό πώληση μεταλλευμάτων μέ ἓνα ποσό 545.000.000 δραχμές τό χρόνο.

Ἐκόμα ἐπιβαρύνεται μέ ποσό 1,7 δισεκατομμύρια δραχμές για εισαγωγή προϊόντων μηχανουργίας και μέ ποσό 1,4 δισεκατομμύρια δραχμῶν για τήν εισαγωγή ὀρυκτῶν για καύσιμα κινητήριας δύναμης. Ἡ ἐπιβάρυνση αὐτή πού φτάνει συνολικά τό ποσό τῶν 3.688.829.000 δραχμῶν για τό 1938 (1422 ἑκατομμύρια δραχμές για καύσιμα, 545.611 χιλιάδες δραχμές διαφορά ἀπό εισαγωγή μετάλλων, και 1.700 ἑκατομμύρια δραχμές ἀπό εισαγωγή μηχανῶν και ειδῶν ἀπό μέταλλο) δέν εἶναι μονάχα μιὰ ἀπλή «ταμειακή» συναλλαγματική δυσχέρεια τοῦ ισοζυγίου ἀλλά και μιὰ ἀπό τίς βάσεις τῆς ἐξάρτησης τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας ἀπό τό ξένο κεφάλαιο, ὅπως προαναφέραμε. Ἀποκλειστική αἰτία τῆς εἶναι ὅτι δέν ἀναπτύσσονται μέσα στή χώρα: α) οί πηγές παραγωγῆς ἐνέργειας (θερμικῆς και ὑδροηλεκτρικῆς), β) οί βασικές βιομηχανίες μεταλλουργίας, μηχανουργίας και βαρειᾶς χημικῆς βιομηχανίας.

Ἐν ρίξουμε πάλι μιὰ ματιά στό ἐμπορικό ισοζύγιο τῆς χώρας (Βλ. πίνακα ἀριθ. 4α), θά δοῦμε ὅτι τό ποσό τῶν 3,6 δισεκατομμυρίων δραχ. πού ἐπιβαρύνεται ἡ ἑλληνική οἰκονομία για τό 1938 ἀπό τήν εισαγωγή τῶν προϊόντων βαρειᾶς βιομηχανίας και καυσίμων πού δέν παράγονται στή χώρα, καλύπτει τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ παθητικοῦ ὑπόλοιπου τοῦ ἐμπορικοῦ ισοζυγίου πού εἶναι για τό 1938: 4.612.215.000 δραχμές. Ἀποτελεῖ δηλαδή τό κοντύλι ἀπό τή χρονιάτικη αὐτή ἐπιβάρυνση τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας (διαφορά εισαγωγῆς προϊόντων βαρειᾶς βιομηχανίας και ἐξαγωγῆς μεταλλευμάτων), ποσοστό 80% τοῦ συνολικοῦ παθητικοῦ ὑπολοίπου τοῦ ἐμπορικοῦ ισοζυγίου. Ἐν ἄκόμα συγκρίνουμε τί ποσοστό ἀξίας καλύπτουν στίς ἐξαγωγές μας ἡ ἐξαγωγή μεταλλευτικῶν ὑλῶν και στίς εισαγωγές μας ἡ εισαγωγή μετάλλων, καυσίμων κλπ. θά διαπιστώσουμε καταθλιπτική διαφορά σέ βάρος τῶν ἐξαγωγῶν ἀφοῦ, ὅπως εἶδαμε ἡ ἐξαγωγή μεταλλευτικῶν ειδῶν ἀποτελεῖ μονάχα 4% τῶν ἐξαγωγῶν, ἐνῶ ἡ εισαγωγή μετάλλων κλπ. φτάνει τό 30% τῶν συνολικῶν εισαγωγῶν⁹.

9. Τό παθητικό ὑπόλοιπο ἀπό τήν εισαγωγή προϊόντων μεταλλουργίας και χημικῆς βιομηχανίας μονάχα, ὑπολογίζεται στήν ἐκθεση τοῦ Ἐπιτροπῆς Δημοσίων Ἔργων Α. Δημητράκοπούλου στό ποσό τῶν 2.200 ἑκατομμυρίων τό χρόνο (Ἐπιτροπῆς Δημοσίων Ἔργων: «Στοιχεῖα ἀνασυγκροτήσεως 1946» μέ συμπεράσματα τῆς ἐπιτροπῆς πού συγκροτήθηκε μέ

Ἡ τέτοια σύνθεση τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου καί ἰσοζυγίου πληρωμῶν ἔρχεται κι αὐτή ἀπό αἰτιατό μέ τή σειρά της νά γίνεῖ αἷτιο μιᾶς πολιτικῆς «συναλλαγματικῶν περιορισμῶν» καί φτάνει μέ τήν πολιτική τῆς τετραετίας τῆς δικτατορίας 4ης Αὐγούστου στό ἀποκορύφωμά της μέ τό «κλήροικ», πού, ἀντί νά λύνει, περιπλέκει τά ζητήματα καί ὑποδουλώνει ἐμπορικά τή χώρα μας στό Γ' Ράιχ τοῦ Χίτλερ. Ἡ λύση ὅμως τοῦ προβλήματος αὐτοῦ δέν μπορεῖ νά βρεθεῖ στόν τομέα τῆς κυκλοφορίας, παρά μονάχα στόν τομέα τῆς παραγωγῆς. Χωρίς αὐτή τή διαπίστωση ἡ ἐξέταση τῶν πραγμάτων τοῦ ἐμπορίου καί τῶν σχέσεων τῆς χώρας μας μέ τό ἔξωτερικό θά ἰσοδυναμεῖ μέ μιάν αὐθαίρετη σύλληψη τῆς πραγματικότητας, πού θά καταδικάζεται πάντα ἀπό τήν ἴδια τήν πραγματικότητα (Βλ. Σ. Μάξιμου: «Τό ἑλληνικό ἔξωτερικό ἐμπόριο», «Ἄνταϊος», ἀριθ. 10/1945).

3. Οἱ ἀνάγκες τῆς ἐσωτερικῆς κατανάλωσης.

Οἱ ἀνάγκες τῆς ἐσωτερικῆς κατανάλωσης γιά τήν ἀνοικοδόμησι τῆς χώρας ἀγκαλιάζουν πλατειούς τομεῖς τεχνικῆς ἐφαρμογῆς. Τά οἰκοδομικά ἔργα, τά συγκοινωνιακά, ἡ γεωργία θ' ἀπορροφήσουν σίδηρο, προϊόντα μεταλλουργίας, καύσιμα καί χημικά προϊόντα σέ πολλαπλάσια ποσά ἀπό τά προπολεμικά. Ἄν θελήσουμε νά κάνουμε εἰσαγωγή ἀπό τό ἔξωτερικό, εἶναι φανερό ὅτι θά μᾶς χρειάζονταν σήμερα πολύ μεγαλύτερο ποσό ἀπό τό προπολεμικό τῶν 2,6 δισεκατομμυρίων δραχμῶν (χωρίς εἶδη μηχανουργίας).

Οἱ ἀνάγκες σέ σίδηρο καί ἀτσάλι ξεπερνοῦν τούς 150.000 τόννους καί μαζί μέ τά ἄλλα μέταλλα καί προϊόντα μετάλλου φτάνουν τούς 200.000 τόννους.

Οἱ ἀνάγκες σέ ἀλουμίνιο ἐνῶ φαίνονται σύμφωνα μέ τή στατιστική μηδαμινές (τό 1938 ἔγινε εἰσαγωγή 200 τόννων), στήν πραγματικότητα, εἶναι τεράστιες. Ἡ παραγωγή μιᾶς βιομηχανίας, πού θά ἀξιοποιοῦσε τόν πλοῦτο μας σέ βωξίτη γιά νά παράγει ἀλουμίνιο, θά εἶχε νά καλύψει ὄχι τόσο τή ζήτηση ἀπό τό ἔξωτερικό,¹⁰ μά τίς μεγάλες ἀνάγκες τῆς ντόπιας κατανάλωσης. Ὅπως ὑποστηρίζουν οἱ ἠλεκτρολόγοι μηχανικοί καί ἄλλοι εἰδικοί θά χρειαστοῦν σημαντικές ποσότητες ἀλουμίνιο γιά νά κατασκευασθεῖ τό ἐθνικό δίκτυο διανομῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, γιά νά κατα-

τὴν ἀπόφαση ἀριθ. 30305 τῆς 20 Αὐγούστου 1945 τοῦ Ὑπουργοῦ Δημοσίων Ἔργων καί ἀπαρτίσθηκε ἀπό τούς κ.κ. Α. Δεληγιάννη, Ὑφηγητὴ ἀνόργανης βιομηχανικῆς χημείας στό Πανεπιστήμιο, ἀνόργανης ἠλεκτροχημικῆς βιομηχανίας στό Πολυτεχνεῖο. Γ. Πεζόπουλο, Ὑφηγητὴ στό Πολυτεχνεῖο γιά τούς ἠλεκτρικούς κεντρικούς σταθμούς καί τά δίκτυα. Κ. Ἀμπαδογιάννη, Ἐπιθεωρητὴ Δημοσίων Ἔργων, Προϊστάμενο Γραφείου μελετῶν οδοποιίας. Θ. Κυριαζίδη, Νομομηχανικό Δημοσίων Ἔργων, Προϊστάμενο ὑπηρεσίας συντονισμοῦ προμηθειῶν, καί Ν. Χωραφᾶ, Νομομηχανικό Δημοσίων Ἔργων, Προϊστάμενο Νομομηχανικῆς Ὑπηρεσίας).

10. Σ' αὐτὴν δέ θά ἔπρεπε ἀποκλειστικά νά βασιστοῦμε, γιὰ τὰ κάρτελ τοῦ ἀλουμινίου μετὰ τὴν ἔντασι τῆς παραγωγῆς σέ ἀλουμίνιο στήν Ἀμερικὴ ἰδιαίτερα, θά μπορούσαν νά παίξουν ρόλο «ρυθμιστικό» πιέζοντας τὴν τιμὴ πρὸς τὰ κάτω στὴ διεθνή ἀγορά.

σκευασθῶν εἶδη βιομηχανικῆς καὶ οἰκοδομικῆς χρήσης ἀπὸ ὀρισμένα κράματα ἀλουμινίου κ.ἄ.

Μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἀπὸ 200.000 τόννους βωξίτη (τὸ 1938 ἐξορύσσονταν 179.886 τόννοι), θὰ εἶχαμε 50.000 τόννους ἀλουμινίου σημαντικότερης ἀξίας.

Τὰ πρῶτα χρόνια θὰ ἦταν δυνατό ν' ἀρχίσουμε βέβαια ἀπὸ μικρότερες ποσότητες (10.000 τὸ πολὺ τόννους τὸ χρόνο) γιατί, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ κατανάλωση δὲ θὰ εἶχε ἀναπτυχθεῖ, οἱ μέθοδοι γιὰ τὴν ἀναγωγή τοῦ βωξίτη σὲ ἀλουμίνα ἀπορροφοῦν (πλὴν τῆς Bayer πού ἔχει τὸ μειονέκτημα ὅμως ὅτι ἀπαιτεῖ πολὺ κάρβουνο), καθὼς θὰ δοῦμε, μεγάλες ποσότητες ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας πού δὲν μποροῦμε νὰ εἶμαστε σίγουροι ὅτι θ' ἀποκτήσουμε ἂν δὲν περάσει ἓνα ὀρισμένο χρονικὸ διάστημα μὲ τὴν ὀλοένα ἐντατικότερη ἀξιοποίηση τῶν ὑδραυλικῶν δυνάμεων τῆς χώρας.

Οἱ ἀνάγκες σὲ ἄζωτο γιὰ τὴν παρασκευὴ ἀμμωνίας, χρήσιμης γιὰ τὰ λιπάσματα, ὑπολογίζονται σήμερα σὲ 30.000 τόννους μὲ σύντομη προοπτικὴ ν' ἀνέβουν τοὺς 60.000 τόννους¹¹. Ἡ αὔξηση τῶν ἀναγκῶν μας σὲ λιπάσματα *πρέπει νὰ ὑπολογίζεται* ὅτι θὰ ἀνέβει στοὺς 200.000 τόννους, ποσό πού εἶναι πολὺ πιθανό πὼς θὰ χρειαστεῖ σὲ μιά ἐντατικὴ, τεχνικὰ ἀναπτυγμένη γεωργικὴ καλλιέργεια.

Οἱ ἀνάγκες σὲ καυστικὴ σόδα ὑπολογίζονται τώρα σὲ 3 - 5.000 τόννους τὸ χρόνο, ὅσο περίπου εἰσάγουμε ἀπ' ἔξω. Τὸ πολυτιμότερο αὐτὸ προϊόν (γιὰ τὴν ὑφαντουργία, τὴν τεχνητὴ μέταξα, τὴ σαπωνοποιία κ.ἄ.)¹², καὶ τὰ ὑποπροϊόντα του (χλωρασβέστιο, χλώριο κλπ.) θὰ χρειασθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ γιὰ τὴν ὑπόλοιπη χημικὴ βιομηχανία σὲ ποσότητα τουλάχιστο 7,5 - 10.000 τόννων τὸ χρόνο.

Οἱ ἀνάγκες σὲ ἀνθρακασβέστιο. Ἡ χρησιμότητά του εἶναι ποικίλη (ἀσβεστοκυαναμίδη, ἀσετυλίνη, φιλμ, ἄθραυστο γυαλί, τεχνητὸ καουτσούκ): ὑπολογίζεται ὅτι 4.000 τόννοι ἀνθρακασβέστιο θὰ ἦταν ἓνα ποσό πού θὰ τὸ χρειαζότανε ἄμεσα ἢ κατανάλωση.

Τὸ μαγνήσιο εἶναι μέταλλο πού χρησιμοποιεῖται σύμφωνα μὲ τὴν τελευταία λέξη τῆς τεχνικῆς γιὰ τίς πιὸ σύγχρονες κατασκευές (βιομηχανία ἀεροπλάνων, αὐτοκινήτων, κράματα μὲ ἀλουμίνιο κ.ἄ.). Εἶναι μέταλλο ἐλαφρότερο ἀπὸ τὸ ἀλουμίνιο καὶ ἡ τιμὴ του 50% ἀνώτερη. Στὸν τελευταῖο πόλεμο ἡ Ἀμερικὴ καὶ ὁ Καναδᾶς κατασκεύασαν ἐργοστάσια γιὰ μαγνήσιο. Ἡ παραγωγή του γινότανε καὶ γίνεται, γενικότερα, ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τῆς βιομηχανίας τοῦ ἀλατιοῦ. Ὡστόσο, ἡ παραγωγή ἀπὸ λευκόλιθο ἔχει ὀρισμένα πλεονεκτήματα καὶ εἶναι εὐτυχεῖς οἱ λίγες χώρες πού διαθέτουν ἄξια λόγου κοιτάσματα αὐτοῦ τοῦ ὀρυκτοῦ καὶ μποροῦν νὰ τὰ χρησιμοποιήσουν ἐκτὸς τῆς κατασκευῆς τούβλων τῆς φωτιᾶς καὶ

11. Βλ. *Ι. Σ. Παπαδάκη* «Ἡ σημασία τῆς ἀζωτούχου λιπάνσεως», «Οἰκονομικά χρονικά» ἀριθ. 4/15 - 7 - 45 καὶ *Κ. Νεύρου*: «Βιομηχανικαὶ δυνατότητες» *Ε. Βῆμα* 22-7-40.

12. *Π. Κουβέλη*: «Ἡ ἐνεργειακὴ οἰκονομία τῆς Ἑλλάδος» Ἀθῆναι 1944, σελ. 183 - 4. Καὶ τοῦ ἴδιου: «Βιομηχανικαὶ δυνατότητες καὶ ἐνεργειακὴ πολιτικὴ ἐν Ἑλλάδι», Ἀθῆναι 1945, σελ. 48. Ἐπίσης: *Α. Δεληγιάννη*: «Τὸ βιομηχανικὸν συγκρότημα Ἀχελώου», «Οἰκονομικά χρονικά» ἀριθ. 5-7/1-9-45.

τσιμέντου Σορέλ και για την παραγωγή μαγνησίου. Στόν τόπο μας ο λευκόλιθος αφθονεί και μάλιστα με τή μεγαλύτερη περιεκτικότητα πού φτάνει 27,4%. Θά μπορούσαμε εφόσον και στό μέτρο πού οι άλλες βιομηχανικές μας επιδιώξεις θά τό επιτρέψουν νά αρχίσουμε τή βιομηχανία μαγνησίου με 5.000 τόννους παραγωγή τό χρόνο. Ἡ ἐμπορευματική ἄποψη, ἡ ὑπαρξη δηλαδή μεγάλων ἀποθεμάτων μαγνησίου, με τό τέλος τοῦ πολέμου και τό κλείσιμο μάλιστα ἐργοστασίων παραγωγῆς μαγνησίου εἶναι προσωρινό ἐμπόδιο λίγων ἐτῶν ὕστερα ἀπό τόν εὐρύχωρο κύκλο πού ἀνάπτυξε, ὅπως εἶπαμε, ἡ σύγχρονη τεχνική για τή χρησιμοποίηση τοῦ μαγνησίου, κύκλο, πού διαρκῶς εὐρύνεται.

Προοπτική θά μπορούσε νά ὑπάρξει ἀκόμα για τή βιομηχανική κατεργασία τῶν μεταλλευμάτων τοῦ χρωμίου, τοῦ νικελίου και τοῦ ψευδαργύρου πού διαθέτουμε σέ ἐκλεκτή ποιότητα και σέ σημαντική ποσότητα. Ἡ παραγωγή χρωμίου, μετάλλου πολύτιμου για τή μεταλλουργία και τή χημική βιομηχανία, μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ εφόσον θά διαθέτουμε τήν ἀναγκαία ἠλεκτρενεργειακή δύναμη¹³. Τό ἴδιο μπορούμε νά ποῦμε και για τό νικέλιο και τόν ψευδάργυρο.

13. Βλ. Χ. Δαυῖδ στόν Π. Κουδέλη: «Βιομηχανικά δυνατότητες κλπ.» σελ. 38-40.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΠΛΟΥΤΟΠΑΡΑΓΩΓΙΚΩΝ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΒΑΣΗΣ ΚΑΙ ΒΑΡΕΙΑΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

Α'. ΤΟ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΚΑΙ Η ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΒΑΣΗ

Τό ζήτημα τῆς ἐκμετάλλευσης τοῦ λιγνιτικοῦ πλούτου τῆς χώρας καί τῆς ἀξιοποίησης τῶν φυσικῶν πηγῶν ἐνέργειας πού περικλείουν οἱ ὑδατοπτώσεις τῆς, συνδέεται ἀναπόσπαστα μέ τήν ἀνάγκη τῆς δημιουργίας ἐνεργειακῆς βάσης γιά τή βιομηχανοποίηση τῆς χώρας καί τό ριζικό τεχνικό καί οἰκονομικό μετασχηματισμό στίς παραγωγικές δυνάμεις. Ἡ δημιουργία βαρειᾶς βιομηχανίας (μεταλλουργικῆς, μηχανουργικῆς καί χημικῆς) ἔχει ἀναγκαία προϋπόθεση γιά τή χώρα μας τήν ἐξασφάλιση ἐνεργειακῆς βάσης. Ἡ ἐξάρτηση τῆς Ἑλλάδας πρὶν τόν πόλεμο ἀπό τό ἐξωτερικό ἦταν ἐξάρτηση τόσο σέ βιομηχανικά προϊόντα μεταλλουργίας κλπ. ἔτοιμα ἢ μισοκατεργασμένα, ὅσο καί σέ καύσιμη ὕλη γιά τήν κίνηση τῆς βιομηχανίας τῆς. Εἶδαμε ὅτι τό 1938 ἡ χώρα μας πλήρωνε 1,4 δισεκατομμύρια δραχμές γιά νά εἰσαγάγει 1,3 ἑκατομμύρια τόννους καύσιμα, βενζίνη, πετρέλαιο, κάρβουνο. Ὅπως τονίστηκε ὅμως καί σέ προηγούμενη παράγραφο, ἡ βαθύτερη σημασία τῆς ἐξάρτησής μας ἀπό τό ἐξωτερικό (σέ κινητήρια δύναμη) βρίσκεται ὄχι στήν καθαυτό οἰκονομική - συναλλαγματική μας ἐπιβάρυνση, ἀλλά στό ὅτι διαιωνίζεται ἡ καθυστέρηση τῆς οἰκονομίας μας πού ἐμποδίζεται ἔτσι νά ἀναπτύξει μία δική τῆς ἐνεργειακή βάση καί νά ὀδηγηθεῖ μέ γρήγορο ρυθμό πρὸς τήν ἐκβιομηχάνιση.

Ἡ ἐξάρτηση τῆς βιομηχανίας ἀπό τήν εἰσαγωγή καυσίμων ἀπό τό ἐξωτερικό καθρεφτίζει τήν ἀνικανότητα τῶν «ιδιωτικοοικονομικῶν» προοπτικῶν καί τῆς «πρωτοβουλίας» τοῦ «ἀτομικοῦ-ἐπιχειρηματικοῦ» παράγοντα πού τόσο καθαγιάστηκε τό «δαιμόνιον» του στή χώρα μας ἀπό τούς οἰκονομολόγους τῆς ἀρχουσας τάξης. Πιστοποιεῖ τήν ἀδυναμία τοῦ παράγοντος αὐτοῦ νά δώσει λύση σέ προβλήματα πού ξεπερνοῦσαν

τήν προοπτική τῶν ἄμεσων κερδοσκοπικῶν του ἐπιδιώξεων. Ἦταν συνεπὲς πρὸς τὴν ὄλη παρασιτική τακτική τοῦ ἑλληνικοῦ κεφαλαίου πού ἀναζητοῦσε πάντα τίς σίγουρες, μικρῆς πνοῆς καὶ μονοπωλιακοῦ χαρακτήρα, τοποθετήσεις νά ἀποφύγει τὴν ἀξιοποίηση τοῦ ἐνεργειακοῦ πλούτου. Ἡ λογική τῶν ἐμπορικῶν καταστίχων καὶ τὸ μπαράζ τοῦ ξένου κεφαλαίου ὑπαγόρευσαν στό ἑλληνικό κεφάλαιο νά κινηθεῖ μονάχα σέ μιά περιορισμένη σφαῖρα ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητας. Τό κεφάλαιο αὐτό στάθηκε σέ τέτοιο βαθμό ἀντιδραστικότητας δένοντας τὴν τύχη του μέ τὸ ξένο κεφάλαιο καὶ μέ τίς πιό ἀντιπροοδευτικές κοινωνικές δυνάμεις καὶ παράγοντες (τσιφλικάδες, ξένη ὑπαλληλία, μοναρχία κλπ.), ὥστε καὶ τό ἴδιο κατάντησε νά μὴ μπορέσει νά δημιουργήσει τούς ὅρους μιᾶς πλατειαῖς καπιταλιστικῆς ἀναπαραγωγῆς καὶ συσσώρευσης μέ βάση τὴν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων σέ μεγάλη κλίμακα. Δέν μπόρεσε δηλ. νά γίνει ὅ,τι ἔγινε στίς χῶρες πού ἡ ἀστική τάξη ἔπαιξε τόν ἱστορικά προοδευτικό της ρόλο. Ἡ ἀστική τάξη στή χώρα μας πραγματοποίησε, ὅπως θά δοῦμε καὶ σέ ἄλλα κεφάλαια, μονάχα μιά μονόπλευρη ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας καὶ πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση ἔσπρωξε ὄλη τὴ δραστηριότητά της. Ἐγινε ὁ μεσίτης, πράκτορας τοῦ ξένου κεφαλαίου πού πῆρε αὐτό τὴ «μερίδα τοῦ λέοντος». Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ ἔτσι, χωρὶς κατοχυρωμένη, στέρεη, μακρόχρονη, ἀνεξάρτητη προοπτική ἐμποροβιομηχανικῶν ἐπιδιώξεων, πρόδωσε καὶ τὰ ἴδια της τὰ συμφέροντα γιὰ νά ἐπιδιώξει κοντόφθαλμες, μικρόπνοες κερδοσκοπικές τοποθετήσεις¹.

Ἄς γυρίσουμε ὁμως ξανά στό ἐνεργειακό ζήτημα. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ἀπὸ τὴν ἐνέργεια πού παράγονταν προπολεμικά στὸν τόπο μας ἀπὸ στερεὰ καύσιμα, ἔδινε 97% τὸ ξένο κάρβουνο καὶ μόλις 3% ὁ ντόπιος λιγνίτης².

Τὰ ὑγρά καύσιμα (πετρέλαιο, βενζίνη) εἰσάγονταν 100% ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό. Ἡ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια παράγονταν κατὰ 95% ἀπὸ καύσιμα τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ κατὰ 5%, μονάχα, ἀπὸ ντόπιες πηγές ἐνέργειας (ὕδατοπτώσεις).

Ἀτενίζοντας στό μέλλον εἶναι φανερό πὼς δέν μπορούμε νά στηριχθοῦμε γιὰ τὴν ἴδρυση ντόπιας ἐνεργειακῆς βάσης παρά μονάχα στίς δυνάμεις καὶ τὸ πρόγραμμα μιᾶς λαϊκῆς δημοκρατικῆς ἐξουσίας, πού μέ τὴν ἄμεση καὶ ἐνεργὴ συμμετοχὴ καὶ ὑποστήριξη τῶν ἐργαζομένων στρωμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ θά πραγματοποιήσει τὸ καθήκον τοῦ ριζικοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς οἰκονομίας, καὶ θά σπάσει τὰ δεσμά πού κρατοῦν σέ καθυστέρηση τίς παραγωγικὲς τῆς δυνάμεις.

Ἐνα τμῆμα καὶ μιά προϋπόθεση τοῦ μετασχηματισμοῦ αὐτοῦ, θά εἶναι καὶ ἡ ἀξιοποίηση τῶν ντόπιων πηγῶν ἐνέργειας. Νομίζουμε ὅτι μονάχα ἔτσι μπορεῖ νά ἐνταχθεῖ σωστά τὸ πρόβλημα τῆς ἐνεργειακῆς βάσης,

1. Βλ. Ν. Ζαχαριάδη: «Τὸ πρωταρχικό ἐθνικό μας πρόβλημα», στό «Ριζοσπάστη» τῆς 10 Σεπτέμβρη 1946.

2. Α. Δεληγιάννης: «Γύρω στό δίκτυο μεταφορᾶς», «Οἰκονομικός ταχυδρόμος», ἀριθ. 22/29-11-43.

σ' ένα γενικότερο και καθολικού χαρακτήρα πρόγραμμα λαϊκής ανοικοδόμησης. Όσο για εκείνους που θέτουν τό πρόβλημα μονάχα από τήν τεχνική του πλευρά, μπορούμε νά τούς διαβεβαιώσουμε πώς οσοδήποτε καλά μελετημένο τεχνικά κι αν τό έχουν, ή λύση του θά ματαιωθεί αν απουσιάζουν οί κατάλληλες πολιτικές και κοινωνικοοικονομικές προϋποθέσεις. Τά ξένα τράστ και ή χρηματιστική ολιγαρχία του τόπου μας – αν άφεθοῦμε στή διάκρισή τους – θά ματαιώσουν τή λύση του προβλήματος ή θά δώσουν στραδό δρόμο στή λύση του που ουσιαστικά είναι τό ίδιο μέ τό πρώτο.

Εἶναι μεγάλη διαφορά νά ζητᾶς «ἔργα γιά τά ἔργα» από τό νά φτιάχνεις ἔργα γιά τήν πραγματική εὐημερία του ἔργαζόμενου λαοῦ.

Οί κυρίαρχες τάξεις που ένδιαφέρονται μόνο γιά τό μεταπρατικό-μονοπωλιακό τους ρόλο στήν ἐκμετάλλευση τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας πρέπει νά εἴμαστε βέβαιοι πώς θά ἀδιαφορήσουν ὄχι μονάχα γιά ἔργα μεγάλης πνοῆς ἀλλά ἀκόμα και γιά τίς στοιχειώδεις ἐπενδύσεις στόν παραγωγικό μηχανισμό. Εἶδαμε τούς τελευταίους μήνες από τά σκάνδαλα και τίς κλοπές κι αὐτῶν ἀκόμα τῶν πρώτων ὑλῶν που τῆς δόθηκαν γιά νά φτιάξει εἶδη πρώτης ἀνάγκης γιά τό λαό, πόσο «ένδιαφέρονται» γιά τήν ἀνασυγκρότηση.

Θά ἦταν λοιπόν εἰρωνεία γιά τήν κοινή λογική νά φαντασθοῦμε πώς οί ἴδιοι ἐπιχειρηματίες που δέ δίνουν σήμερα στό λαό νά ντυθεῖ, θά του κατασκευάσουν αὔριο ὑδροηλεκτρικούς σταθμούς και φράγματα. Μονάχα αν ὁ λαός αὐτός τούς πλήρωνε *λύτρα* μεγάλα σέ φτώχεια και ἐξαθλίωση (ὅπως ζητάει τό ξένο κεφάλαιο μέ τή σύμβαση Κούπερ ὡς τό ἔτος 2010 μ.Χ.) θά ἐπιχειροῦσαν μέ τό ξένο κεφάλαιο και μέ κατοχύρωση «κατάλληλων» πολιτικῶν συνθηκῶν γιά τήν ἐξασφάλιση καινούριων ὑπερκερδῶν, νά πραγματοποιήσουν ἴσως μερικά συμπτωματικά και ἀντιοικονομικά ἔργα.

Αὐτά γιά τούς «τεχνικούς» συνήγορους τῶν ἀγαθοεργῶν σκοπῶν τῆς Ἑθνικῆς Τράπεζας και τῶν «φιλικῶν» τῆς βιομηχανικῶν συγκροτημάτων. Ἀκόμα δέ και γιά τούς εἰλικρινεῖς τεχνικούς και ἐπιστήμονες που παρασύρονται στό νά πιστεύουν πώς εἶναι δυνατό νά πραγματοποιηθοῦν τά τεχνικά τους σχέδια (που ὡς σχέδια μπορεί νά εἶναι ἀξιοπρόσεκτα) μέσα σ' ένα καθεστῶς κοινωνικοῦ ἐξανδραποδισμού και ἀσυδοσίας τῆς ἑλληνικῆς κεφαλαιοκρατίας.³

3. Προτου περάσουμε στήν ἐξέταση τῶν δύο φορέων του ἐνεργειακοῦ δυναμικοῦ γιά τή χώρα μας, που εἶναι οί λιγνίτες και οί ὑδατοπτώσεις, σημειώνουμε τή σημασία ενός τρίτου φορέα που μπορεί στό μέλλον νά παίξει σοβαρό ρόλο γιά τήν ἐνεργειακή ἀξιοποίηση του τόπου, τό πετρέλαιο. Τό πολύτιμο αὐτό ὑγρό καύσιμο ἔχει διαπιστωθεῖ σέ «πενιχρές» εἶναι ἀλήθεια, ὡς σήμερα, ἐμφανίσεις και «ένδειξεις» ἐμφανίσεων στό ἑλληνικό ὑπέδαφος (βλ. Α. Σ. Κώνστα: «Ἡ βιομηχανία πετρελαίου στήν Ἑλλάδα», «Οἰκονομικά χρονικά», ἀριθ. 3 και 4/15-7-1945). Εἶναι ἀπαραίτητο, λοιπόν, νά γίνουν συστηματικές ἐρευνες γιά νά ἐξακριβωθεῖ ή ἔκταση και ή ἀξία τῶν ἐμφανίσεων αὐτῶν (δυτική Ἑλλάδα, Θράκη, δυτική Πελοπόννησος, Ζάκυνθος).

I. ΛΙΓΝΙΤΕΣ

Ὁ λιγνίτης, ὅπως πολλά ἄλλα ὄρυκτά καί μεταλλεύματα πού ἀναφέραμε, βρίσκεται σέ τέτοιες ποσότητες στό ὑπέδαφος τῆς χώρας μας πού θά ἔπρεπε, στό διάστημα τοῦ μεσοπολέμου, νά τόν εἶχαν προσέξει τόσο τά ἀρμόδια κρατικά ὄργανα ὅσο καί οἱ ἐπιχειρηματικοί κύκλοι ὥστε νά ἐρευνηθοῦν καί νά ἐξακριβωθοῦν τά πιθανά ἀποθέματα ἀπό τίς γνωστές ὡς τά σήμερα ἐμφανίσεις, πράγμα ἀπαραίτητο γιά μιά τεχνικά ἄρτια ἐξόρυξή του σέ σοβαρές ποσότητες, πρὸς διάφορες βιομηχανικές χρήσεις. Ἀκόμα καί γιά τήν ποιότητα τοῦ ἑλληνικοῦ λιγνίτη καί τίς δυνατότητες χρησιμοποίησής του γιά ὀρισμένους σκοπούς θά μπορούσαμε νά εἶχαμε μιά δέβαιη γνώμη ἀπό τούς εἰδικούς, ἂν τό ὄλο ζήτημα τοῦ λιγνίτη εἶχε γίνει ἀπό τούς πιό πάνω ὑπεύθυνους κρατικούς λειτουργούς καί ἰδιῶτες, ἐθνικό ζήτημα καυσίμου. Οἱ ἐργασίες ὅμως πού ἔγιναν γύρω ἀπό τό λιγνιτικό, ἔγιναν συμπτωματικά καί ἡ πρακτική δουλειά τῆς ἐξόρυξης λιγνίτη στέκεται μέσα σέ ὑποτυπώδη μορφή καί ἀναχρονιστικές τεχνικές συνθήκες. Τό ἀποτέλεσμα τῆς φαυλοκρατικῆς-«κοινοβουλευτικῆς», πρώτα, τακτικῆς τῶν ἀτέλειωτων συζητήσεων καί τῆς φασιστικῆς, ὕστερα, δικτατορίας τῆς 4ης Αὐγούστου πού οἱ φωτοσβέστες τῆς εἶχαν ν' ἀσχοληθοῦν μέ τόσα ἄλλα... σοβαρά ζητήματα ὥστε νά μή βρῶσκουν καιρό γιά τό λιγνιτικό, ἔκαναν ὥστε ὁ λιγνίτης νά ἀποτελέσει μονάχα τό βοηθητικό καύσιμο πού ἡ ποσότητα τῆς ἐξόρυξής του ἦτανε πάντα σέ ἀντίστροφο λόγο μέ τόν ὄγκο τῶν εἰσαγωγῶν σέ ξένο κάρβουνο καί ἄλλα καύσιμα (ἀνάλογα δηλ. μέ τό ὕψος τιμῆς τοῦ ἀγγλικοῦ κάρβουνο κλπ. στή διεθνή ἀγορά). Ἄν παρατηρήσουμε τόν πίνακα ἀριθ. 10 βλέπουμε πώς οἱ χρονιές πού μεγαλώνει ἡ ποσότητα ἐξόρυξης τοῦ λιγνίτη, συμπίπτουν μέ τίς χρονιές ἀντίστοιχης ἐλάττωσης τῶν εἰσαγωγῶν σέ ξένα καύσιμα. Αὐτό φαίνεται ἰδιαίτερα στά χρόνια τοῦ περασμένου καί τοῦ τελευταίου παγκόσμιου πολέμου. Ἡ προσήλωση καί ἡ μόνιμη τοποθέτηση τοῦ κέντρου βάρους τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας στήν ξένη ἀγορά ἔκανε ὥστε νά γίνει καί ὁ λιγνίτης ἓνα εἶδος ἀναπληρωματικό ντόπιο καύσιμο χρήσιμο γιά τίς περιπτώσεις πού σημειώνεται ἔλλειψη τῶν ξένων καυσίμων. Στήν ἴδια κατηγορία εἶναι τά περισσότερα μεταλλεύματα τῆς χώρας, ἀλλά ἐμπορεύματα, ἀρκετά μάλιστα φτηνά γιά τίς ξένες ἀγορές καί ὄχι ὕλη γιά ἀνάπτυξη ντόπιας βιομηχανίας.

I. Ἀποθέματα - Ἐξόρυξη - Παραγωγή λιγνίτη.

Ἀπό μιά ἐκθεση πού ἔχει συντάξει τό Ἀνώτατο Οἰκονομικό Συμβούλιο στά 1933⁴ μαθαίνουμε πώς οἱ συνολικοί ἀριθμοί γιά τίς ποσότητες

4. Βλ. Ἀνωτάτου Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου: «Περί τοῦ δυνατοῦ αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς καί καταναλώσεως τοῦ ἐγχωρίου λιγνίτου 1933».

τῶν ὡς τότε ἑξακριβωμένων κοιτασμάτων λιγνίτη καθώς καί τῶν πιθανῶν καί δυνατῶν ἀποθεμάτων γιά ὅλες τίς περιοχές τῆς χώρας⁵ εἶναι:

Σύνολο βεβαιωθέντων δι' ἔργων ἀποθεμάτων:	5.000.000 τόννοι	}
Σύνολο πιθανῶν βάσει ἐμφανίσεων:	27.000.000 τόννοι	
Σύνολο δυνατῶν βάσει διαστάσεων λιγνιτοφόρου λεκάνης:	156.000.000 τόννοι	

Νεώτεροι ὁμως ὑπολογισμοί πού ἔγιναν ἀπό τό γερμανό καθηγητή Κέγκελ⁶ ἀνεβάζουν τό σύνολο τῶν δυνατῶν ἀποθεμάτων σέ ὅλες τίς γνωστές πλουσιότερες λιγνιτοφόρες περιοχές, σέ 7.200.000.000 τόννους⁷.

Πρέπει νά τονισθεῖ ὅτι οἱ διαφορές πού παρατηροῦνται στίς ἐκτιμήσεις τῶν εἰδικῶν ὀφείλονται στό ὅτι δέν πάρθηκαν ἀπό τόν καθένα τά ἴδια δεδομένα. Μ' ὄλο ὁμως πού οἱ ἀριθμοί τοῦ Κέγκελ θεωρήθηκαν «ὑπεραιοδόξοι» καί μ' ὄλο πού πολλοί ὑποστήριξαν ὅτι 200-300.000.000 τόννοι λιγνίτη εἶναι τό μάξιμουμ πού θά μπορούσε ν' ἀναγνωριστεῖ στό ὑπέδαφός μας, νομίζουμε ὅτι τά συμπεράσματα τῶν εἰδικῶν γεωλόγων πρέπει νά μᾶς πείσουν πώς οἱ ἀριθμοί ἑνός ἐπιστήμονα τοῦ κύρους τοῦ Κέγκελ δέν μπορεῖ νά θεωρηθοῦν «ὑπεραιοδόξοι» πρίν γίνουν ἐξαντλητικές ἐρευνες σέ ὅλες τίς περιοχές τῆς χώρας. Ἀπόδειξη τοῦ ἰσχυρισμοῦ εἶναι πώς ἐρευνητικά ἑνός περίπου ἔτους γινομένα ἀπό τοὺς Σιδηροδρόμους Ἑλληνικοῦ Κράτους στήν Πτολεμαῖδα, βεβαίωσαν 300 ἑκατομμύρια τόννους λιγνίτη εὐκόλης ἐξόρυξης μέ ἀποκάλυψη, σέ μιὰ περιοχή πολύ περιορισμένη. Τά κοιτάσματα ἐκεῖνα ἐκτείνονται σέ ἐκτάσεις πολλαπλάσιες ἀπό τήν ἐρευνημένη. Τά 300 αὐτά ἑκατομμύρια, ἀντιστοιχοῦν μέ 60 ἑκατομμύρια τόννους πρώτου ἀγγλικοῦ λιθάνθρακα δηλαδή μέ ἐπάρκεια 75 ἐτῶν σύμφωνα μέ τήν προπολεμική κατανάλωση καυσίμων. Ἐξάλλου ἡ γεωλογική πείρα μᾶς μαθαίνει ὅτι κοιτάσματα λιγνίτη μπορεῖ νά παρουσιαστοῦν σέ περιοχές ἐνδιάμεσες ἔξω ἀπό τά σημεῖα πού εἶχαμε ὡς τά σήμερα ἐμφανίσεις, μέ τήν προϋπόθεση ὅτι οἱ γεωλογικές συνθήκες δέν διαφέρουν στίς περιοχές αὐτές, ἔστω κι ἂν ἀπό μεταβολές ἔχουν μετατοπιστεῖ τά λιγνιτοφόρα στρώματα σέ διαφορετικό βάθος⁸. Θά ἦταν ἀκόμα ὀλότελα ἀντιεπισημονική μέθοδος νά περιορίζουμε τά στρώματά μας στίς περιοχές μονάχα πού ἡ ἀνοργάνωτη πρωτοβουλία τῶν προνομιούχων ἐκμεταλλευτῶν ἔστρεψε τήν κερδοσκοπική της διάθεση. Ὅσο γιά τήν ἀξία πού ἔχουν τά ἐπισημονικά συμπεράσματα – πρόκειται γιά τήν ἀξία πού ἀποδίδουν σ' αὐτά οἱ ἐπιφυλακτικοί καί συντηρητικοί εἰδικοί – ὡς πρὸς τά ἀποθέματα τοῦ λιγνίτη (πιθανά καί

5. Ἀναλυτικά κατά περιοχές βλ. πίνακα ἀριθ. 11.

6. Κ. Κέγκελ: «Ἐρευνα τοῦ λιγνιτικοῦ προβλήματος τῆς Ἑλλάδος», «Τεχνικά χρονικά» ἀριθ. 176 (1939).

7. Βλ. Ἀναλυτικά κατά περιοχές σύμφωνα μέ Κέγκελ, βλ. πίνακα ἀριθ. 12.

8. Βλ. Δ. Κισκύρα: «Ὁ ὀρυκτός μας πλοῦτος κλπ.», «Ἀνταῖος», ἀριθ. 10, σελ. 27-28, καί «Γύρω ἀπό τήν ἀξιοποίηση τῶν λιγνιτῶν τῆς χώρας μας», «Ἀνταῖος», ἀριθ. 13-14/1945.

δυνατά) και τή σημασία τους για τήν αξιοποίηση και τήν αναγωγή του σε ένα καύσιμο ελληνικής προέλευσης για ποικίλες τεχνικές χρήσεις πρέπει να πούμε ότι τά συμπεράσματα αυτά έχουν, από οικονομική άποψη, περιορισμένη σημασία.

Πρώτο: Γιατί και σε μικρότερα αποθέματα να καταλήξει κανείς, ως πούμε σε δύο δισεκατομμύρια τόννους (πού είναι λιγότερο από τό 1/3 τών δσον υπολογίζει ο Κέγκελ) πάλι υπάρχουν κοιτάσματα αρκετά για διάστημα πού ξεπερνάει τίσ προβλέψεις αιώων⁹.

Δεύτερο: Γιατί σημασία ζωτική και επείγουσα για τήν εκβιομηχάνιση τής χώρας έχει: α) ή ορθολογική και συγχρονισμένη εξόρυξη του λιγνίτη μέ αύξηση τής αποδοτικότητας του έλληνα άνθρακωρούχου - ζήτημα πού συνδέεται αναπόσπαστα μέ τή δημιουργία κατάλληλων τεχνικών και οικονομικών όρων δουλειάς και β) ή αξιοποίηση του λιγνίτη τόσο για βιομηχανικές και αστικές χρήσεις όσο και ή εκμετάλλευσή του για να παραχθούν άλλες χρήσιμες ύλες.

Η πείρα λοιπόν από τήν ως τά τώρα εκμετάλλευση του λιγνίτη στή χώρα μας, δείχνει ότι ή επιχειρηματική δράση τής ελληνικής κεφαλαιοκρατίας ούτε ποσοτικά ούτε τεχνικά χρησιμοποίησε τό πολύτιμό μας όρυκτό σύμφωνα μέ τίσ υποδείξεις τής επιστήμης και τής τεχνικής.

Από τόν πίνακα αριθ. 10 βλέπουμε πώς ή εξόρυξη του λιγνίτη ακολουθήσε φθίνουσα καμπύλη εκτός από περιοδικές εξαιρέσεις. Ακόμα ή εκμετάλλευση λιγνίτη περιορίστηκε σε όρισμένες περιοχές και δέν απλώθηκε προοδευτικά μέ κατάλληλες έρευνες.

Η μέθοδος τής εξόρυξης ήταν έλεεινή μέσα σε έλεεινότερες συνθήκες όργάνωσης τών μεταλλείων.

Ο κακός τεχνικός εξοπλισμός και ή κακή μέθοδος εκμετάλλευσης ελάττωνε τήν αποδοτικότητα τής δουλειάς του εργάτη. Είναι χαρακτηριστικός ό συγκριτικός πίνακας πού παραθέτει ό Δ. Κισκύρας για τή σχέση του κόστους παραγωγής λιγνίτη μέ τήν ήμερήσια απόδοση δουλειάς του εργάτη¹⁰.

Η σύγκριση τής αποδοτικότητας τής εργασίας του έλληνα άνθρακωρούχου προς τόν εργάτη τής δυτικής Ευρώπης μάς παρουσιάζει τή μειονεκτική αναλογία 1:10 σε βάρος του έλληνα εργάτη¹¹.

9. Ο ύφηγητής του Πολυτεχνείου Γ. Πεζόπουλος, υπολογίζει εξακριβωμένα κοιτάσματα 200.000.000 τόννων και πιθανά «τριακονταπλασίας ίσως ποσότητας», Βλ. Γ. Πεζόπουλου: «Ένεργειακάί ανάγκαι τής χώρας και δυνατότητες παραγωγής ηλεκτρικής ένεργείας». «Τεχνική» αριθ. 30-31/1945, σελ. 106.

10. Όρυχείο	Ήμερήσια απόδοση του εργάτη	Τιμή κατά τόννο
Φλώρινας	0,18 τόννους	550 δεχ.
Κύμης	0,29 »	340 »
Βεύης	0,48 »	267 »
Αμύνταιου	1,03 »	205 »

Β. Δ. Κισκύρας: Γύρω από τήν αξιοποίηση τών λιγνιτών τής χώρας μας, «Ανταίος», αριθ. 13 - 14, σελ. 289.

11. Σύμφωνα μέ άλλους μελετητές ή μέση απόδοση κατά ήμερομίσθιο είναι 430 χιλιόγραμμα στά ελληνικά όρυχεία έναντι 12 τόννων στή Γερμανία (σύστημα κοιτασμάτων Χάλλε).

Ἀποτέλεσμα τῆς κακῆς ἐκμετάλλευσης τοῦ λιγνίτη ἦταν ὅτι πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο ὁ ντόπιος λιγνίτης ἔδινε, ὅπως ἀναφέραμε καί πιο πάνω, μόλις τὸ 3% τῆς ἐνέργειας πού παράγονταν στή χώρα ἀπὸ στερεὰ καύσιμα, ἐνῶ τὰ 97% τὰ ἔδινε τὸ ξένο κάρβουνο. Ἐὰν τώρα συγκρίνουμε τὴ μεγίστη ἀξία πού εἶχε ἡ χρονιάτικη παραγωγή λιγνίτη στό διάστημα τῶν ἐτῶν 1934-38 (35 ἑκατομμύρια δρχ. ἔτος 1937) μέ τὸ ποσόν πού πληρώθηκε γιά καύσιμα ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό (1.422.760.000 δρχ. ἔτος 1938), βλέπουμε πὼς ἡ ἀξία τοῦ ντόπιου λιγνίτη πού ἐξορύχτηκε ἦταν 40 φορές μικρότερη ἀπὸ τὴν ἀξία τῶν καυσίμων πού ἀγοράστηκαν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό (ἢ τὸ 2,5% τῆς ἀξίας αὐτῆς).

Κλείνοντας τὴν παράγραφο διαπιστώνουμε συμπερασματικά: α) ὅτι ἡ χώρα μας εἶχε καί ἔχει γιά τὸ μέλλον τὰ ἀποθέματα λιγνίτη πού θά τῆς ἐπιτρέψουν νά στηρίξει σ' αὐτὰ ἓνα μέρος τῆς ἐνεργειακῆς τῆς βάσης. β) ὅτι στό παρελθόν ἡ ἀρπακτικὴ τακτικὴ τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας ματαίωσε τὴν ποσοτικὴ ἐκμετάλλευση τοῦ ὄρυκτοῦ αὐτοῦ σέ μεγάλη κλίμακα καί κράτησε χαμηλά τὴν ἀποδοτικότητά ἐργασίας στὰ ἑλληνικά ἀνθρακωρυχεῖα, μέ καθυστερημένες τεχνικὲς μεθόδους καί πρωτόγονο τεχνικό ἐξοπλισμό.

2. Χρησιμοποίηση καὶ ἀξιοποίηση τοῦ λιγνίτη.

Ὁ μέσος ὄρος τῆς ποιότητας τοῦ ἑλληνικοῦ λιγνίτη δὲ φαίνεται νά ὑστερεῖ ἀπὸ τοὺς ξένους λιγνίτες τῆς Βαλκανικῆς, τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης καὶ τῆς δυτικῆς Γερμανίας. Ἀπὸ τίς ἀναλύσεις πού ἔκαναν εἰδικοί ἐπιστήμονες βγαίνει πὼς τόσο ἡ σύσταση ὅσο καί ἡ θερμοαντικὴ του δύναμη μποροῦν νά στηρίξουν τὸ παραπάνω συμπέρασμα. Βέβαια ἡ ποιότητα τοῦ λιγνίτη κάθε περιοχῆς τῆς χώρας παρουσιάζει διαφορετικὰ πλεονεκτήματα καὶ μειονεκτήματα. Γι' αὐτὸ ἂν δέν πάρουμε σάν δείκτη σύγκρισης ἓνα μέσο ὄρο ποιότητας θά πρέπει νά ἀναφέρουμε γιά τὴν κάθε περιοχὴ χωριστὰ στοιχεῖα πού δείχνουν ὅτι σέ κάθε εἶδος λιγνίτη ἐκτός ἀπὸ τὰ διαφορετικὰ χαρακτηριστικά πού παρουσιάζει ἡ χημικὴ του σύνθεση, ὑπάρχει καί μιὰ διαφορὰ στὸν τρόπο πού μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεῖ καλύτερα¹². Τὸ ζήτημα ὅμως αὐτὸ εἶναι ἀντικείμενο μελέτης εἰδικῶν ἐπιστημόνων.

Σύμφωνα μέ τίς ἀπόψεις πού διατύπωσαν μετὰ ἀπὸ ἐργαστηριακὲς ἔρευνες εἰδικοί τεχνικοί¹³ γιά δυνατότητες ἀξιοποίησης καὶ χρησιμοποίησης τοῦ λιγνίτη μας σέ ποικίλες χρήσεις βγαίνει ὅτι: α) ὁ ἑλληνικὸς λιγνίτης παρουσιάζει ἐλαττώματα (εὐθριπτος, περιεκτικὸτητα μεγάλη σέ τέφρα, ἔχει ἀσβεστόλιθο, θειάφι, ὑγρασία κ.ἄ.) πού κάνουν μειονεκτικὴ

12. Γιά τὴ σύγκριση τῆς ποιότητας καὶ θερμοαντικῆς δυνάμεως ἑλληνικῶν καὶ ξένων λιγνιτῶν βλ. πίνακα ἀριθ. 13 καὶ πίνακα ἀριθ. 14.

13. Τριανταφυλλίδης, Ζῶτος, Κέγκελ, Κισκύρας. Βλ. ἐργασίες καὶ ἄλλων γιά τὸ ζήτημα αὐτὸ στὴ βιβλιογραφία.

τή χρησιμοποίησή του σε φυσική κατάσταση συγκριτικά με τό γαιάν-
θρακα πού εισάγεται από τό έξωτερικό. Τά μειονεκτήματά αυτά όμως
(πού συναντοῦμε ἄλλωστε καί στους ξένους λιγνίτες) μπορούν νά ξεουδε-
τερωθοῦν μέ κατάλληλη κατεργασία καί νά παραχθοῦν ἀπό τό λιγνίτη
καύσιμα ἀνώτερης θερμοαντικῆς ἰκανότητας. Πάντως καί σε φυσική κατά-
σταση ὁ λιγνίτης χρησιμοποιεῖται (ὅπως καί σήμερα στήν Ἑλλάδα) σε οἰ-
κιακές χρήσεις, σε ἐργοστάσια ἠλεκτροπαραγωγῆς, σε μικρά ἀτμόπλοια,
οἰνοπνευματοποιεῖα, τσιμεντοποιεῖα κ.ἄ. 6) Ὁ ἑλληνικός λιγνίτης αὐτού-
σιος ἢ μέ κατάλληλη ἐπεξεργασία¹⁴ (πλινθοποίηση καί ἐξευγενισμό) μπο-
ρεῖ νά χρησιμοποιηθεῖ:

1) Σε πλίνθους (μπρικέτες) γιά σιδηροδρομική ἔλξη (ταχεῖς συρμούς)
μέ θερμοαντική ἰκανότητα 7.000 θερμίδες.

2) Γιά ξυλοκάρβουνο ἐξαιρετικῆς ποιότητας πού θ' ἀντικαταστήσει
τά καυσόξυλα. Μπορεῖ νά παραχθεῖ ἀπό λιγνίτη ὀρισμένων περιοχῶν.

3) Σε μπρικέτες γιά κίνηση πλοίων (ἀτμοπλοῖα) μέ μεγάλη θερμοαν-
τική ἰκανότητα (6-7.000 θερμίδες).

4) Αὐτούσιος γιά φωταέριο.

5) Σε μπρικέτες ἢ αὐτούσιος γιά θερμική κίνηση βιομηχανικῶν ἐργο-
στασίων (τσιμέντου κ.ἄ.) μέ θερμοαντική ἰκανότητα τουλάχιστο 4.500-
5.000 θερμίδες.

6) Σε μπρικέτες ἢ αὐτούσιος γιά ἐργοστάσια ἠλεκτροπαραγωγῆς.
Θερμοαντική ἰκανότητα 6.000 θερμίδες. Μπορεῖ νά παραχθεῖ μέ κόνιοποί-
ηση (Κυριακός).

7) Αὐτούσιος ἢ σε μπρικέτες γιά ἀστικές χρήσεις (θέρμανση).

γ) Σημειώνουμε ἰδιαίτερα ὅτι ὁ ἑλληνικός λιγνίτης συγκεντρώνει ὅλα
τά προσόντα¹⁵ πού χρειάζονται γιά νά παραχθεῖ κόκ κατάλληλο σε
μεταλλουργικές χρήσεις.

Κατά τόν Κέγκελ εἶναι δυνατή ἡ παραγωγή μπρικετῶν μεταλλουργι-
κοῦ κόκ ἀπό λιγνίτη μέ θερμοαντική δύναμη 6.000-8000 θερμίδων. Ὁ λι-
γνίτης μάλιστα πού ἐξορύσσεται σε ὀρισμένες περιφέρειες τῆς χώρας μας
προσφέρεται κατά τόν ἴδιο τόν Κέγκελ ἰδιαίτερα γιά μιά τέτοια κατεργα-
σία.

Ἡ διαπίστωση αὐτή σήμερα νομίζουμε πώς ἔχει ἐπιβληθεῖ, μέ τήν
ὀρθότητά της, στους τεχνικούς¹⁶ καί ἂν ὑπάρχει θέμα πρὸς συζήτηση καί
ἔρευνα αὐτό πρέπει μᾶλλον νά εἶναι ἡ μελέτη γιά τόν καλύτερο τρόπο καί

14. Βλ. Κέγκελ, Τριανταφυλλίδη, Φάρι καί βιβλιογραφία γιά λιγνιτικό καθὼς καί Δ.
Κισκύρα στό ἴδιο.

15. 1) Θερμοαντική δύναμη 7.500 - 8.000 θερμίδων. 2) Περιεκτικότητα σε τέφρα 6 -
9%. 3) Περιεκτικότητα σε ὑγρασία 5%. 4) Περιεκτικότητα σε θειάφι 1 - 1,25%. 5) Ἀντοχή
στή θλίψη ὄχι κάτω ἀπό 100 χιλ. ἀνά τετρ. ἑκατοστό. 6) Ἐξωτερική ἐπιφάνεια πορώδη. Τά
προσόντα αὐτά εἴτε διαθέτει φυσικά ὁ λιγνίτης μας εἴτε μπορούμε νά τά πετύχουμε μέ διά-
φορες τεχνικές μεθόδους. Βλ. Δ. Κισκύρα (στό ἴδιο) καί τίς παραπομπές σε ξένους εἰδικούς
γιά τό ζήτημα τῶν προσόντων πού πρέπει νά ἔχει ὁ λιγνίτης γιά νά εἶναι κατάλληλος γιά
παρασκευή μεταλλουργικοῦ κόκ.

16. Βλ. Κουδέλη «Βιομηχανικαὶ δυνατότητες κλπ.», σελ. 41, καί Χ. Δαυῖδ στό ἴδιο
(Κουδέλη) σελ. 10.

μέθοδο παρασκευής του λιγνιτοκόκ¹⁷ εφόσο φυσικά από τὰ τελικά πειράματα καταδειχθεί και ή οικονομική του υπεροχή, σέ βιομηχανική κλίμακα παρασκευής, απέναντι του κόκ από άλλες πηγές.

Η σημασία τής κατασκευής ντόπιου μεταλλουργικού κόκ θά παίξει σοβαρότατο ρόλο για τήν ανάπτυξη τής μεταλλουργίας, όπως θά φανεί κι από τήν εξέταση τών ειδικών συνθηκών που αφορούν τή σιδηρομεταλλουργία¹⁸.

δ) Είναι δυνατή ή παραγωγή από τούς ελληνικούς λιγνίτες συνθετικών, χημικών προϊόντων σύμφωνα μέ τις πιο τελευταίες επιστημονικές μεθόδους που στό διάστημα του πολέμου μελετήθηκαν έντατικά, μέ πλουσιότατα αποτελέσματα στις εφαρμογές. Κατά πολλούς επιστήμονες είναι οικονομικά συμφέρουσα και ή παραγωγή υγρών καυσίμων (βενζίνα, πετρέλαιο κ.ά.).

Η αξία, και ή σημασία, για τή σύγχρονη τεχνική τών χημικών αυτών προϊόντων και καυσίμων, είναι τόσο μεγάλη, που εξηγεί τήν υπερβολή του ισχυρισμού πολλών που υποστηρίζουν, ότι ο λιγνίτης θά έπρεπε αποκλειστικά νά διατεθεί για τήν παρασκευή τέτοιων προϊόντων.

Η αξιοποίηση του λιγνίτη μέ πλινθοποίηση, εμπλουτισμό και έξευγενισμό και ο τεχνικός συγχρονισμός τών όρυχείων και τών μεθόδων εξόρυξης και μεταφοράς του, θά ρίξει αισθητά τόσο τό κόστος τής παραγωγής αυτούσιου λιγνίτη¹⁹ όσο και τό κόστος τών προϊόντων για τις διάφορες χρήσεις²⁰ που αναφέραμε, σέ σύγκριση μέ τις τιμές που πλήρωνε ή που θά πρέπει νά πληρώνει ή οικονομία μας για τήν προμήθεια τών ίδιων προϊόντων (καυσίμων και χημικών προϊόντων) από τό έξωτερικό.

Τό κόστος εγκαταστάσεων στα όρυχεία και εργοστάσια έξευγενισμού του λιγνίτη δέν παρουσιάζεται υπερβολικό, ιδίως αν λάβουμε υπόψη ότι μπορεί νά κατασκευαστούν τμηματικά, σέ αναλογία μέ τις οικονομικές δυνατότητες που θά έχουμε και τις ανάγκες που θά πρέπει νά καλύπτουμε²¹.

17. Τελευταία, όπως μάς πληροφορεί ο Δ. Κισκύρας (στό ίδιο), εκφράστηκαν αντιρρήσεις από πειράματα που έγιναν στό εργοστάσιο αερίοφωτος πάνω στις δυνατότητες που παρέχουν οι ελληνικοί λιγνίτες για κατασκευή μεταλλουργικού κόκ. Τά πειράματα, όμως, αυτά έγιναν σέ λαθεμένη βάση, γιατί χρησιμοποιήθηκε λιγνίτης σέ φυσική κατάσταση, ενώ έπρεπε νά χρησιμοποιηθεί για τήν απόσταξη πλινθοποιημένος λιγνίτης απ' όπου θά είχαν αφαιρεθεί οι ουσίες που θά εμπόδιζαν τήν επιτυχία τής παρασκευής (όπως θειάφι, τέφρα κλπ.).

18. Ειδικότερα για τή σιδηρομεταλλουργία μέ ηλεκτροκαμίνοους, όπου τό κόκ χρησιμεύει για τήν αναγωγή του οξειδίου σέ μεταλλικό σίδερο και όχι για τή θέρμανση τής καμίνου που γίνεται μέ ηλεκτρικό ρεύμα, χρειάζεται και λιγότερη ποσότητα κόκ (όπως θά δούμε σέ άλλο κεφάλαιο), αλλά είναι δυνατή και ή χρησιμοποίηση κατώτερης ποιότητας κόκ, όπως από τύρφη. Βλ. Κισκύρα (στό ίδιο). Συνεπώς μπορούμε νά θεωρούμε έξασφαλισμένες τις προϋποθέσεις προμήθειας μεταλλουργικού κόκ για τή μεταλλουργία μας.

19. Κατά υπολογισμούς του Δ. Κισκύρα τό κόστος εξόρυξης λιγνίτη δέ θά ξεπερνάει τις 100 δραχ. κατά τόνο από 200 - 500 που στοιχίζε προπολεμικά.

20. Ο ίδιος υπολογίζει τιμή τόννου fob στόν Πειραιά μεταλλουργικού κόκ από λιγνίτη 700 - 800 δραχ., ενώ τό ξένο κόκ στοιχίζε 1.200 δραχ. προπολεμικά.

21. Σύμφωνα μέ στοιχεία του μηχανικού Σ. Σταυρόπουλου (βλ. πίνακα αριθ. 15) οι δαπάνες αξιοποίησης τών λιγνιτωρυχείων φτάνουν τό ποσό τών 560 εκατομμυρίων δρα-

3. Οί βάσεις για μία σωστή αντιμετώπιση του λιγνιτικού.

Ἄν θέλουμε νά τοποθετήσουμε τίς ἐπιδιώξεις μας στό ζήτημα τοῦ λιγνίτη πάνω σέ μία σωστή βάση, πρέπει νά δηλώσουμε ὅτι τό ζήτημα αὐτό πού ἀποτελεῖ κομμάτι τῆς ἐνεργειακῆς μας πολιτικῆς, θά λυθεῖ ὀριστικά καί ἐπιστημονικά σωστά, μονάχα σέ ἕνα κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον μέ τά σαφῆ γνωρίσματα τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας, μιᾶς ἐξουσίας δηλ. πού θά ἐξουδετερώσει τήν κυριαρχία τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας, πάνω στίς «γερές θέσεις» τῆς οἰκονομίας. Τό ζήτημα τῆς ἐκμετάλλευσης τοῦ λιγνίτη μπορεῖ νά παρουσιάζεται ἀπό τούς εἰδικούς μονάχα σάν τεχνικό, ἐνῶ στή βάση του δέν παύει νά εἶναι κοινωνικό καί οἰκονομικό.

Οἱ ταλαντεύσεις καί οἱ ἀμφιβολίες καί οἱ ἀτέλειωτες συζητήσεις τῶν τεχνικῶν, ἂν μπορεῖ ἢ δέν μπορεῖ ὁ λιγνίτης νά χρησιμοποιηθεῖ γιά τήν α ἢ β περίπτωση, δείχνουν ἀκριβῶς ὅτι τό λιγνιτικό ζήτημα κρατήθηκε σέ μία σφαῖρα μεταφυσικῆς καί ἐργαστηριακῆς τό πολύ αντιμετώπισης, χωρίς νά μπεῖ σέ πρακτική ἐφαρμογή πού αὐτή μονάχα θά ἔδειχνε καί στούς τεχνικούς ἂν ἡ τάδε ἢ δεῖνα χρησιμοποίηση τοῦ λιγνίτη εἶναι προτιμότερη. Ἀκόμα ἡ ἔλλειψη ἐρευνῶν, μέ ἀποτελέσματα σαφῆ, καθρεφτίζει τήν πολιτική τοῦ ἐπίσημου κράτους πού προσπάθησε νά «ὑποστηρίξει» τό λιγνίτη μέ τό συνηθισμένο ἀντιοικονομικό ἢ μᾶλλον ἐξωοικονομικό τρόπο δασμολογικῆς προστασίας, μέ ἐπιδάρυση τῆς κατανάλωσης, ἀντί νά προσπαθήσει νά ἀναπτύξει τίς τεχνικές συνθήκες παραγωγῆς του καί νά ρίξει τό κόστος του. Στήν πολιτική πάλη αὐτή βλέπουμε ὅτι τό κράτος βοήθησε ὄχι τήν «ἀνάπτυξη τῆς λιγνιτοπαραγωγῆς» μά τούς ἴδιους τούς ταξικούς του στυλοβάτες, πού ἦταν καί οἱ προνομιούχοι ἐκμεταλλευτές (μέ εἰδικούς νόμους παραχωρήσεων ἀπό τό κράτος) καί πού μ' αὐτόν τόν τρόπο μεγάλωναν τά κέρδη τους. Γιατί βέβαια εἶναι χωρίς συζήτηση ὅτι ἡ θέση τοῦ ἕλληνα ἀνθρακωρῦχου ἦταν ἐλεεινή καί χειροτέρευσε σταθερά ἀπό τό 1920 ὡς σήμερα.

Γι' αὐτό βάλαμε ὀρισμένες προϋποθέσεις κοινωνικοοικονομικές πού εἶναι αὐτές μονάχα ἱκανές νά στηρίξουν καί τήν τεχνική λύση τοῦ λιγνι-

τῶν. Οἱ δαπάνες σιδηροδρομικῶν καί λιμενικῶν ἔργων γιά τόν ἴδιο σκοπό τά 240 ἑκατομμύρια δρχ., δηλαδή συνολικά χρειάζεται ποσό 800 ἑκατομμυρίων γιά τίς παραπάνω δύο κατηγορίες δαπανῶν. Γιά τήν πλινθοποίηση καί ἐξευγενισμό τοῦ λιγνίτη ὁ *Τριανταφυλλίδης* ὑπολογίζει 40.000.000 δρχ. γιά 75.000 τόννους λιγνίτη. Ὁ *Φάρνι* γιά 140.000 τόννους λιγνίτη 80.000.000 δρχ. Ἐνα ἐργοστάσιο παραγωγῆς μεταλλουργικοῦ κόκ ἀπό λιγνίτη κόστισε στή Γιουγκοσλαβία 500 περίπου ἑκατομμύρια δραχμές. Ὁ *Δ. Κισκύρας* (στό ἴδιο) ἀναφέροντας τίς πύ πάνω δαπάνες ὑπολογίζει ὅτι συνολικά ἡ ἀξιοποίηση 3 ἑκατομμυρίων τόννων λιγνίτη πού θά χρειασθοῦν γιά τίς ἐνεργειακές ἀνάγκες τῆς χώρας θά στοιχίσει 1,5 - 2 δισεκ. δρχ. προπολεμικές. Καί μαζί μέ τά ἔξοδα ἀναδιοργάνωσης τῶν ὄρυχείων σέ 2 - 2,5 δισεκ. δραχμές. Σημειώνουμε καί πάλι πῶς ἡ κλιμακωτή ἀξιοποίηση τοῦ λιγνίτη - καί ὄχι γιά ὅλες τίς ἐνεργειακές μας ἀνάγκες, γιατί μήν ξεχνᾶμε τόν ἠλεκτρισμό ἀπό τίς ὑδατοπτώσεις - μέ τήν τεχνική ἀνασυγκρότηση τῶν ὄρυχείων θά κοστίζει τμηματικά πολύ λιγότερο.

Νομίζουμε πῶς βασικά ἔξοδα γιά τό ξεκίνημα θά εἶναι ἡ ἀνασυγκρότηση ὀρισμένων ὄρυχείων (300 ἑκατομμύρια δρχ.) καί οἱ ἐγκαταστάσεις ἐνός ἢ δύο ἐργοστασίων γιά πλινθοποίηση, ἐξευγενισμό κλπ. (500 ἑκατομμύρια δρχ.).

κού. Οί γενικές αρχές πού θά ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσουμε γιά τήν ἀξιοποίηση τοῦ λιγνίτη καί τήν ἔνταξή του μέσα στό πλαίσιο τοῦ ἐνεργειακοῦ ζητήματος σάν βασικοῦ συντελεστῆ, νομίζουμε ὅτι μπορεῖ νά διατυπωθεῖ μέ λίγα λόγια:

α) Τά λιγνιτωρυχεῖα ὅταν δέν ἀποτελοῦν βέβαια δημόσια μεταλλεῖα, ὅπως καί τά ἄλλα μεταλλεῖα, πρέπει νά ἐθνικοποιηθοῦν σάν ἐπιχειρήσεις πού ὑπάγονται στήν κατηγορία τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων πρωταρχικῆς ἐθνικῆς σημασίας²².

Ἡ ἐκμετάλλευση τῶν λιγνιτωρυχείων πρέπει γιά ὅσα δέν εἶναι «ιδιωτικά μεταλλεῖα», νά σταματήσῃ νά γίνεται μίσθωση, ἐργολαβία κλπ. σέ ιδιώτες²³ μέ τόν τρόπο πού γινόταν ὡς σήμερα²⁴.

β) Ἡ ὀργάνωση τῆς λιγνιτοπαραγωγῆς καί ἡ ἀξιοποίηση τοῦ προϊόντος της γιά πλατεῖες χρήσεις τῆς παραγωγικῆς καί τῆς ἀτομικῆς κατανάλωσης δέν μπορεῖ νά στηρίζεται σέ ψεύτικες καί ἀντιοικονομικές βάσεις, ὅπως γίνεται μέχρι σήμερα μέ τή δασμολογική προστατευτική πολιτική τοῦ κράτους πού ξεσποῦσε σέ βάρος τοῦ λαϊκοῦ εἰσοδήματος.

Βάση γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς λιγνίτη καί τήν τεχνική του ἐπεξεργασία πρέπει νά γίνει ὁ ἄριστος τεχνικός ἐξοπλισμός τῶν ὀρυχείων²⁵, ἡ ἴδρυση ἐργοστασίων ἐξευγενισμοῦ κλπ. τοῦ λιγνίτη, καί οἱ καλές συνθήκες δουλειᾶς τοῦ ἕλληνα ἀνθρακωρύχου καί ἐργοστασιακοῦ ἐργάτη. Μονάχα μέ τά παραπάνω μέτρα θά μεγαλώσῃ φυσιολογικά ἡ παραγωγικότητα καί ἡ ἐντατικότητα τῆς δουλειᾶς στό ὀρυχεῖο καί στό ἐργοστάσιο, καί θά κατασκευασθοῦν ποιοτικά ἀνώτερα προϊόντα.

γ) Ἡ κατανομή τοῦ λιγνίτη στίς πολλαπλές χρήσεις, πού προσφέρεται

22. Βλ. πρόγραμμα λαϊκῆς δημοκρατίας τοῦ ΕΑΜ.

23. Οἱ ιδιώτες αὐτοί «μισθωτές» πετυχαίνουν μέ μακρόχρονες μισθώσεις (ἡ μίσθωση τοῦ λιγνιτωρυχείου Ἀμυνταίου καί Ἀγλάδας λήγει τό 1964 καί τοῦ λιγνιτωρυχείου Κύμης τό 1972) πού στό διάστημά τους δέν φτιάχνουν οὔτε ἓνα ἄξιο λόγου τεχνικό ἔργο νά ἐξασφαλίζουν τά ἴδια πλεονεκτήματα μέ τούς ιδιοκτῆτες κατά παραχώρηση. Ἀφοῦ δηλ. τρυγήσουν ὅ,τι καλύτερο καί ὅπως μποροῦν εὐκολώτερα, ἐγκαταλείπουν ὕστερα τό μεταλλεῖο σέ κακή κατάσταση. (Παράδειγμα τό μεταλλεῖο σίδηρου Γραμματικοῦ Ἀττικῆς (βλ. Δεληγιάννη: «Ἡ μεταλλουργία τοῦ σιδήρου εἰς τήν Ἑλλάδα», «Οἰκονομικά χρονικά» ἀριθ. 9 – 10), ὅπου οἱ ἐνοικιαστές ὅταν παράτησαν τό μεταλλεῖο ξύλωσαν καί τή σιδηροδρομική γραμμή. Γνωστά παραδείγματα γιά τούς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς ἀποτελοῦν τά λιγνιτωρυχεῖα Καλογρέζας πού παρουσιάζουν εἰκόνα ὑποτυπώδους συντήρησης καί ἀντιτεχνικῆς ἐκμετάλλευσης.

24. Ἡ νομοθεσία τῶν μεταλλείων (ν. ΓΦΚΔ) ὀρίζει ὅτι συνιστᾶται «ἐμπράγατον δικαίωμα» ἰδιοκτησίας τοῦ μεταλλείου γιά κεῖνον πού τοῦ παραχωρεῖ τό κράτος μέ διάταγμα παραχωρητήριο τό δικαίωμα αὐτό, ἐνῶ ἡ ἰδιοκτησία τοῦ ἐδάφους μένει στό Δημόσιο. Νομίζουμε ὅτι αὐτός ὁ νομικός δυναδισμός – ἰδιοκτησίας τοῦ ἐδάφους καί ἰδιοκτησίας μεταλλείου – πρέπει νά καταργηθεῖ: ὁ διαχωρισμός αὐτός ἐγινε ἀπό τό ν. ΓΦΚΔ' – καί μέ καταστρατήγηση τῶν ἀρχῶν τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου μάλιστα – μόνο καί μόνο γιά νά παραχωρηθοῦν προνόμια ἀσύδοτης ἐκμετάλλευσης στήν ἀρπακτική ἐπιχειρηματικότητα τῶν ἐλλήνων καί ξένων ιδιωτῶν, ἐταιριῶν κλπ. πού ξεπούλησαν ἐπί ἓναν αἰῶνα περίπου τό μεταλλευτικό πλούτο τῆς χώρας καί καταδυνάστευσαν τήν ἐργατική τάξη. Βλ. καί Η. Ἡλιοῦ: «Ἡ ἰδιοκτησία τοῦ ὑπεδάφους», «Ἀνταῖος», ἀριθ. 13 – 14, σελ. 293.

25. Τεχνικό ἐξοπλισμό ἐννοοῦμε καί τίς ἐγκαταστάσεις μεταφορᾶς (μικροί σιδηρόδρομοι) καί τά μηχανήματα καί τά ἐργαλεῖα πού θά ἀντικαταστήσουν ὅπου χρειάζεται τόν κασιμά, τό φτυάρι καί τό χειροκίνητο καροτσάκι κι ἀκόμα τίς ἐγκαταστάσεις φόρτωσης κλπ. τοῦ προϊόντος (λιμάνια, ἀποβάθρες κ. ἄ.).

καί σάν καύσιμο καί σάν χημικό προϊόν, πρέπει νά γίνει ανάλογα μέ τίς ανάγκες πού θά παρουσιάσει ὁ κάθε κλάδος τῆς οἰκονομίας γιά τά εἶδη αὐτά καί μέ τήν προϋπόθεση ὅτι θά χρησιμοποιοῦνται σάν τά ποιοτικά καί οἰκονομικά συμφερότερα εἶδη γιά τήν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν.

Θά ἦταν ὁμως προεξόφληση τῆς πραγματικότητας ἂν θέλαμε ἀπό σήμερα νά καθορίσουμε μέ ἀπόλυτη ἀκρίβεια σέ τί ποσοστό ὁ λιγνίτης θά χρησιμοποιηθεῖ σάν καύσιμο γιά ἐνέργεια καί σάν καύσιμο γιά θέρμανση ἢ σάν πρώτη ὕλη γιά παραγωγή ὑγρῶν καυσίμων καί ἄλλων χημικῶν προϊόντων²⁶.

Αὐτό πού ξέρουμε εἶναι ὅτι θά χρησιμοποιηθεῖ ἀναμφισβήτητα γιά τούς παραπάνω σκοπούς, (ἐνέργεια, θέρμανση, μεταλλουργικό κόκ) καί γι' αὐτό πρέπει νά μελετήσουμε τήν προετοιμασία τῶν τεχνικῶν καί ἄλλων προϋποθέσεων μέσα στό συνολικό πρόγραμμα ἀξιοποίησης τῶν ἐνεργειακῶν δυνάμεων τῆς χώρας.

26. Ἐνδεικτικά ἀναφέρουμε ὑπολογισμούς πού ἔγιναν γιά τήν ποσόστωση τῶν διαφόρων χρήσεων τοῦ λιγνίτη στόν πίνακα ἀριθ. 16 κ. ἄ. Πρέπει νά προσεχτεῖ ὅτι ὁ συσχετισμός καί ἡ σύγκριση τῶν φορέων τῆς ἐνέργειας πρέπει νά μή μᾶς κάνει νά ὑποτιμήσουμε τή σημασία καί τήν ἀξία τοῦ καθενός στήν πιό κατάλληλη τεχνική καί οἰκονομική τους χρησιμοποίηση γιά τή δοσμένη περίπτωση. Θεωροῦμε ὁλότελα παράλογη τήν προσπάθεια τῆς υπερτίμησης τῶν προσόντων ἑνός φορέα ἐνέργειας (τοῦ νεροῦ) καί τήν ὑποτίμηση τῶν ἄλλων (λιγνίτη, ἀμένου κλπ.) ἢ τό ἀντίστροφο. Διαφορετικό βέβαια εἶναι τό ζήτημα, ἀπό ποῦ θ' ἀρχίσουμε τήν ἀξιοποίηση τοῦ ἐνεργειακοῦ μας πλούτου, πράγμα ὁμως πού δέ θά πρέπει νά προδικάζει τή μελλοντική ἐξέλιξη πρὸς τή μιά ἢ τήν ἄλλη κατεύθυνση.